

PAUL BRUNTON

-

MENTALISMUS

-

PRVNÍ SEŠIT

Na těchto stránkách je předkládána
Nejvyšší Filosofie – Filosofie Pravdy.

Po tisíciletích byla tato Nauka
neznáma davům,
a tak se též nazývala
Skrytou Naukou.

Nyní je předkládána pod názvem:

MENTALISMUS

„Studujte a přineste světu to nejlepší,
co tato planeta může dát:
Skrytou Nauku, Nejvyšší Filosofii.“
Jeho Výsost Mahárádža z Mysore

...a tak byl Paul Brunton zasvěcen do této Nauky...

Skrytá Nauka existovala v Asii od šerého dávnověku,
byla původně určena pro intelektuální elitu –
pro krále, vojevůdce a pro ty, kteří byli pověřeni
zodpovědností řídit život národa.

Vzhledem k ohromnému intelektuálnímu vzrůstu
a vědeckému pokroku,
které v moderní době lidstvo učinilo,
ztratila tajnost svou smysl a strážci Nauky si nyní přejí,
aby prospěla všem, kteří chtějí znát Pravdu.

Paul Brunton tuto nauku přenesl do svých dvou knih:
Skrytá nauka za jógou a Moudrost Nadjá.
Vytvořil tak mistrovské dílo své doby.

Brunton vykládá nejhlubší myšlenky čisté filosofie
jasnou a srozumitelnou každodenní řečí,
od čtenáře se nevyžaduje žádná
předběžná znalost odborné filosofie,
celá nauka se obrací k rozumu, nikoli k víře,
je podána zcela moderní formou odvolávající se na vědu.

Pravda však ve své absolutní přirozenosti
nemůže být nikdy vyjádřena slovy,
odtud tajemné mlčení Krista, Buddhy i Sfingy...

Nechť následující stránky ve vás rezonují...

MENTALISMUS

Dávní mudrci prohlašovali z výše své moudrosti, že existuje konečná stezka (nejvyšší nauka), která jediná umlčí tázající se mysl člověka a přivede ji, aby spočinula v dokonalé moudrosti, skryté síle, etické kráse a v univerzálním požehnání konečné realizace.

Existuje poslední podstata jakožto pravá přirozenost věcí a lidí, a protože je vždy a všude přítomná a dává vesmíru nejvyšší možný význam, je proto první a nejvyšší lidskou povinností ji osobně znát.

A zde na těchto stránkách je vám předkládána filosofie konečné stezky a její metody určené k osvobození mysli od její vrozené nevědomosti a návykových omylů.

Nejedná se o jalový intelektualismus nebo filosofii té nebo oné školy, osoby, nebo země, nýbrž se jedná o filosofii pravdy, kde fakt je jejím jediným základem a skutečnost vrchní stavbou.

„Nechtěl bych promarnit svůj vlastní čas a čas svého čtenáře žádostí, aby usiloval o nedosažitelné výšky, ale žádám ho, aby vypátral smysl celé pozemské existence a našel účel svého pozemského vtělení; teprve potom může žít v harmonii s oběma.“

Paul Brunton

Upozornění: „Mentalismus je pochod myšlení pro vyspělý uvažující rozum, který se neopírá o slepou víru, ale o logický důkaz. Tento pochod myšlení je cenný a přináší rychlý úspěch pro dlouhou dobu duchovního vývoje, ale myšlení samo nevede k cíli. Naopak, je tu nebezpečí ulpění ve sféře vysoce intelektuálního chápání pravdy, kde však její přímé zažití a ztotožnění se s ní dosud chybí. Toto se bude dít tak dlouho, dokud nebude vymýcena mnohost. Mnohost lze vymýtit jedině stáhnutím celého mentálního procesu do bdělé pozornosti a dále do samočinného zírání ke kořeni jáství, a to bez jakéhokoli uchopování vynořujících se dharm – jen jemně tiše zírat. Nakonec se vzdáme i zírání. Převezeme se na nejvhodnější pro nás loďce, ale u druhého břehu ji opustíme. Držet se čehokoli, tedy i mentalismu nebo v závěru i zírání, je jako připlout k druhému břehu, ale nevystoupit a křečovitě se držet okrajů loďky.“

Míla Tomášová

OBSAH

strana 008	<u>Předmluva</u>
strana 018	<u>01. Úvod</u>
strana 020	<u>02. Od věci k myšlence</u>
strana 045	<u>03. Tajemství prostoru a času I.</u>
strana 066	<u>04. Tajemství prostoru a času II.</u>
strana 105	<u>05. Magie mysli</u>
strana 151	<u>06. Mentalismus</u>
strana 000	<u>07. Sny a spánek</u>
strana 000	<u>08. Tajemství Já</u>
strana 000	<u>09. Stav po smrti</u>
strana 000	<u>10. Nesmrtelné Nadjá</u>
strana 000	<u>11. Zlo a utrpení</u>
strana 000	<u>12. Světová Mysl</u>
strana 000	<u>13. Veliké shrnutí mentalismu</u>

strana 000	<u>14. Zasvěcení</u>
strana 000	<u>15. Meditace</u>
strana 000	<u>16. Pomocná cvičení pro zlepšení koncentrace</u>
strana 000	<u>17. Mentalistická jóga – cvičení</u>
strana 000	<u>18. Dlouhá Cesta–Krátká Stezka</u>
strana 000	<u>19. Odborné pasáže</u>
strana 000	<u>20. Plody mentalismu</u>
strana 000	<u>21. Jak přistoupit k šíření filosofie mentalismu</u>
strana 000	<u>22. Závěr</u>

PŘEDMLUVA

Paul Brunton se vyjádřil ke knihám *Skrytá nauka za jógou* a *Moudrost Nadjá*, které obsahují nauku mentalismu, takto:

„Předpokládal jsem, že *Skrytá nauka za jógou* a *Moudrost Nadjá* způsobí svým čtenářům přinejmenším bolení hlavy, neboť jejího pisatele bolívala při jejich psaní více než často!

Skrytá nauka za jógou a *Moudrost Nadjá* je ne snadná četba, protože byla určena pro kritické, vědecké a filosofické myslí, které jsou přitahovány k tomuto způsobu myšlení. Byl jsem nucen psát přísným způsobem, abych byl v souladu s dominantní autoritou té doby, do které jsem se zrodil. Touto autoritou je věda, intelekt, vysoká inteligence atd. Tyto vlastnosti jsou uctívány, jako by byly samotným Bohem. Avšak konečným cílem knih a nauky v ní je vytvářet vyrovnanou osobnost, ve které bude dobře vyvinut jak rozum, tak i cit a budou vzájemně zharmonizovány. Oprávněnost těchto knih a nauky v ní tkví v tom, že může dát a také dá jednotlivci nejen vnitřní mír, inteligentní pochopení a dokonalé vysvětlení jevů světa, ale může rovněž dát a také dá společnosti jako celku vedení při řešení problémů, kterým čelí. Celá věc je ve skutečnosti daleko jednodušší, než se z těchto knih zdá, a není vůbec těžké ji pochopit.

V těchto dvou svazcích jsem se snažil dát dohromady v jeden celek prvky rozptýlené nauky.

Moudrost Nadjá je výsledkem dlouhého, úmorného zkoumání, prováděného několika způsoby; zkoumání, které podrylo zdraví a zkrátilo život autora, které však nebylo zcela bez úspěchu.

Není to pýcha, co mne přimělo prohlásit, že tyto dvě knihy jsou první metodické a syntetické vysvětlení *Skryté nauky* vědeckou terminologií v moderním jazyce, neboť tuto nauku vyvolala její doba a někdo by ji dříve nebo později napsal. Co je opravdu zajímavé, není to, kdo ji napsal, ale skutečnost, že byla napsána v naší době. Neboť něco z toho, co vyjadřuje, signalizuje nejzávažnější stav lidské kultury v dějinách.

Opravdu jsem vykonal něco, o čem věřím, že je to průkopnická práce. Nemohu vyznávat žádný určitý systém. Mohu vyznávat pouze Pravdu, která je jedinečná a bez systému.

Nacházím se v tak posvátné Přítomnosti a dosáhl jsem kázní takové přeměny sebe a takového mentálního chápání, že mi to umožňuje ujmout se zevního úkolu připravovat druhé lidi pro jejich osvícení, až přijde jejich čas.

Jestliže se bude na filosofický systém, který jsem prezentoval ve *Skryté nauce za jógu* a v *Moudrosti Nadjá*, pohlížet jen jako na odvozený, bude se na něj pohlížet nesprávně. Nikdy, v žádné době, jsem nezávisel při svém bádání jen na pouhých textech. Existovaly i jiné a svěžejší zdroje a ty byly tři: živý hlas proslulých expertů, mé vlastní metafyzické úvahy a mé vlastní mystické zkušenosti. Oba svazky měly za úkol vést čtenáře prostřednictvím rozumu k pochopení pravdy, která byla obvykle pociťována prostřednictvím intuice nebo zažívána prostřednictvím transu. Takto se mohly stát užitečnými v širším měřítku.

Vybaven ochotou učit se i od toho nejobyčejnějšího interpreta, bez jakéhokoli předsudku k rase nebo barvě pleti, s mnohaletou praxí v pokročilé meditaci a se špetkou kulturní přípravy jsem se odvrátil od mrtvých,

stářím poškozených rukopisů, k živým lidem, diskutoval jsem o všech spletitých problémech historických, textových, metafyzických, i o problémech praktické jógy, které vyvstaly při těchto studiích, se sanskrtskými učenými bráhmany, učenými veleknězi, vážnými askety, poustevníky žijícími v horách, s kontemplujícími mystiky, představenými klášterů a dokonce i s odbornými univerzitními profesory. Vyžadovalo to více než stovky rozhovorů s různými učiteli a poustevníky, tisíce mil cestování, abych se k nim dostal, a přečtení přinejmenším tisíce stránek nejnesrozumitelnějších textů, než jsem mohl uzavřít své osobní studium skryté filosofie. Neváhal jsem jim klást se zarputilou vytrvalostí stovky otázek a přitom jsem udržoval své kritické schopnosti v činnosti, neboť jsem chtěl na Západ přinést orientální pravdy a ne orientální pověry. Také jsem přijal některá mystická zasvěcení z těch, která mi byla nabídnuta.

Jak jsem již uvedl, třetí zdroj, který inspiroval tento výklad skryté nauky, byl zdroj vnitřní – mé vlastní mystické zkušenosti. Protože jsem byl praktický a ne pouze teoretický mystik, snažil jsem se, kdykoli to bylo možné a v rámci mých omezených sil, podrobovat zkoušce zjevovaná prohlášení a ověřovat je před jejich zveřejněním. Například se mi podařilo tímto způsobem potvrdit pravdu o mentalismu, nauce, která je samotným základem Skryté nauky. Dělo se tak během mystických polotransů, při nichž jsem shledal, že zdroj věcí, které nás obklopují, je hluboko pod prahem bdělé mysli. Zmiňuji se o této zkušenosti, jedné z mnoha, abych rozptýlil mylnou představu, že tyto dvě knihy jsou pouze výsledkem akademického teoretizování.

Nicméně, čeho jsem dosáhl je omezené. Nedaří se mi dosáhnout podobná ověření určitých jiných principů. V takových případech se snažím kontrolovat svá prohlášení pomocí prohlášení těch dávných mudrců, o nichž se věří, že měli tuto schopnost. Ať je tomu jakkoli, byla to mimořádně nesnadná práce uvádět do vzájemného souladu všechny tyto útržky, byla to dřina vylučovat matoucí protiklady. K pochopení této filosofie bylo zapotřebí výjimečné schopnosti úvahy a k popsání jejích ultramystických zkušeností bylo zapotřebí výjimečné introspektivní schopnosti. Téma bylo opravdu tak vzdálené běžné schopnosti chápání, že jsem měl občas velkou chuť vzdát se ho. Ohromné množství materiálů, které se postupně hromadilo v mé hlavě a v mých zápisnicích, bylo v některých částech tak matoucí, že jsem ho musil srovnávacím studiem a pečlivou analýzou zredukovat do systematické podoby, což si vyžádalo tak obrovskou práci, že mi tato dřina jistě ubrala několik let života na této Zemi. Železná odhodlanost a snaha zvládnout něco z asijské moudrosti mi umožnily vytrvat při skládání všech těch kousků do vzorku mozaiky, dokud každý nezapadl na své místo, a nakonec z toho vyšel srozumitelný vzorek.

I když Indie byla ústředním dějištěm těchto studií, rozhovorů a zkušeností, její nedokonalost si vynutila mnoho mých návštěv jiných asijských zemí za stejným účelem. Bylo to z důvodu, že jsem brzy zjistil nepopiratelný historický fakt, že některé z těch nejdůležitějších textů tajné nauky z Indie zmizely již nejméně před sedmi sty léty. A to proto, že to byla díla buddhistických mudrců a zmizela ve všeobecné likvidaci všeho, co bylo v Indii buddhistické.

Tato perzekuce byla prováděna z části bráhman-skými knězi, kteří se obávali, že ztratí svou vlastní osobní moc a finanční zisky, a z části muslimskými okupanty, kteří byli nepřátelští k tomu, co mylně považovali za ateismus. Zde je třeba zdůraznit to, co si dnes většina lidí neuvědomuje, že buddhismus a bráhmanismus žily jako sesterská náboženství mnoho století potom, kdy se objevil Buddha, jejich esoterické nauky doplňovaly jedna druhou a jejich esoteričtí učitelé se k sobě navzájem chovali přátelsky. Filozofové jednoho vyznání neprojevovali žádné nepřátelství k filosofům vyznání druhého. Bylo to – a vždy bude – jen mezi nefilosofickým kněžstvem a mezi nezasvěcenými mystiky a jejich následovníky, mezi davy, že toto vzájemné nepřátelství později pozvedlo svou ošklivou tvář.

Naneštěstí zlikvidovali tito perzekutoři – jak bráhmani, tak muslimové – ve svém šílenství vše, co se zdálo být buddhistického původu, a tak zlikvidovali i mnoho svých vlastních předbuddhistických textů, protože se jim zdálo, že vyučují stejným ‚ateistickým‘ naukám. Výsledky této ničivé činnosti jsou dnes takové, že je těžké zjistit, co přesně byla celá skrytá nauka (vzhledem k pouhým fragmentům, které jsou k dispozici), a že kdokoli se pustí do tohoto úkolu sám a bez pomoci, se brzy ztratí v bludišti záhadných protikladů a provokativních nejasností.

Jediný způsob jak mohou být nesčíslné nauky, do kterých se základní učení rozvětňuje, shromážděny v jejich celistvosti, je rozšířit svá pátrání za hranice samotné Indie. Neboť tisíce buddhistických mnichů a učenců prchlo před krutým pronásledováním a strašným vyvražďováním do vzdálených hor Nepálu, Sikkimu, Bhutanu a do nitra pohoří Himálaje. Při tomto útěku vzali s sebou

tolik svých textů, kolik jich jen mohli unést. A mimo to, putovali i do jiných částí Asie, jako Tibetu, Číny a Kambodže, ale i do rozsáhlého území dnes nazývaného Sinkiang. Tito vyslanci rozšířili a přeložili některé důležité texty, které jsem potřeboval ke svému studiu. A tak mnoho sanskrtských originálů, které jsou někde stále ještě nedostupné nebo jsou leckde v Asii zcela ztracené, jsou zachráněné pro potomstvo v jejich tibetských nebo čínských překladech. V důsledku tohoto objevu jsem si později uvědomil zásadní nutnost doplnit svá bádání v širších oblastech a zahrnout do tohoto okruhu i ostatní části Asie. Pokračoval jsem tedy ve svém bádání v zemích, jako je Japonsko, Čína, Kambodža, Sikkim, Siam, a nakonec jsem byl tak úspěšný, že jsem osobně z rukou vysokého lámy mongolského buddhistického řádu stejně jako od zasvěcence tibetského řádu obdržel tajný klíč, který odstranil protiklady, které pro mne byly až do té doby hádankou. Shora uvedené vysvětlení je důležité, aby bylo čtenářům jasné, že nejsem přívržencem pouze školy Advaita Védanty. Přijímám skrytou nauku v celé její integrální celistvosti a odmítám se omezovat na pouhé její fragmenty, které jsou k dispozici v dnešní Indii. Celá Asie, a nikoli jen její část, je nyní pokladnicí tohoto učení.

Toto vše zde uvádím, protože jsem se ve *Skryté nauce za jógou* zmínil o třech prastarých textech – Bhagavadgítě, Aštavakra Samhitě a Mandukya Kañce od Gandapady – a vznikl tak dojem, že můj výklad tajné filosofie je čerpán jen z nich. Několik čtenářů jim z toho důvodu začalo připisovat přehnanou důležitost. Ve skutečnosti, co se týká třetí knihy, je učení tam podávané v některých bodech souhlasné, v jiných je však v naprostém rozporu s mým učením. O těchto třech knihách

jsem se zmínil jen zcela mimochodem, jen abych ukázal, jak jsem byl doveden k literatuře o skryté filosofii, jen abych ilustroval jedno jediné období z mnoha jiných mého mentálního vývoje.

O těchto textech jsem se také zmínil částečně kvůli čtenářům v Indii, kteří tvoří jejich nemalou část, a částečně kvůli těm, kteří se rádi opírají o autority dávnověku. Dalším důvodem, proč jsem uvedl tyto tři knihy, je, že symbolicky představují hlavní principy naší filosofie. Bhagavadgítá představuje inspirovanou činnost, Gaudapadův komentář na Mandukya Upanišádu představuje mentalismus a Píseň Aštavakry soustředění na Čistou Myšlenku.

Ony představují jen počátek mého pátrání v těchto starobylých tajuplných textech, které byly napsány ostrým rydlem na palmové listy, nyní stářím zahnědlé. Po tomto prvním začátku jsem pokračoval v širokém průzkumu, dokud jsem neobjevil a pracně se neprokousal buď sám, nebo spolu s učenými pandity, stovkou dalších textů, které byly stejně důležité nebo dokonce i důležitější – některé jako Jóga Vašista Maharamayana (obrovské dílo o několika tisících stránkách) ležely zpola zapomenuté kvůli svému nesmírnému objemu, zatímco jiné, jako malá Ratnavali, dnes již neexistují v moderní Indii, ale staly se drahocennou klasickou četbou v chladném Tibetu. Podstatná část mého učení sestává z materiálu, který se v těchto třech knihách nenachází.

Protože jsem nápadně projevoval svůj zájem o filosofické texty psané na palmových listech, vznikl mylný dojem, že celé učení zde podávané je jen teoretickým rozpracováním těchto starých, plesnivých spisů. Tak tomu opravdu není!

Ve *Skryté nauce za jógu* byly vysvětleny důvody, proč jsem použil ono ‚za‘. Že se Skutečnost nachází v těsné blízkosti vyvrcholení jógických cvičení, je nesporné, že tato stěna mezi nimi je velmi tenká, je také nesporné. Ale tato stěna je také tvrdá jako diamant: mohou jí proniknout jen ti, kteří byli poučeni o přirozenosti Skutečnosti, nebo, což je snazší, o tom, co Ona není, kteří umějí rozlišovat mezi Ní a zdáním, které vypadá jako Ona. (Milost zde hraje také svou roli, ale diskuse na toto téma sem nepatří.) Ti, kdo nemají toto vědění, jsou v nevýhodě.

Základní poučení *Moudrosti Nadjá* je, že prostor, který poskytuje jeviště pro věci, čas, který poskytuje řád pro události, a ‚hmota‘, která dodává látku pro oba, jsou všechny tři ve skutečnosti zkušenostmi mysli, od mysli neoddělitelné, z mysli vytvořené a nejsou ničím jiným. Jinými slovy, Mysl je látkou veškeré existence, všeho života, všech forem, a tato Mysl je ‚nehmotná‘. Čistá Mysl není nic jiného než Bůh a její odraz v jednotlivci není nic jiného než božská duše. Připouštím, že tato kniha je obtížná – hlavně pro svůj metafyzický charakter a proto, že čtenáře nutí usilovně přemýšlet. Přesto by stačilo, kdyby se čtenář po prvním všeobecném pročtení vracel jen k těm částem, které jsou nejsnadněji pochopitelné, nebo k těm, které ho nejvíce lákají. Rozsah její tematiky musí být přijímán jen pozvolna. Byla vlastně napsána hlavně proto, aby promlouvala k lidem, kteří se chtějí k duchovnímu stanovisku propracovávat přes stanovisko vědecké.

Když jsem se odvážně pustil do této práce, našel jsem zčásti neprobádanou džungli. Když jsem ji opustil,

byla touto džunglí vyšlapaná cestička. Jiní převezmou tuto práci tam, kde ji zanechám nedokončenou.

Zhruba jsem vyčistil určitou oblast lidské kultury, kterou mohou moji následovníci rozvíjet a na níž budou moci jednoho dne vypěstovat dokonalou žeň. Vykonal jsem, co jsem mohl.

Dosáhl jsem vyššího stupně znalostí než mnoho ‚autorit‘, protože jsem si po dlouhou dobu usilovně a neustále ověřoval každou doktrínu, než jsem ji vtělil do řádků svých knih. Své stránky jsem psal na základě bezprostřední zkušenosti, neopisoval jsem je ve velkém z jiných knih. V podstatě jsem byl samostatný myslitel.

Nutno jasně říci, že *Skrytá nauka za jógou a Moudrost Nadjá* patří k sobě a přiznávám chybu, že byly vydány odděleně.

Většina kritiků a mnozí čtenáři si stěžují na to, co nazývají ‚chybou únavného opakování‘ ve *Skryté nauce za jógou* a v *Moudrosti Nadjá*. Jsem si dobře vědom toho, že moderní mysl to nemá ráda, že dává přednost stručnosti, toto je však ojedinělý případ, kdy považují starobylou orientální mysl za trochu moudřejší.

Zda to je chyba nebo ne, záleží na okolnostech, za kterých k opakování dochází. Zaznamenané rozhovory a projevy Buddhy, například, jsou přeplněny opakováním. Jóga Vašista opakuje nesčíslněkrát většinu svých stěžejních idejí. Proč tedy používali staří Orientálci tento způsob? Odpověď může částečně poskytnout jeden z nich svými vlastními slovy: ‚Opakování ať myšlenky, nebo slov není žádnou chybou v tomto studiu. Opakování slouží k tomu, aby zvýraznilo a mentálně nás navyklo na velké pravdy.‘ Tato slova napsal Suresvara, osobní a přední žák slavného Šankary. Druhou částí odpovědi je, že ty

nejdůležitější principy vyšší filosofie jsou intelektuálně tak jemné, že při prvním kontaktu s nimi nejsou ani zřejmé a je velmi obtížné je pochopit. Nicméně opakovaný styk s nimi působí jako určitý druh nepřímé meditace, odstraňuje jejich novost, dělá je pochopitelnými a napomáhá k tomu, aby se pomalu vstřebávaly do citového vědomí.“

01. ÚVOD

Hlavní vinu na žalostném stavu lidské rasy má všeobecná nevědomost týkající se tří základních otázek:

1. Jaký je význam světa a životní zkušenosti?

2. Co jsem já?

3. Jaký je účel existence?

Prolomení této nevědomosti učiní pro sestoupení trvalého blaha a míru na naši Zemi víc než cokoli jiného. Jádrem světového problému je příliš jednoduché, než aby je náš složitý věk pochopil: **skutky nemohou být nikdy větší než jejich myšlenky**. A tak všechny skutky tryskají ze skrytého pramene mysli a teprve až se lidé naučí správně myslet, budou i správně jednat, ne dříve. Neslyšená prohlášení mysli určují hlučné cesty nohou.

Cílem je přivést lidi k tomu, aby odhalili základní význam života, a tak získali vhled do skutečné stavby vesmíru a mohli poznat absolutní pravdu zářící na obzoru veškeré existence.

Pojďme si nyní rozumovou úvahou odpovědět na naši první otázku:

Jaký je význam světa a životní zkušenosti?

Abychom dokázali správně odpovědět, musíme se nejdříve zamyslet, co je svět, respektive jakým způsobem ho poznáváme a zažíváme. A tím se dostáváme na práh starého tajemství: na cestu poznávání předmětů a osob, které začíná u smyslů a končí v mysli. Tedy na začátku je oddělená fyzická věc/osoba a na konci mentální stav: myšlenka.

Návod jak pracovat s následným odborným textem, s každou jednotlivou kapitolou:

- *v každé kapitole je jednotlivá záležitost teoreticky rozebraná s vysvětlujícím příkladem, či analogií*
- *co je důležité, co má zásadní význam, je v textu označeno tučným písmem*
- *na konci každé kapitoly je její shrnutí*
- *toto shrnutí vám poslouží i jako kontrola, jestli jste kapitolu správně pochopili; pokud ne, pokud je nějaký rozpor, pak si kapitolu znovu nastudujte*
- *pokud se po delší pauze vracíte k textu, mělo by vám toto shrnutí stačit k oživení probíraného textu a můžete pokračovat na novou kapitolu*
- *na konci výkladu této nauky – než začne popis praktických metod – je její celkové shrnutí*
- *je možné, že kapitoly dvě, tři a čtyři natolik rozbijí váš dosud vžitý pojem o světě a jeho vnímání, že se budete cítit přinejmenším velmi zmateně, avšak vytrvejte do páté kapitoly „Magie mysli“, protože tam se vše začne propojovat a vyjasňovat – předchozí kapitoly tak tvoří „jen“ sběr nových faktů*
- *je též nutné zdůraznit, že studium Mentalismu vyžaduje nejen pasivní přístup – otevřít se a přijímat nová fakta –, ale nutně se opírá i o aktivní přístup – umět nová fakta sám propojovat mezi sebou. Někdy to opravdu mentálně „bolí“.*

02. OD VĚCI K MYŠLENCE

Od oka k mysli

Všechny zkušenosti přicházejí do vědomí branou smyslových ústrojí: očima, ušima, nosem, jazykem a pokožkou. Není ani třeba poukazovat na to, že by vnímání světa a styk s ním nebyly možné, kdybychom neměli těchto pět citlivých tělesných ústrojí, těchto pět průchodů pro smysly – zrak, sluch, hmat, čich a chuť, které nám podávají zprávu o světě věcí, jež nás obklopuje.

Pokožka je prostoupena citlivými cibulkovitými konečky četných jemných nervů, které leží pod jejím povrchem. Těmito konečky nervů dostáváme pocity dotyku, teploty a tlaku, které jsou jednoduššími zprávami, než jsou zprávy jiných smyslových ústrojí. Jazyk a část úst jsou opatřeny vlásenkovitými, nervovými zakončeními, které nás informují o chuti věcí. Horní část nosu obsahuje citlivou sliznici, jejímž prostřednictvím čicháme jemné plynové částičky vůní i pachů, které jsou ve vzduchu. Ušní boltec, který je viditelný, není skutečným nástrojem slyšení, ale jakýmsi druhem štítu pro něj. Ve skutečnosti slyšíme zvukové vlny bubínkovitou blanou, která je uvnitř hlavy na konci kanálu dlouhého asi jako palec.

Ze všech pěti smyslů, které nás informují o vnějším světě, je nejdůležitější zrak. Obvykle chápeme existenci každé jednotlivé věci prostřednictvím nástroje vidění. Všechny ostatní smysly jsou mu podřízeny. Zrak je proto nejdůležitější ze všech smyslů, a teprve potom přichází sluch. Zrak je rovněž ze všech pěti smyslů nejužitečnější, neboť většinou přemýšlíme o světě ve výrazech vizuálních představ. Také většina obrazů, které

vstupují do paměti a představivosti, je vizuální. Mimoto je činnost očí svým rozsahem daleko nadřazena kterémukoli z ostatních smyslů. Oči mohou vnímat v několika okamžicích velké množství rozličných věcí, vzdálených i zcela blízkých, kdežto například hmat je omezen na věci v bezprostředním dosahu. Konečně, zrak je ze všech smyslů nejjemnější a mentálnímu nejpodobnější.

Co se děje, když se díváme na množství okolních předmětů? Co míníme slovy, že jsme něco „viděli“? Vidění není v žádném případě tak jednoduchým procesem, jakým se zdá být. Je to velmi komplikovaný proces.

Nejdříve si musíme všimnout, že oko potřebuje fyzický podnět k tomu, aby bylo uvedeno v činnost. A tímto fyzickým podnětem je světlo. Světlo je skutečným popudem. Vlny světla dopadnou na oko a uvedou je v činnost, neboť nervová tkáň oka je citlivá na světlo tak, jako nic jiného.

Zde je propiska. Výchozí bod pro světelné paprsky je povrch tohoto předmětu, od kterého se odrazí a potom musí urazit určitou cestu a podráždit oči, respektive blánu citlivou na světlo, která se technicky nazývá sítnice. Na tu se zaznamenávají obrazy vnějších předmětů. Světelné paprsky dopadají na sítnici a působí na četné malinké tyčinkovité a čípkovité koncečky nervů, jejichž činnost dá podnět dalšímu článku v řetězu spojených procesů, začínajících u propisky a končících poznáním její existence.

Nesmíme však zapomenout, že takový obraz není nic víc než pouhý vliv světla na sítnici. Nevidíme tedy věci přímo, nýbrž spíše světlo, které odráží nebo vysí-

lají. Na oči nenarazí skutečná propiska, nýbrž světelné paprsky, které cestují od propisky a dopadají na oči.

Aby byl každý vnější předmět vůbec viděn, musí mít barevné pozadí, neboť kontrastem jedné barvy od druhé rozeznáváme tvar a rozměr předmětu. Aby však předmět mohl být zabarven, musí být osvětlen, neboť barva je produktem světelných paprsků. Jenom tehdy, když můžeme porovnat dvě barvy, můžeme vůbec zjistit, že předmět je před námi. Kdyby nás obklopovala nebo byla před námi pouze jediná barva, nemohl by vůbec žádný předmět mít tvar pro naše oči, protože vnímaný tvar věci je výslednicí toho, že má jinou barvu nebo více jiných barev, které vytvářejí kontrasty.

Předměty lámou paprsky v různé barvy, které obecný zvyk umísťuje do věcí, které vidí. Kůra pomeranče například odráží a láme bílé světlo takovým způsobem, že se nám jeví jako oranžové. Školní pokus dokazuje, že bílé světlo se může lámat a rozložit v několik jiných barev, technicky zvaných spektrální barvy. Věda vyvrací klam, že barvy jsou součástí věcí samých. Věci je pouze odrážejí.

Mohlo by se tak naprosto pravdivě říci, že jediný svět, který vidíme, je tajemný svět světla.

Vraťme se k naší propisce. Dojem, že jsme ji viděli, začíná se světlem vstupujícím do oka, které tvoří obraz na sítnici, odpovídajíc tak na toto podráždění. Vzniká tak smyslový dojem. Příroda se stává takřka umělcem a maluje obraz z barevného světla na tkaninu nervové látky. Ale nejsme si vědomi toho, že tam obraz je, neboť důkazem toho je, že obraz, který se objeví na sítnici je obrácen a zmenšen, podobně jako obraz na filmovém negativu v kameře. Kdybychom znali jediné tento obraz,

propiska by se objevila také obráceně a zmenšená! Je proto jasné, že obraz prochází nějakým dalším pochodem změny a dokonce přeměny, dříve než si propisku správně uvědomíme.

Chemická a strukturální změna v horní vrstvě sítnice je vše, co se zatím přihodilo. Vědomí o zářivé barvě, dlouhém štíhlém tvaru a zlaté špičce propisky nemohlo dosud vzniknout v našem vědomí. Pro nás ještě neexistuje žádná propiska. Zpráva o její existenci ještě nepronikla do mysli (zatím si definujeme slovo mysl jako to, co nám umožňuje na něco myslet a něco si uvědomovat) a musí být přenesena o stupeň dále než do očí, musí být přenesena do nějakého ústředního bodu v těle, který může jednat jako centrála pro všechny smyslové zprávy zasílané z rozmanitých bodů rozmístěných po celém těle. Takovéto místo existuje: je to mozek.

Celé tělo je tak skutečně nervovým přijímacím aparátem, který různě reaguje na každý přijatý fyzický podnět. Nesmírný počet nervů probíhá od povrchu těla k mozku a tvoří jednotný spojovací systém – ve skutečnosti jakýsi druh nervového a mozkového telegrafického systému.

Celý proces vzájemného působení mezi vnějšími předměty a mozkiem uvnitř existuje pomocí činnosti média mezi nimi – pomocí činnosti pěti tělesných smyslových ústrojí. Přes tyto smysly a prostřednictvím vibrací, které postupují spojovacími nervy, vzniknou nervové podněty, které se rozšíří do zvláštních částí mozku.

Propiska, která „působí“ na oko, jak se technicky říká, vzbudí aktivitu četných tyčinkovitých a kuželovitých částí sítnice a jejich prostřednictvím nervů, které se rozbíhají z jejich základěn. Nervy předávají tento proud vlni-

vých pohybů hlavnímu nervu, zvanému optický nerv, který vychází z oční bulvy a ten opět nese odezvu dále po celé délce až do mozku. Zde je část mozkového povrchu, zvaná kůra mozková, vyrozuměna o vibrující činnosti, jež představuje zprávu vyslanou okem.

Pojďme si chvíli zafilosofovat. To, co umožňuje vznik obrazu a vrhá jej na sítnici, je kombinovaná čočka, kterou tvoří rohovka a krystalická čočka. Povrch této čočky je vypouklý, a kdyby příroda zvětšila její vypouklost, viděli bychom vždy propisku s přehnanými rozměry a pokřiveným tvarem. Všechno ve vesmíru by přijalo tentýž groteskní zjev, ať už by to byla hora nebo drobnou hmyz jako mravenec. Od narození do smrti bychom pevně věřili, že předměty a lidé nás obklopující tak skutečně vypadají. Takzvaná zkreslující zrcadla na poutích a v bludištích ukazují jaké podivně komické tváře a postavy by potom měli naši spolubližní.

Jak je to možné? Je to tím, že mozek je zcela závislý na obraze, který mu dodávají oči. Zřejmě se nemůže nikdy dostat do přímého styku se žádnou zevní věcí.

Někteří lidé se narodí barvoslepí. Dokud je na tuto zvláštní vadu jejich očí neupozorní jiní lidé, nemusejí ani vědět, že jejich vidění je zvláštní. Mohou tvrdit o dvou různě zbarvených věcech, které mají před sebou, že na nich vidí tutéž barvu. Mohou vás laskavě ujistit, že růžová růže má tutéž barvu jako žlutý měsíček pouze proto, že nemohou vidět různé barvy. Nejsou schopni rozeznat nezralé zelené jahody od zralých červených. Poučení, získané rozborem této vady, nám říká, že **když nesprávná**

barva není součástí jahody, musí být součástí obrazu (smyslového dojmu), který vzniká na sítnici, a že mozek je omezen na látku v sítnicovém obraze, a nikoli na to, co tkví ve vnější věci samé. Hlavní věcí zde je to, co *skutečně vidíme*, a ne to, co bychom měli vidět podle obvyklého pozorování.

Vše, co oči mohou nabídnout o naší propisce, je obsaženo v citlivé části sítnice. Je to obraz menší než 2,5 cm, obraz obrácený a má pouze dva rozměry, výšku a šířku. Ale skutečná propiska je dlouhá 15 cm a ne 2,5 cm, je přímá a ne obrácená a má tři rozměry: výšku, šířku a hloubku, takže vystává v pevném reliéfu. Zde je trojí pádný náznak, že vnější propiska, předložená našemu pohledu není propiskou, kterou vnímáme a kterou si mysl uvědomuje, a že **běžná víra, že vidíme věci samy o sobě, je pouhou iluzí. Neboť obraz, jímž se mozek zaobírá, je v našich očích, to jest, v našem těle – v nás!** Nemůžeme za něj vůbec proniknout. To znamená, že mysl se zabývá jen svými smyslovými dojmy, nikoli předměty samými. A tyto dojmy jsou vždy pro pozorovatele relativní.

Pro každodenní praktické účely musíme předpokládat, že vnímáme věc přesně tak, jak se jeví, ale pro filosofické zkoumání musíme proniknout pod povrch takového předpokladu.

Zpráva očí o existenci propisky je to jediné, v co může mozek doufat, že obdrží, neboť je od propisky příliš vzdálený. Avšak fyzikálně řečeno, ona nabízí zcela jasně pouze obrácenou miniaturu. Taková nedokonalá zpráva

se neshoduje s vnější propiskou a nelze ji brát doslovně. Musí být zpracována, až bude propiska představovat přesně to, co je viděno, to jest, musí být **interpretována – tlumočena**.

Zpráva došla tedy do mozku ve tvaru fyziologického „Morseova kódu“. Představa, že vizuální obraz sám cestuje optickým nervem, je stejná jako představa, že po telegrafním drátě běží skutečná slova a ne odpovídající krátké nebo dlouhé elektrické impulsy. Tyto impulsy vibrují na místě svého určení bezvýznamnými zvuky tak dlouho, dokud je nepřijme a nevyloží podle Morseova kódu telegrafista, lidská bytost, jejíž *mysl* je překládá do písmen abecedy a do slov. Telegram sám je jen řadou černých značek na listě bílého papíru. Tyto značky musí být dešifrovány a přeměněny v myšlenky osobou, která je čte. Takové tlumočení musí být nutně mentální činností. Musí se udát v mysli, neboť vyžaduje spíše pozitivní činnost inteligence než pasivní vnímavost oka, nervu a mozku. A tak i v případě naší propisky se mysl musí dát do práce, aby rozluštila vlnovité nervové popudy, které obdržel mozek, a přeložila je zpět do uvědomění si odpovídajících vjemů jejich původního fyzického popudu.

Je potřeba si uvědomit, že toto **tlumočení je okamžik, kdy vědomí vstoupilo do procesu a určilo pro nás začátek pozorování. To je základní bod, kdy poprvé začínáme vědět, že je zde propiska. Zde v tomto bodě vzniká vjem, smyslový dojem je přetvořen ve vjem. Až do této chvíle si neuvědomujeme její existenci, přes to, že je obraz na sítnici, přes to, že postupuje vibrací optickým nervem a přes odpověď mozku.**

Důkaz toho najdeme v záznamech lékařské vědy. Kůže každého prstu je spojena s míchou svazky vláknitých nervů. Jestliže jsou nervy odděleny přímo u míchy, můžeme prsty řezat a nepocítíme v nich žádnou bolest. Zprávy o bolesti již nemohou přijít k mozku, a pokud ho nedosáhnou, nemůžeme si je uvědomit. Proto říkáme-li, že cítíme bolest ve zraněném prstu, vyjadřujeme se nesprávně, neboť pocit bolesti musíme přičíst bodu, kde jej skutečně vnímáme, to jest, jako následný pocit po vibračním pohybu v mozku. Ke skutečnému vnímání dochází v okamžiku, kdy se smyslový dojem změní ve vjem.

Umísťujeme pocity sladké chuti na jazyk (jedná se o smyslový dojem), ačkoli ve skutečnosti nastanou teprve potom, když mozek reagoval (přeměna smyslového dojmu ve vjem). Ale v obou případech může prst a jazyk přijmout pouze smyslový dojem bolestného tlaku a sladkosti tekutiny, ale tyto smyslové dojmy se přeměňují v část vědomé zkušenosti *teprve potom*, když je nervy zanesly až do příslušných mozkových center. *Lokalizovat* tyto pocity do konečků nervů, znamená upadnout do velké iluze, i když to je iluze zcela pochopitelná.

Jasný význam toho je, že vědomí existence předmětu nevzniká v tělesném oku, uchu, pokožce, na jazyku nebo v nose, které jsou na koncích nervů, ale že vznikne *teprve potom*, když zpráva dosáhla mozkových center, které jsou v počátečních bodech nervů. Neboť teprve potom se objeví tento tajemný prvek zvaný vědomí.

Před námi je věc zvaná budík. Jak si ho můžeme uvědomit? Jako sled bezprostředních, jednotlivých, samostatných vjemů: vjem obrazu v očích, vjem zvuku jeho rytmického tikotu v uších a vjem pocitu jeho pevného dotyku v prstech.

Vše, co člověk vnímá smysly nebo o čem přemýšlí při uvažování, stává se objektem v poli vědomí. Zvolíme tedy proto technický výraz „objekt“. Každý objekt má určité poznatelné vlastnosti, které se představují myslí na jednom konci jako „smyslové dojmy“ a na druhém konci jako „vjemy“. Jsou velmi rozmanité a říkají nám, kde objekt je, je-li malý nebo velký, jaký má tvar, zda má sladkou nebo slanou chuť, příjemnou nebo nepříjemnou vůni, jakou má váhu nebo teplotu, zda leží klidně nebo se právě pohybuje.

Když přenášené nervové impulsy přicházející z uší, dokončí svou cestu a dosáhnou mozku, vyvolají vjemy zvuku. Ty mohou být rozmanité v tónině, síle a charakteru. Tónina může být vysoká nebo nízká, síla mohutná nebo slabá a v charakteru buď jako pouhý hluk, nebo hudební tón, ale každý ze zvuků bude *odděleným* vjemem.

Z tlaku na pokožku na jednom konci a z procesů, které se v ní důsledkem toho odehrají, jsou vyvolány odpovídající procesy na druhém konci v mozku, odkud obdržíme vjemy dotyku. Ty se dělí zhruba na tři skupiny: tíhu, teplotu a povrchovou bolest/příjemnost. Tyto skupiny se jeví jako poznávání rozdílných vlastností, jako teplo nebo zima, hladkost či drsnost, tíha nebo lehkost, bolest/příjemnost, pohyb nebo tlak. Největší počet dotykových vjemů dostáváme prostřednictvím kůže na ruce. Držte v ruce knihu a dostanete vjemy tlaku na kůži, jakož

i vjem námahy ve svalech. Tyto dva vjemy dohromady tvoří kombinovaný vjem tíhy knihy. Když zvednete kousek železa, vaše ruka přijde do styku s jeho povrchem a vy máte vjem tvrdosti. Vaše prsty vám řeknou, že propiska je kulatá a hladká, což znamená, že jste dostali vjem kulatosti a hladkosti. Když držíte propisku pevně v hrsti, začnou na sebe prsty a propiska vzájemně tlačit a pocítíte další vjemy, a to vjemy odporu a tvrdosti. Čím pevněji ji držíte, tím silnější budou tyto vjemy.

Světlo a stíny, které si pohrávají na věcech a kolem nich, nám dávají vjemy barevných tvarů. Zdvihneme-li pero a podíváme se blíže na jeho krásný zjev, zakoušíme vjemy nachové, šedé, zlaté a černé barvy. Fyzikální věda ví, že různé rychlosti vlnění téhož světelného paprsku oči čtou jako rozmanité barvy. Je tedy barva věcí optickou interpretací. **Co vnímáme jako barvu, nevnímáme odděleně od sebe samých.**

Kde je okamžik, kdy si člověk uvědomí, že pocítil vůni růže? Je to tehdy, když se růže přiblíží k nosním dírkám? Je to tehdy, když nepatrné částičky vůně se dotknou vnitřní sliznice nosních dírek? Je to tehdy, když čichový nerv zaznamená podnět? Nebo když podráždění dosáhne mozku? Ne! Nevíme a nemůžeme vědět, jak růže voní, dokud naše mysl nepřeveze záznam, dokud to *myšlením* nevyvoláme v existenci. Teprve v tom okamžiku si člověk uvědomí fyziologický styk mezi růží a sebou.

Po výkladu smyslových dojmů fyzické zkušenosti sdělené nervy následuje rekonstrukce výsledných vjemů v mentální zkušenosti. Řečeno fyziologickými termíny, **každý vjem je čistě mentální odezvou, ve kterou se jaksi proměnil podnět fyzického nervu. Každý vjem je**

mentální záležitosti; je ve vědomí, kdežto smyslové dojmy jsou v těle.

Tento bod pochopíme snadněji, když uvážíme, co se stane, když položíme ruku na knihu. Vznikne tím pocit odporu, když se povrch dlaně setká s odporem na povrchu knihy. Tehdy říkáme, že cítíme knihu, ale není tomu tak. Pociťujeme vlastně tu část kůže, které se kniha dotýká, a pokožka zasílá míchou zprávu do mozku, až se zrodí vjem odporu v našem individuálním okruhu vědomí. Proto nepociťujeme knihu, ale spíše to, co se děje v našem vlastním já. Všechny ostatní druhy vnímání denní zkušenosti, ať již čichové, chuťové nebo zvukové, jsou stejně tak stavy našeho vědomí.

Kde je trpkost, kterou chutnáme, jíme-li nezralé ovoce? Jako všechny chuti je ve skutečnosti vjemem pocházejícím z jazyka, tedy je především *uvědoměním si*, mentální odezvou, kterou dodalo vědomí. Trpkost tedy musí být totožná s naší myslí. Proto trpkost jako zkušenost je v nás, ale my ji bezděčně promítáme ven na plod. **Plod vyvolává kyselou chuť v nás, ale my nesprávně říkáme, že on sám je kyselý. Tak chybně připisujeme stav vědomí vnější věci!** Takový příklad ukazuje, jak chybná řeč zavádí naši myšlenku.

Známe něco více o budíku než jen ty vjemy, které nám říkají, jak budík vypadá a jak zní? Jestliže pokračujeme s analýzou tohoto stavu a provádíme ji přesně a do hloubky, jsme nuceni přiznat, že jsou to *jedině* tyto zprávy našich smyslů, co pro nás vytváří skutečný budík, který známe. Odstraňte barvy, pocit tvrdosti, kulatosti,

chlada a hladkosti, rytmický tikavý zvuk – co zbude z budíku? Bez nich nemůže existovat vůbec žádný budík ničí zkušenosti. Všechno to jsou bez výjimky *vjemy*, jsou to události v mysli, představy.

Pohyby uvnitř smyslů, nervů a mysli se dějí rychlostí blesku, takže si nemůžeme tento pochod vůbec uvědomit. **Vjemy jsou proto nejen prvními, ale skutečně také *posledními* věcmi, které známe** o budíku. Tato neuvěřitelně rychlá mentální činnost vytváří pouze iluzi, že jsme vešli v přímý styk s něčím vnějším, ale ve skutečnosti jsme pouze vnikli do svých vlastních vjemů.

Podobně pohled na někoho stojícího blízko je složeným výsledkem různých vjemů, souhrnem toho, co smysly předvádějí naší mysli, ale ničím více. Každá oddělená věc, kterou vidíme nebo zakoušíme, se vyznačuje souhrnem vlastností a charakteristik a každá vlastnost se vtiskuje individuálně do smyslů, a tak dává oddělený vjem barvy, zvuku, chuti a podobně. Když pronikneme hluboko do základů našeho poznávání světa, pochopíme, že tento prvotní fakt vjemu je jeho základ a původ. Takové poznání není vůbec možné, pokud zde nebyly jako první vidění, slyšení, dotyk a jiné vjemy nebo jejich oživené vzpomínky. Každý z nich je totiž článkem zkušenosti člověka.

Můžeme znát mnoho věcí, ale jediné věci, které známe jistě, jsou stavy našeho vědomí, to znamená, naše vjemy a nic jiného. Pouze našich pět smyslů nám říká o existenci tohoto známého světa a podává nám o něm zprávy. Není možné dostat se přímo k předmětu jako k nezávislé existenci. Pronikáme pou-

ze k jeho vnímanému tlumočení, to jest, pronikáme k fyziologickým stavům v nás samých.

Každý vjem je osobní a individuální záležitost, protože je to činnost vznikající v našem vlastním já. Nesdílíme ji společně s ostatními; nemůžeme obyčejně vidět přímo do mysli druhého. Každý člověk může normálně pozorovat pouze to, co se děje uvnitř jeho vlastního vědomí. Zakouší vjemy, které jsou oddělené a mohou být dokonce odlišné od vjemů jiných lidí, hledících na tentýž předmět. Tyto osobní dojmy světla, zvuku a hmatu, které nám říkají o vnějším předmětu, jsou tím, co poznáváme přímo, co si bezprostředně uvědomujeme, a čím jsme si zcela jisti, že zakoušíme.

Musíme pochopit – a k tomu bude třeba soustředěné jemnosti myšlení – že ***nikdy nepoznáváme panoramatický vnější svět sám o sobě. Vidíme tento svět pouze nehybnými brýlemi smyslových zpráv, které o něm dostáváme. Nemůžeme jej přímo pozorovat. Přímou pozorujeme jen mentální reakci na něj, to jest, pozorujeme sami sebe! Aniž jsme si kdy uvědomili tuto jistotu a jednoduchou pravdu, žijeme ve dne v noci ve světě, který pro nás vytvářejí vjemy.***

Nevědečtí a nefilosofičtí lidé netuší tuto pravdu, která vychází z údajů, které byly vzaty z množství pozorování ve skladišti moderní vědy a že jsou založeny jak na pokusech vykonaných na živých lidech, tak na pitvách vykonaných na mrtvých lidech.

Zrození vědomé zkušenosti

Každý fakt nebo událost, které právě pozorujeme, se právem nazývají *zkušenosti*. Obvykle myslíme na předměty a události, aniž si kdy uvědomujeme, že myslíme na vjemy. Takové uvědomění může nastat teprve potom, když se přemýšlivou analýzou snažíme tyto zkušenosti pochopit. Obvykle se více zabýváme předmětem než mentálním obsahem, bezprostředně se k němu vztahujícím, nebo způsobem, jakým jsme si uvědomili jeho existenci, neboť to je speciální záležitost psychologa.

V okamžiku, kdy se podíváme na propisku, si vůbec neuvědomujeme neobyčejnou složitost této zdánlivě jednoduché činnosti. Mohli bychom se domnívat, že když si uvědomujeme *všechny* vjemy vyvolané propiskou, vnímáme propisku. Neškolená mysl obvykle věří, že poznání existence propisky je zcela jednoduchá záležitost pasivního přijetí všech vjemů, které tato existence poskytuje, a ničím více. Vědecké pátrání však odhalí, že tato činnost je mnohem složitější.

Nyní si musíme uvědomit, že vjem není dělitelný, poněvadž vyznačuje vždy jedinou základní vlastnost předmětu. Ale normálně si nejsme vědomi jednotlivého odděleného vjemu. To znamená, že nikdy nevidíme zlatou barvu hrotu své propisky odděleně od tvaru tohoto hrotu. Barva například nevchází do vědomí odloučena od rozměru a tvaru. Nikdo nemůže zkoumat z hlediska vědomí jedno odděleně od druhého. To proto, že si uvědomujeme v jediném okamžiku shluk několika vjemů současně. Proto pocit, že je zde něco tvrdého na dotyk, přichází *současně* s pocitem, že je zde něco, co má hladký povrch, a se zrakovým poznáním, že je to nachově zbar-

vené a kulaté. Kdybychom všechny tyto odlišné vlastnosti vzali odloučeně, neřekly by nám, že předmětem je propiska. Právě tak jako pomíchaná hromada cihel dává toliko pocit chaotického zmatku, dokud z nich není vystaven dům, tak také vjemy nemají žádnou rozumnou hodnotu, dokud nejsou přivedeny do vzájemného a jasného pořádku. Musíme nejenom tvořit vjemy, ale musíme také mít schopnost rozeznávat jednu věc od druhé, potřebujeme například rozlišovat tvar propisky od tvaru láhve.

Vidíme květinu. Také se jí dotýkáme a čicháme její vůni. Vidění, dotyk a cítění květiny jsou jednotlivé vjemy. Celá skupina vjemů se musí sloučit, dříve než mohou pro nás vytvořit květinu. Jednoduchý podnět barevného povrchu růže může končit jako vjem červené barvy, ale teprve reakce myslí nejen na tento vjem, ale na všechny ostatní získané vjemy – jako hebkost, vůni a jasnost – nakonec rozhodne o našem pochopení, že se jedná o růži.

Co je pravdivé o růži, je pravdivé o všech poznávaných věcech. Vidět něco, znamená *myslet* na to, dotýkat se kusu jemné látky nebo špalku tvrdého dřeva, znamená *myslet* na ně, a slyšet nějaký zvuk, ať již to je ten nejjemnější šepot, nebo burácení hromu, rovněž znamená *myslet* na to. Žádné smyslové zkušenosti nejsou možné, jestliže nejsou provázeny rovnocenným aktem myšlení. Všechno, od nekonečně malého mikrobu k nekonečnému prostoru, je především objektem myšlení.

Pouhé vjemy nemají proto význam, dokud je mysl, která je zažívá, neshrne, a to nikoli postupně, ale současně, a dokud je konstruktivně nespojí tak, aby tvořily vnímanou věc. Z jediné propisky se může nahromadit v očích množství jednotlivých vjemů, ale dokud nejsou zcela dokončeny mentální činnosti, které je spojí a stmelí,

nedosáhnou přesného *poznání*, že jsou propiskou. Teprve potom se objeví jejich význam a jejich smysl je pochopen. Určení jakéhokoli předmětu v sobě zahrnuje tvořivý proces, kterým se vstíjí základním vjemům patřičný význam a dá se jim významové spojení. To může nastat teprve potom, když všechny vjemy, které vyvstanou, budou sloučeny v jedinou sjednocenou zkušenost. To se také přesně děje a vjemy se takto mění v myšlenky o věcech nebo událostech tak, jak je obvykle *známe*. Mysl urovnává, spojuje a vytváří tyto jednotlivé i současné vjemy v kompletní myšlenku nebo obrazy.

Každá myšlenka je současně složena ze dvou nebo více sdružených vjemů. Každý oddělený vjem je prvek ve spořádané výstavbě vnímání, takže vnímaný obraz propisky je ve skutečnosti skupinou takových prvků, přivedených do plného světla vědomí. Máme vjem jako první podvědomou reakci na fyzický podnět z vnějších věcí a máme vědomou myšlenku jako první vědomou reakci na souhrn vjemů. **Celé pořadí se potom jeví jako podnět smyslového ústrojí, způsobený nějakým vnějším předmětem, potom přijde smyslový dojem, dále nervový přenos, za čtvrté odpověď mozku, za páté odpověď podvědomé mysli (vjem) a konečně plně vědomá odpověď** (mentální obraz, idea o události, představa, **myšlenka**). **Obvykle známe jen šestou úroveň v tomto pořadí, protože je dokončenou a běžnou vědomou zkušeností**, kdežto pátá je pro takovou zkušenost pouze surovinou.

V předchozím odstavci byla zmíněna podvědomá mysl jako pátý článek v procesu vnímání. Nyní bude vysvětlena její činnost. Z předchozího popisu by se mohlo zdát, že konečná vnímaná myšlenka je pouhý součet

vjemů. Ty jistě tvoří její jádro, ale to musí být doplněno ještě něčím dalším, má-li být každá zkušenost přiměřeně naplněna. Mysl musí napřed tlumočit a potom tvořivě zformovat svůj vlastní obraz propisky nejen z dojmů nahromaděných smysly, ale také z dojmů spojených se vzpomínkami na dřívější zážitky vidění a dotyků propisek. Musí si představit zprávu získanou od smyslů a něco k ní přidat, jestliže má úspěšně tlumočit převrácený zmenšený a dvojrozměrný obraz ze sítnice. Proto nevyhnutelně vstupují do každého aktu vnímání další tři mentální příspěvky z podvědomé mysli, mísí se s materiálem dodaných vjemů a to vše se zpracovává v konečnou myšlenku poznání. Tyto **tři mentální příspěvky z podvědomé mysli jsou: 1) asociace s minulou podobnou zkušeností, 2) předvídání nové zkušenosti, 3) osobní výklad, vlastní poznávajícímu jednotlivci.** Nejdůležitějším z těchto prvků je první.

Když poznáme vjem tvrdosti při uchopení kusu dřeva, naše paměť jej automaticky spojuje a zařazuje podle mnoha dříve zakoušených vjemů tvrdosti. Vzpomínka na tvrdost se spojuje s novým vjemem tvrdosti. Roubujeme staré známé dojmy na nové vjemy nebo z nich podvědomě reprodukuje minulou zkušenost. Stará zkušenost je takto oživena a spojena s novou a objevuje se nám ve tvaru konkrétního vjemu. Ruka může poskytnout dojmy něčeho tvrdého a hladkého, zatímco oko může dodat dojmy něčeho kulatého a hnědě zbarveného, ale všechny tyto vjemy jsou pouze materiálem, ke kterému musí mysl připojit prvek převzatý z bohatství minulé zkušenosti v podvědomí, a potom synteticky budovat celek v podobu stolu. To dělá tak, že stmelí všechny tyto vjemy a současně je vykládá ve světle staré zkušenosti,

na kterou si vzpomíná. Je vnesená vzpomínka na předchozí a podobné vjemy, a tak se dochází k významu věci, jako je kulatý povrch stolu.

Mysl čerpá ze zdánlivě zmizelé minulosti, vystupujíc tak nad omezení časem, a chápe se těch zkušeností, které ji nejspíše pomohou pochopit nynější zkušenost. Obnovené vjemy ovlivňují tvoření nových představ.

Důkaz, kterým minulost přispívá k formování těchto mentálních obrazů, můžeme nalézt v poměrné rychlosti, s jakou dospělý člověk čte. Dítě, které se právě naučilo číst, přečte tištěnou stránku pomalu a obtížně, často zaměňujíc jedno písmeno nebo dokonce slovo za jiné. Totéž dítě, když dospělo, bude číst tutéž stránku rychle a přesně. Avšak dojmy a obrazy, zaznamenávané sítnicí jsou v obou případech naprosto stejné. Oči mohou být stejně dokonalé u dítěte jako u dospělého. Proč je tedy tento rozdíl ve výsledku? Odpověď zní, že vyrůstající dítě čte tištěné knihy stále častěji a častěji, jeho mysl si připomíná dřívější obrazy písmen a slov a přispívá stále více těmito vzpomínkami k činnosti čtení, až konečně každé slovo plně a správně poznává, to znamená, že vnímá, čím je. To je jasný důkaz složité a tvořivé povahy každé myšlenky, která se vztahuje ke zkušenosti. Zde můžeme snadno pochopit, jak mocně mysl přispívá k přítomné zkušenosti tím, že čerpá z minulosti.

Veškeré své uvědomování nečerpáme tedy pouze z nových smyslových dojmů. Vzpomínka na minulé přidává něco ve formě oživených mentálních obrazů, zatímco očekávající obrazotvornost dodává ostatní, ale obě jsou nepřímou odvozeny z dřívějších smyslových dojmů.

Proto se hluboce zakořeněné mentální zvyky, pevně utkvělá očekávání a vzbuzené asociace rovněž podí-

lejí na vytváření mentálního obrazu nebo myšlenky o nějaké události. **Přechod od pouhého vjemu k plnému vnímání není pouze přechodem ke skupině vjemů současně se spojujících ve vědomí, aby vytvořily zkušenost, ale také přechodem k mentální interpretaci a vzájemnému uspořádání jednoduchých vjemů.**

Myšlenka je hotovým výtvorem, když ji skutečně poznáváme jako patřící do zvláštní třídy. Tak jako když poznáme, že předmět červeně a zlatě zbarvený, hladký, obdélníkového tvaru, 21 cm dlouhý, patří do třídy zvané kniha. Nesmíme však myslet, že jeho vytvoření z vjemů je pouhým aritmetickým součtem. Je spíše procesem *okamžitého* splynutí. Vjemy se nejen proplétají, nýbrž i splývají. Všechny tyto činnosti, které vytvářejí zkušenost, nejsou přímo přístupné našemu pozorování. Jsou prováděny automaticky pod prahem vědomé mysli. Projevují se svými výsledky. Jestliže nejsme schopni rozplést tyto jednoduché a oddělené prvky a předložit je jednotlivě svému pohledu, je to proto, že myšlenka není nic jiného, než jejich konečné a stálé splývání v jednotu. Po dobu vytváření se myšlenka formuje sama automaticky a mimo kontrolu vědomé vůle. Osobně si nejsme vědomi této neustálé činnosti mysli při tvoření myšlenek, obrazů a představ, jejichž celek tvoří naši zkušenost světa. Proto si neuvědomujeme fakt, že propiska, tak jak se nám jeví, je výtvorem mysli.

Analýza vnímání tedy odhaluje, že tvar a rozměr jakéhokoli předmětu, který je před námi, stejně jako jeho povrch a barva, jsou vlastnosti, které nakonec existují je-

dině pro *mysl*. To platí stejně o tvrdých a těžkých věcech, jako jsou žulové skály, neboť i ty pro nás existují jako sloučené skupiny vjemů. Teprve když si *uvědomíme* skály, můžeme si uvědomit jejich přítomnost. Pouze skály pocíťované a viděné mohou pro nás vůbec existovat. Všechno známe prostřednictvím souhrnu vjemů, to jest, uvědomováním si, které je v nás vyvoláváno prostřednictvím barev, vůní, chutí, dotyků a zvuků, které tvoří naši fyzickou zkušenost a které jsou ve svém základu zkušenostmi mysli. To, co *vidíme*, není věc sama o sobě, ale věc v naší mysli. Myšlenka je intimnější než věc.

Jak to, že myšlenka se tvoří takovou neuvěřitelnou rychlostí? Můžeme pouze odpovědět, že původně to muselo být pomalým a vědomým aktem, který během evoluce nespočetnými staletími byl jednotlivci a lidstvem přeměněn v okamžitý a nevnímátný akt. Známé a často se opakující zkušenosti učinily pro *mysl* snadným tvořit své představy prakticky okamžitě. Složitý a úplný akt vidění předmětu obsahuje určitý počet stupňů jdoucích za sebou, ale ty problesknou tak nepředstavitelně a neuvěřitelně rychle, že prakticky splynou v jediný okamžitý proces. Tato rychlá práce je částečně výsledkem existujícího pozadí minulé smyslové zkušenosti, s níž se nové vjemy ihned sloučí, a částečně výsledkem vrozené síly mysli.

Tyto oddělené stupně uvědomování si věci se samy neodhalují běžnému vědomí, nýbrž pouze ve vědecké analýze. Proto se mohou jevit nezasvěcenému jako směs nesmyslů. Jsou pochodem, který je zcela pod povrchem vědomí; jsou částečně nebo plně podvědomé. Zde jsou popsány tak, jak by se rozvíjely, kdybychom je mohli vidět jednotlivě. Vnímání je obyčejně tak rychlý, dokonale

hladký a automatický proces, že se ani nezastavujeme, abychom posoudili veliký význam jeho skutečné činnosti.

Vnímání má souhrnem tři úrovně a pro příklad použijeme vnímání zrakem, tedy se na něj podíváme ze tří rozdílných stanovisek. Prvním je fyzický podnět a týká se pohybu světelných paprsků z předmětu do oka. Druhým je fyziologický proces a týká se promítnutí obrazu na sítnici a přenos přes nervovou soustavu do mozku. Třetím je psychologická konstrukce a znamená první uvědomění si toho, že předmět existuje. Fyzika zkoumá světlo, fyziologie oko a mozek, psychologie musí studovat vznik vědomého vjemu, zatímco filosofie musí nejen uspořádat výsledky všech tří věd, ale také je ocenit a zjistit jejich pravou hodnotu v celistvějším systému výkladu světa.

A tak začínáme chápat, že dokud zůstaneme na povrchu svého zkoumání, kterým si uvědomujeme běžné věci a osoby, které nás obklopují, zdá se každé uvědomění věcí a osob jednoduchou záležitostí, ale v okamžiku, kdy se pokoušíme vidět také hlubší část a pozorně se dívat na uvědomování věcí a osob jako na celek, začneme chápat, jak je to vlastně nesnadná a složitá záležitost. Tak také můžeme pochopit, proč vědci do určité míry a filosofové v plné míře nejsou jako ostatní lidé spokojeni s povrchním vysvětlením toho, co denně vidí a čeho se dotýkají, ale snaží se ponořit do větší hloubky.

V této kapitole jsme byli vedeni krok za krokem k překvapujícímu objevu, že ať jsou denní fyzické věci jakkoli hmatatelné, jejich existenci nám nakonec odhaluje

naše mentální zkušenost, to znamená, že poznání těchto věcí nás uzavírá do čtyř stěn pouhých myšlenek.

Jednoduše řečeno, to, co nepochybně známe, jsou naše představy toho, co obvykle nazýváme zevními objekty, my se však klamně domníváme, že poznáváme objekty samotné. Rozdíl mezi oběma je rozdílem mezi fotografií a živoucí bytostí. Ale zde analogie musí končit. Rozvíjet ji dále znamená ji zkreslit. Neboť zatímco fotografie není koneckonců ničím jiným než *kopíí* něčeho, myšlenka není vůbec kopíí – je mentálním *výtvořem*. Je něčím novým, protože představuje nové zrození ve vědomí, nový vznik myšlenky. Je to důkaz podivuhodné síly mysli tvořit – a ne pouze zkoumat – to, co vnímá. Je rovněž důkazem toho, že vnější svět je zcela relativní k mysli, která jej vnímá, že princip relativity ovládá celé naše pozorování a všechnu naši zkušenost.

Propiska, které začala jako sbírka vnímaných vlastností, skončila jako zlomek naší mysli. Posledním poučením této kapitoly je, že to, co vidíme, vidíme především jako myšlenku, a že každá lidská zkušenost fyzického světa je v podstatě mentálně vytvořená zkušenost. Naše vjemy, které se zdají být tak fyzické, jsou jedině mentální události. Všechny barevné, vonné a pociťované věci, které známe, pociťujeme nakonec v mysli a nikde jinde. Abychom se dostali do styku se světem vnějších věcí, musíme je *vmyslet* do existence: jinak si je vůbec neuvědomíme. Představa, kterou mysl takto podvědomě vytváří, představuje správně nebo nesprávně o věci tolik, kolik známe, a tolik, kolik můžeme kdy znát. Nemůžeme totiž jít za své myšlenky. Nemůžeme vidět nic, co nám mysl nevytvoří. Propiska sama může být 15 centimetrů dlouhá, ale kdyby naše mysl provedla ten trik,

že by nám ji ukázala dlouhou pouze 2,5 centimetrů, pokračovali bychom v blažené nevědomosti, věříce, že propiska je dlouhá 2,5 centimetru. Naštěstí jsou takové triky vzácné, třebaže skutečně existují, jak jasně ukáže přespříští kapitola. A kdyby naše mysl nevěděla, že oči viděly horu a ruce se jí dotkly, nevěděli bychom, že hora vůbec existuje.

Je přirozeně těžké uvěřit, že jsme si vědomi pouze *myšlenek* vnějších věcí, když všechna svá léta jsme pošetile věřili, že jsme si byli vědomi věcí samých. Musíme však být nelítostní a vymýtit všechny bludy, všechny klamy a všechny iluze ze své mentality.

Naše zajetí ve všeobecné nevědomosti nemusí trvat provždy.

Shrnutí kapitoly

Svět můžeme poznávat – vnímat jen skrze náš „skafandr“, jen skrze naše fyzické tělo. Respektive, svět vnímáme jen díky našim smyslům: zrak, sluch, hmat, čich a chuť.

Celý proces vnímání má šest stupňů a začíná podnětem smyslového ústrojí, způsobeným nějakým vnějším předmětem, potom přijde smyslový dojem, dále nervový přenos, za čtvrté odpověď mozku, za páté odpověď podvědomé mysli, což je stupeň, kde vzniká vjem, a konečně plně vědomá odpověď – vzniká myšlenka. Obvykle známe jen šestý stupeň v tomto uvedeném pořadí, protože je dokončenou a běžnou vědomou zkušeností.

Na pátém stupni – v podvědomé mysli – dochází k součtu všech vjemů, ke kterým jsou ještě

přidány tři mentální příspěvky: 1) asociace s minulou podobnou zkušeností, 2) předvídání nové zkušenosti, 3) osobní výklad, vlastní poznávajícímu jednotlivci. Nejdůležitějším z těchto prvků je první. Toto vše nám na pátém stupni mentálním tlumočením vytvoří konečnou myšlenku, což je poslední šestý stupeň v procesu vnímání světa.

Rozborem jsme došli k závěru, že pouze našich pět smyslů nám říká o existenci tohoto známého světa a podává nám o něm zprávy. Není možné dostat se přímo k předmětu jako k nezávislé existenci. Pronikáme pouze k jeho vnímanému tlumočení, to jest, pronikáme k fyziologickým stavům v našem těle, pronikáme k fyziologickým stavům *v nás samých*.

Dalším závěrem je, že ke skutečnému vnímání dochází v okamžiku, kdy se smyslový dojem změní ve vjem. Dokázali jsme si, že dokud nevznikne následný pocit po vibračním pohybu v mozku, tedy vjem, do té doby pro nás dotyčný předmět neexistuje – nevnímáme ho.

A tak jediné věci, které známe *jistě*, jsou stavy našeho vědomí, to znamená, naše vjemy a nic jiného. Nikdy nepoznáváme panoramatický vnější svět sám o sobě. Vidíme tento svět pouze nehybnými brýlemi smyslových zpráv, které o něm dostáváme. Nemůžeme jej přímo pozorovat. Přímou pozorujeme jen mentální reakci na něj, to jest, pozorujeme sami sebe! Aniž jsme si kdy uvědomili tuto jistotu a jednoduchou pravdu, žijeme ve dne v noci ve světě, který pro nás vytvářejí vjemy.

Vnímání má souhrnem tři úrovně a pro příklad použijeme vnímání zrakem, tedy se na něj podíváme

ze tří rozdílných stanovisek. Prvým je fyzický podnět a týká se pohybu světelných paprsků z předmětu do oka. Druhým je fyziologický proces a týká se promítnutí obrazu na sítnici a přenos přes nervovou soustavu do mozku. Třetím je psychologická konstrukce a znamená první uvědomění si toho, že předmět existuje. Fyzika zkoumá světlo, fyziologie oko a mozek, psychologie musí studovat vznik vědomého vjemu, zatímco filosofie musí uspořádat výsledky všech tří věd.

Byli jsme tak vedeni krok za krokem k překvapujícímu objevu, že at' jsou fyzické věci jakkoli hmatatelné, jejich existenci nám nakonec odhaluje naše mentální zkušenost, to znamená, že poznání těchto věcí nás uzavírá „do čtyř stěn pouhých myšlenek“.

Jednoduše řečeno, to, co nepochybně známe, jsou naše představy (myšlenky) toho, co obvykle nazýváme zevními objekty, my se však klamně domníváme, že poznáváme objekty samotné. Rozdíl mezi oběma je rozdílem mezi fotografií a živoucí bytostí.

Posledním ponaučením je, že každá lidská zkušenost fyzického světa je v podstatě mentálně vytvořená zkušenost. Abychom se dostali do styku se světem vnějších věcí, musíme je *vmyslet* do existence: jinak si je vůbec neuvědomíme. Jsme si vědomi pouze *myšlenek* vnějších věcí, i když jsme věřili, že jsme si byli vědomi věcí samých.

03. TAJEMSTVÍ PROSTORU A ČASU I.

Odhalení relativity

Co bylo jednou z několika vrcholných událostí ve vědeckém světě dvacátého století? Jaká revoluční zásada byla stanovena, která vrhla senzační nové světlo na staré problémy? Bez veškeré pochyby byla to formulace teorie relativity od Alberta Einsteina, která nejen shrnula dvě tisíciletí matematických výzkumů a posoudila fyzikální výzkumy za tři století, ale otevřela také nové stezky a nesmírné perspektivy pro průkopnické myslitele.

Rozumový důkaz tohoto složitého závěru je pln formulí, na něž mozek průměrného laika nestačí. Tato nauka nemůže být také plně vysvětlena bez těžko srozumitelných matematických rovnic. Einstein jednou sám přiznal, když byl žádán, aby podal tuto nauku několika srozumitelnými slovy, že by to trvalo tři dny, než by podal krátkou definici. Přesto, aniž bychom se ztráceli v obtížné změti složitých technických symbolů a v podobné nestraavitelné intelektuální potravě, jako je počítání s variacemi a teorie o invariantech, můžeme a musíme filosofům zjednodušit a osvětlit určité, pro ně zvláště zajímavé aspekty Einsteinových hypotéz.

Je však potřeba dodat, že pojmová podstata Einsteinova objevu byla již známá dávno zmizelým mudrcům Hindustánu a že indiští džinističtí myslitelé formulovali podobnou filosofickou doktrínu – Syadvada – která se podobá relativismu, a to dva tisíce let předtím, než formuloval Einstein svou vědeckou doktrínu. Indiští myslitelé, stejně jako řečtí myslitelé (Platon a Aristoteles) již dávno předvíдали princip, který byl experimentálně ověřen

a s konečnou platností prokázán až po mnoha staletích. Co Einstein skutečně udělal, bylo to, že jej vědecky zpracoval a položil na základ původního matematického zkoumání a experimentálního důkazu tím, že ukázal na jeho praktické použití ve speciální sféře. Formuloval relativitu za tím účelem, aby přizpůsobil fyzikální hypotézy pozorovaným údajům. Učinil vědu odpovědnou za přezkoušení a ověření principu, který až dosud živořil mezi sporným hloubáním přehlížených metafyziků nebo starými naukami neznámých cizinců.

Uvedení teorie relativity do vědeckého myšlení děkuje za svůj původ slavnému pokusu o stanovení rychlosti světla, který vykonali Američané Michelson a Morley na konci předminulého století. Jejich práce ukázala, že rychlost, kterou se světlo šíří, zůstává táž, ať se světlo šíří jakýmkoli směrem nebo ke kterémukoli tělesu v prostoru. Pokus ukázal, že světlo se šíří stejnou rychlostí vzhledem k zemi, ať se tato k němu blíží nebo se od něj vzdaluje. Bylo obtížné uvést v soulad tento objev s faktem, že se země pohybuje prostorem. Očekávali bychom, že rychlost pohybu světla se zvětší, když se světlo přiblíží k zemi. Odpovídalo by to témuž principu, podle kterého jsou sečtené rychlosti dvou vlaků vzájemně se blížících z opačných směrů větší než jednoho z nich. Z tohoto důvodu by měl pozorovatel umístěný na planetě, která rychle postupuje vstříc blížícímu se světelnému paprsku objevit, že rychlost pohybu světla je větší, než když se planeta od paprsku vzdaluje. Ale pokusem bylo zjištěno, že rychlost světla zůstává nezměněna, přesně táž, jaká byla před vzájemným pohybem vzata v úvahu, a to cca 300 000 km za sekundu. Tento fantastický výsledek byl proto roven matematické rovnici $2+1=2!$

Proč světelné paprsky nezvětšily rychlost pohybu tak, jak by v souhlase se známými zákony měly učinit? Žádný přiměřený výklad této zvláštnosti nebyl po ruce, dokud jej nepodal Einstein. Ukázal v jazyce matematiky, že veškeré předešlé úvahy o této záležitosti byly založeny na zásadách, které samy o sobě již experiment špatně vykládaly a že by bylo moudřejší pozměnit tyto zásady tak, aby se hodily k faktům, které tento experiment odhaloval. To však podrobuje zkoušce celou otázku způsobu, jakým rychlost světla byla měřena a způsobu, jakým každý přístroj a každý pozorovatel, který přístroj používal, došel k vyplývajícím časovým a prostorovým rozměrům. Jestliže by k tomu došlo, bylo by nutné změnit samotné zděděné a převládající představy o čase a prostoru. Tyto představy byly dosud považovány za něco pevného navždy, na všech místech a za všech podmínek, ale tyto staré modely, se vší úctou k nim, se tímto pokusem o chování světla v rychle se pohybující soustavě ukázaly jako klamně. Když provedeme změnu v poloze těchto modelů tím, že je zbavíme stálosti, jaká jim je přikládána, a uvedeme je do základní závislosti na situaci pozorovatele, když uznáme, že veškerá prostorová měření jsou srovnáním vzájemných poloh dvou věcí v prostoru, když uznáme, že nic není konečně stálého v čase, pohybu nebo měření délek, vznikne tím nový světový názor, který nejen dostatečně vysvětlí problém jednotné rychlosti světla, ale také vysvětlí ostatní fyzikální problémy, které tehdejší pokroky vědy vynesly na povrch. Takové byly počátky principu relativity. Einstein pak aplikoval princip relativity na vliv sluneční gravitace, na pohybující se paprsky světla a s její pomocí vypočítal přesnou úchylku, kterou mají. Když v roce 1919 astronomická pozorování

během zatmění Einsteinovu předpověď potvrdila, princip relativity byl před vědeckým světem skvěle obhájen. Vědci jej nemohli nadále ignorovat. Základ všeho konvenčního vědeckého myšlení musel prodělat zásadní změnu.

Relativita zbavila čas neproměnné stálosti a změnila ho v proměnlivou dimenzi. Vyjádřeno jasněji: čas nemá zvláštní a stále stejný a těž význam pro všechny lidské bytosti. Ti, kteří by ho chtěli omezit podle svých měření hodinami nebo podle otáčení hvězdných těles, drží se pouze předsudku. Neboť pocit času není absolutní skutečností, ale interpretací jak hodinek, tak i hvězd, vytvořenou vědomou bytostí. Je to způsob, kterým se k sobě řadí vjemy v mysli. Neexistuje nic takového jako absolutní míra času. Zevrubná analýza odhalí, že veškerá naše měření, založená na planetárním otáčení, nejsou ve své podstatě nic jiného než naše relativní dojmy. Einstein na to začal poukazovat.

Dále nauka o relativitě učí, že pohyb znamená pouze polohovou změnu vztahu mezi jedním a druhým předmětem, a že proto fyzická změna, jako pohyb, není nikdy absolutní, ale vždy relativní. Připustíme-li jednou, že standardy měření času a prostoru se mohou měnit, pak musíme opustit své konvenční představy fyzikální, geometrické a astronomické vědy. Astronomie hladce hovoří o vzájemných postaveních „stálic“. Ale je to pouze relativní výraz, neboť stálice bezpochyby také letí prostorem, jak by viděl ten, kdo by se nalézal na bodu v poměrném klidu. Považujeme Polárku za hvězdu, která je vždy v klidu, ale jev precese rovníkosti dokazuje, že je také pohybujícím se tělesem. Proto je naše užívání slova „stálice“ zcela libovolné. Stálice byly takto pojmenovány nikoli proto, že skutečně víme, že nehybně tkví v

prostoru, ale proto, že astronomie nebyla dosud schopna vynalézt přístroje, které by nám je dostatečně přiblížily, abychom objevili nějaký jejich pohyb. Když Einstein řekl, že ve vesmíru neexistuje místo, které by bylo absolutně v klidu, a že tedy neexistuje postavení, z kterého by mohly být tvar a rozměr nějakého předmětu zjištěny tak, aby byly platné za všech podmínek pozorování, řekl tím ve skutečnosti, že věda není schopna dojít k definitivně platným výpočtům o světě.

Svá časo-prostorová měření polohy a pohybu děláme ve vztahu k nějakému standardu, o kterém předpokládáme, že je stálý, neměnitelný a neproměnný; zkrátka, vždy v klidu. Ale Einstein přesvědčivě dokázal, že ve vesmíru neexistuje nic, co můžeme s konečnou platností popsat jako „klid“. Pokud víme, může se pohyb díť kolem druhého předmětu, o němž se také předpokládá, že je v klidu. Jak můžeme vědět, že je něco stále v klidu a bez pohybu, když náš rozsah vnímání je tak omezený? Obvykle usuzujeme na podkladě možných vnějších jevů, na podkladě toho, co říká našich pět omezených smyslů a běžně, ale nevědomě, považujeme pevný kámen za předmět, který je v klidu. Ale pravda je taková, že kámen se skládá z molekul a atomů; z elektronů, protonů a neutronů, které jsou neustále v pohybu jako roj neúnavných včel. Musíme zrevidovat svou jednoduchou představu o světě.

Člověk, který prochází po železničních kolejích zatáčkou, nepozoruje – má-li oči upřeny stále na nohy – že dráha, kterou prochází je zakřivená. Bude se mu zdát, že je přímá. Jen tehdy, když pozvedne oči, podívá se trochu kupředu a změní tak svou perspektivu, uvidí, že koleje jsou ve skutečnosti zakřiveny. Tentýž předmět vy-

padá různě z různé perspektivy. Kolik našich světových názorů by se změnilo, kdybychom mohli změnit svůj zorný úhel!

Karavana velbloudů, odpočívající v údolí, se jeví pozorovateli, který stojí nad ní na srázu, v úplném klidu. Ale to platí pouze za běžných představ o prostoru, které náleží do před relativní fyziky, neboť se přehlíží fakt, že země putuje kolem slunce a při svém pohybu unáší také karavanu. Pozorovatel tím, že není schopen dokázat tento pohyb, nevědomky klame sebe sama ve víře, že co je pravdivé z jeho stanoviska, je pravdivé také ze všech ostatních stanovisek ve vesmíru. To je samozřejmě nesprávné, protože druhý pozorovatel, umístěný na slunci, by jistě pozoroval pohyb karavany prostorem. Vše, co je první pozorovatel oprávněn říci, je, že velbloudi jsou v relativním klidu vůči zemi. Nemůže říci nic pravdivějšího, leda že by byl schopen posunout své postavení. A tak žádný pozorovatel nemá zcela pravdu ani zcela nepravdu. Faktem je, jak upozorňuje Einstein, že **každé pohybující se těleso má své vlastní měřítko času a svou vlastní soustavu prostoru, s nimiž pozorovatel bude vždy ve vztahu**. Ten zpravidla neví, že jiná měřítka a soustavy se mohou od jeho měřítek a soustav lišit a že, bude-li na nich lpět, nebude schopen vysvětlit existenci naprosto nepochopitelných a zcela iracionálních činitelů ve vesmíru.

Tato tvrzení jsou logickým důsledkem našich znalostí, že se země otáčí kolem slunce. Ale pohyb každé planety může být měřen a popisován pouze vzájemným srovnáním s něčím jiným, co je zcela v klidu, řekněme se soustavou stálic. A tak relativita učí, že můžeme znát pouze vztahy mezi tělesy v prostoru a že jejich popis je

pouze srovnávací. Můžeme pouze srovnávat jednu věc s druhou. Jsme nuceni jednat s dualitami. Neboť náš **pojem prostoru nemá smysl bez daného měřítka vztahu**. Kdybychom byli tak uzavřeni, že bychom nemohli vidět na nebi hvězdy a planety, nevěděli bychom, že se naše země pohybuje prostorem. Cítili bychom s jistotou, že je nehybně upevněna na klenbě nebes, neboť bychom neměli základnu pro zkoumání. A tak pohyb je zcela vztahový. Země si razí dynamicky svou dráhu prostorem kolem slunce nesmírnou rychlostí, téměř 30 km za sekundu – přesto nikdo necítí nejmenší záchvěv tohoto pohybu, naopak každý cítí, že země stojí dokonale klidně!

Klam prostoru

Užíváme hladce slovo „zde“. Ale zatímco ukazujeme místo, takto označené, letí země gigantickou rychlostí prostorem, unášejíc toto místo s sebou, takže je v několika minutách vzdáleno mnoho tisíc kilometrů od původního místa. „Zde“ se proto stává relativním výrazem vztahujícím se k nějakému bodu nebo osobě na zemi, ale je bezvýznamné, je-li ho použito pro prostor. A dále, země se otáčí a krouží kolem slunce, slunce se však samo pohybuje vzhledem k Mléčné dráze, a třebaže je to nyní nad naše možnosti měření, Mléčná dráha se pravděpodobně také řítí prostorem. Když všechny tyto pohyby vezmeme v úvahu, pochopíme, že nelze ani pravděpodobně odhadnout, jak daleko se dané místo průběhem těchto několika minut skutečně posune. Žádný pokus ani nemůže nikdy zjistit rychlost, jakou se ono „zde“ skutečně pohybuje prostorem, protože neexistuje žádné těleso, které by bylo absolutně v klidu a s nímž by

mohl být pohyb daného místa porovnán. Můžeme pouze určit jeho relativní polohu a relativní rychlost pohybu. Takový bude výsledek, ať se postavíme kamkoli.

Tak opět přicházíme k základu Einsteinovy nauky, že prostor sám o sobě nemá žádný konečný standard měření a že není za všech okolností stejný. Prostor v poslední analýze nemá vlastnosti zahrnuté Euklidem v jeho předpokladech a axiomech. Takový je závěr relativity. Ale dlouho před Einsteinem našli jak Pythagoras v Řecku tak mnozí mudrci v Indii rozpory, které spočívají v představě, že prostor má svou charakteristickou existenci, svou vlastní neměnnou stálost. Věděli, že je z jednoho hlediska měřitelný, zcela vztažný a konečný, ale z jiného hlediska je zcela neměřitelný a v každém směru nekonečný. Z prvního hlediska ho můžeme omezit na jeho části, které mohou být snadno odlišeny od ostatních částí v rozsahu, který zaujímají fyzické předměty, ale z druhého hlediska nemají tyto části nezávislou existenci, oddělenou od celku, a my nemůžeme omezit hranicemi jeho nekonečné pokračování. Protože, když zkusíme dát všechny jeho části dohromady, nemůžeme nikdy dospět k souhrnu, který by dal celý prostor; ať považujeme za celek cokoli, ukáže se vždy, že se za tímto celkem rozkládá ještě další prostor a tak dále do nekonečna. A tak, jestliže uvažujeme o prostoru, jako o menší části, popíráme jeho existenci jako celku. Jestliže se tímto způsobem obě hlediska navzájem vylučují, pak musíme z toho vyvodit, že prostor je více subjektivní představou než objektivním prvkem.

Uvažujte nyní o bodu na bílém listě papíru. **Geometrie definuje bod jako místo bez velikosti. Nemá vůbec žádné rozměry. To znamená, že bod nic ne-**

obsahuje a nemá místo, aby bylo možné do něho něco vložit. Ved'te tuto analýzu ještě dále a uvidíte, že bod není vůbec prostorový a že tudíž prostor, představovaný jeho označením „zde“ je i není – jsou to protiklady, které se opět vzájemně vylučují.

Uvažujte opět o něčem, co je vně, „tam“ v prostoru, řekněme vzdálená pevnina Austrálie. To znamená, že „není zde“. Ale slovem „zde“ můžete myslet zde v tomto městě, zde v tomto kraji nebo zde na této pevnině; nebo můžete rozšířit jeho rozsah na celou zeměkouli, na celou galaxii anebo prostě na prostor celého vesmíru. Ale tím, že jste šli tak daleko, včlenili jste Austrálii do svého „zde“. Tudíž „zde“ i „tam“ si navzájem odporují a tím se i sám pojem prostoru, jako oddělené skutečnosti, která na nich spočívá, zcela zhroutí.

Co se stane z našeho obvyklého pojmu prostoru, když radioaktivní výzkumy nám sdělují, že ostrá špička nejostřejší jehly je nepatrným světem, kde miliony pohyblivých tělísek neustále krouží, aniž se vzájemně dotknou?

Relativita ukazuje, že musíme změnit svůj zděděný způsob myšlení o světě. Prostor a čas vyžadují zkoumání, protože vstupují do každého pojmu o vnějším světě. Jsou to tvary, v nichž dostáváme svou zkušenost. Náš život na zemi se očividně pohybuje v podmínkách vnučených mu prostorem a časem; veškerá naše zkušenost je od nich opravdu neodlučitelná. Všechna měřitelná tělesa a všechna živoucí stvoření se jeví našim smyslům jako existující prostorově a časově a celý vesmír si můžeme představovat pouze uvnitř jakéhosi zvláštního rámce času a prostoru. Nemůžeme uvažovat o myriádách faktů a o rozmanitých událostech přírody, aniž uvažujeme, že zaujmají místo někde v prostoru a v čase. Ale význam času

a prostoru je vždy relativní a mění se se změnou okolností.

Klam času

Když si uvědomíme, že každé pozorování vnějšího světa probíhá v čase a každá úvaha, která prochází naší myslí, je rovněž podmíněna svou časovostí, pak je jasné, že čas ovlivňuje naše myšlenky a pozorování, a jsme tak nuceni odhalit, co čas je – musíme pochopit čas, jestliže chceme pochopit, jak vnímáme svět.

Čas se skládá ze tří částí: minulost, přítomnost a budoucnost. Alespoň takhle nám to bylo vždy od narození předkládáno.

Jakmile se však člověk pokusí vstoupit do vnitřního vztahu k času, uvědomí si, že neustále žije v přítomnosti. Vzpomínky na minulost a očekávání budoucnosti jsou podobné neskutečným, netělesným duchům, kteří se opět propadají do temné nicoty, ale přítomnosti nelze žádným způsobem uniknout – ona pohlcuje každou minutu.

Přítomnost plyne neustále kupředu, pohybujíc se nezvratně jediným směrem k budoucnosti, která se do ní také neustále vlévá, jako se přítok vlévá do řeky, kterou napájí. Tímto zvláštním způsobem stále a neodlučitelně dlíme v říši přítomnosti jakožto podstatě naší vlastní existence.

Avšak co je minulost? Minulost je jen pouhou vzpomínkou! A co je vzpomínka? Vzpomínka je jen myšlenka; tedy je někdo, kdo myslí na něco, co se stalo. Tedy minulost žije v nás, v naší myslí, v našem vzpomínání. A co je budoucnost? Budoucnost je jen očekáváním vy-

plněním nadějí či strachem. A toto očekávání je jen zase v našem myšlení, v našich myšlenkách. Logickým závěrem musí být konstatování, že jak minulost, tak i budoucnost nemají svojí fyzickou existenci, jsou zažívány jen jako stavy vědomí, jako obsah myšlenek, a tak jen přítomnost-přítomný okamžik vyniká svou *skutečností*.

Přítomný okamžik je středem mezi minulostí a budoucností. Vždyť každá minulá událost byla v době, kdy se udála, přítomnou událostí. Stejně tak bude každá budoucí událost ve své době prožívána jedině jako přítomná událost. *Minulost a budoucnost, jsou-li analyzovány, se tedy jeví jako projevy přítomného času, zcela na něm spočívají a nemají žádnou vlastní nezávislou existenci.* V tom je těžiště celé věci. Jinými slovy, čas se jeví, že je nepřetržitým řetězem tvořeným následnými články pouze přítomných dějů. Nemůže být žádným způsobem rozdělen na absolutní minulost a absolutní budoucnost, protože je nerozdělitelný. Vztah, který existuje mezi minulostí a budoucností vytváří sjednocující schopnost lidské paměti; existuje v člověku, nikoli v čase.

Nyní jsme se však dostali do paradoxu. Pokud je čas platný, skutečný, musí se jeho skutečnost stahovat na všechny jeho tři části: minulost, budoucnost a přítomnost. Ale právě jsme popřeli platnost minulosti a budoucnosti jako nezávislé existence a tedy tím i musí padnout přítomnost, protože buď čas funguje jako celek, anebo se jeho celistvost zhroutí. Jak je to tedy s přítomností?

Kde začíná nebo končí přítomný okamžik? Ne-ní možné rozlišit tyto dva body, protože v okamžiku, kdy je stanoven jeden bod, stává se tento okamžik okamži-

kem minulým. **Z toho důvodu si nemůžeme utvořit žádnou absolutně správnou představu o přítomnosti. Řečeno vědecky, přítomnost se vymyká pozorování a následkem toho je nepoznatelná. Přítomnost nemá žádné trvání.**

Nyní jsme popřeli všechny části času, ale my všichni víme, že není možné poznávat svět, aniž bychom ho nepoznávali v čase a v prostoru, a všichni vnímáme pocit skutečnosti, který vždy pociťujeme v přítomném okamžiku. Jak to tedy je s naším pocitem vnímání času?

Čas je obvykle považován za plynoucí proud nebo stálý sled oddělených okamžiků. To je naprosto přirozené, neboť lidská mysl si nemůže vůbec představit čas, který je bez sledu událostí nebo ve kterém neexistuje žádné „dříve, nyní a potom“. V čase následuje jedna myšlenka za druhou a v čase se dějí události. Můžete si vůbec vytvořit představu o čase, aniž si jej představíte se začátkem, ukončením nebo s přerušením a změnami? Ale na neštěstí nás to svádí k iluzi. Předpokládáme totiž, že čas je rozdělen na okamžiky, ale pokuste se je pevně uchopit a okamžiky vám uniknou. Analýza neodděluje žádné oddělené části času, žádné nezávislé okamžiky; neexistuje žádná mezera mezi přítomností a minulostí. Jak může někdo rozlišit, kdy přítomný okamžik začíná nebo kdy končí? Pokuste se nalézt rozpoznatelný dělicí bod mezi minulostí a budoucností, mezi „dříve“ a „potom“. Ať považujete cokoli za takový bod, nezůstane jím ani v tom okamžiku, kdy jste jej odlišili. **Čím jiným je přítomný okamžik než takovým hypotetickým bodem?**

Jednou z iluzí času je, že neustále věříme, že žijeme v událostech přítomného času, zatímco žádné takové rozdělení ve skutečnosti neexistuje. Ať je to o je-

dinou sekundu nebo o tisícinu sekundy nebo o miliontinu sekundy později, takzvaný přítomný okamžik se již propadl do takzvané minulosti. Náš plynulý hovor o přítomných, minulých a budoucích údobích času je hovorem o něčem, co nikdo nemůže určit a o čem si nikdo nedovede utvořit vhodnou představu, která by byla natolik správná, že by mohla čelit každé analýze. **Copak se stane s naším celkovým pojmem času, když není možné utvořit si pojem o jeho jednotlivých složkách?** A tak to, co se zdálo být skutečností, se zdá být alespoň do určité míry spíše představou, zakotvenou v naší mysli; to znamená, že pohyb času je z velké části v nás samých.

Změny času jsou tedy ve skutečnosti vaší vlastní zkušeností. **Okamžiky opravdu neexistují. Čas není součtem neexistencí. Přidejte nulu k nule a celková suma je stále nulou, proto čas není nezávislou skutečností, ale abstrakcí, vytvořenou ze skutečnosti. Čas, stejně jako prostor, je abstrakcí.** Jakmile je však abstrakce považována za něco skutečného, pak si odporuje.

Když posuneme své úvahy ještě dále, musíme připustit, že náš pocit času se může zúžit právě tak, jako se náš pocit prostoru může rozšířit, a že, když měříme tok času, naše mysl jej jaksi do určitého stupně vytváří. **Relativita učí, že formy, které čas v zážitku přijímá, nejsou nikdy konečné. Jsou to aspekty, které se mohou nejvýstřednějším způsobem měnit. Existuje však jeden neoddělitelný prvek, který trvá během všech jejich proměn a který je všechny spojuje a udržuje. A tím je činitel mysli. Protože přítomnost sama nemůže být pozorována jako něco objektivního, musí nezbyt-**

ně být subjektivní, to jest, ve vědomí pozorovatele. Je něčím, co je v člověku samém nebo, přesněji řečeno, v jeho vědomé pozornosti.

Abychom si předchozí tvrzení podpořili, budou zde uvedeny příklady.

Podivné světlo, které relativita vrhla na naši víru o prostoru, je zcela podobné tomu, které vrhla na naši víru o čase. Taková je relativita času, že pomalá želva, která žije po celé století, nemusí pociťovat, že jí to trvalo déle než rychlému hmyzu, který se objeví, roste, páří a zmírá v jednom týdnu, neboť relativita určuje její zkušenost z jiného stanoviska. Záleží na tom, **kolik vjemů prochází myslí**; je-li počet v obou případech stejný, pak na létech nezáleží. Kdokoli dělal pokusy s jistým druhem drog, ví, že jedním z jejich následků bude rozvinutí abnormálního pocitu času, takže jednoduchý výkon jako zdvihnutí ruky zabere intenzivně půl hodiny, aby se odehrál ve vědomí, kdežto pro pozorující osobu je to dílem okamžiku.

Na plátně v kině můžeme vidět zpomalený film koně, skákajícího přes překážku. Jeho nohy se pohybují tak pomalu, že zvíře potřebuje 60 sekund pro výkon, který se ve skutečnosti udál ve dvou sekundách. Co se stalo? Kameraman zrychlil snímání kamery do té míry, že učinil několik stovek obrázků za sekundu, kdežto promítačka je promítá na plátno ve standardní rychlosti 24 obrázků za sekundu, což způsobuje ono zpomalení pohybů koně. To není klam. Stroj skutečně rozšířil naše měření času změnou počtu našich vjemů. Ukázal prakticky a jednoduše, co princip relativity ukazuje v matematických formulacích.

Uvažujte o případě mladého muže, který strávil tři nebo čtyři hodiny s vroucně milovanou ženou. Tato doba se mu bude zdát kratší než pouhá hodina. Jako protiklad

uvažujte o případě muže, který čeká na svoji manželku, o které ví, že je právě s milencem. Každá minuta se mu bude zdát tak dlouhou jako hodina! Každý člověk má své individuální vnímání času, jak jasně ukazují takovéto případy, a je iluzí věřit, že je to něco jiného než jeho vlastní jedinečná zkušenost. **Člověk vnímá události z perspektivy svého vlastního zvláštního stanoviska, protože čas sám je jenom relativním pojmem.** Nikdy ve skutečnosti neměříme samotný čas. Dokonce i čas hodin je měřením pohybu v prostoru, to jest, určitou relací mezi dvěma věcmi. Názor, že dvacet čtyři hodin bude vždy dvacet čtyřmi hodinami za všech podmínek a všude, je nesprávný.

Toto popření může hluboce otrást naším obvyklým způsobem myšlení a *vyzdvihuje celý pojem času z fyzického světa do oblasti nefyzické, neboli mentální.* Z toho vyplývá, že **čas můžeme znát jen jako formu sebevědomí (uvědomování si sebe).**

Toto téma lze snadno objasnit z vědeckého stanoviska. Určité nepravidelnosti v optice přivedly Einsteina k objevu, že různí jednotlivci by mohli mít různou představu o čase, jak je udáván hodinami, a přitom by oba názory byly stejně platné. Měření časových jednotek je relativní a závisí na stanovišti pozorovatele a jeho vztahu k události. Kromě toho, Einstein upozornil na fakt, že existují hvězdy, jejichž světlo dosud nedosáhlo naší země. Vzhledem k obrovské vzdálenosti hvězd od naší země mohly by být pozorovány – pokud by to bylo technicky možné – události, které se tam udály před staletími, jako současné.

A dále, kdyby se změnila rychlost otáček naší země, změnil by se úměrně k tomu i náš pocit času.

Například: Měsíc se otáčí kolem své osy jednou za 28 dní a kdyby se někdo z nás náhle ocitl na Měsíci, jeho čas by se tam vlekl velmi pomalu, neboť jeho měsíční den by byl 28 krát delší, než je pozemský den, na který byl zvyklý. A tak má každý člověk svou vlastní představu času, což je jedna podoba principu relativity. Konečně, kdybychom si představili, že letíme nesmírnou rychlostí vesmírnou lodí a vrátili se za několik minut zpět, zjistili bychom, že naše planeta zestárla o několik století.

Uvedené příklady dokazují, že **čas nemá žádnou absolutní existenci. Neexistuje žádná absolutní míra času, jenom naše mentální dojmy o něm: ČAS JE TAKOVÝ, JAK JEJ MYSLÍME!**

Čas mizí, pátráme-li po jeho původu. Čas není tak jednoduchou věcí, jak se domníváme – je naplněn tajemstvím.

Avšak bylo by velkým omylem si představovat, že chceme popírat, že člověk má nějaký pocit času. Nic takového není nutné popírat. Člověk jistě pociťuje plynutí času a pociťuje silně jeho skutečnost. Chceme zde vrhnout trochu světla na povahu času. Skrytý zdroj tohoto pocitu skutečnosti času se stane jasným, jakmile se posuneme dál v našem rozboru o prostoru a čase.

Časo-prostorová souvztažnost

Einsteinovo dílo nejen olupuje čas a prostor o jejich nezávislou skutečnost, ale vede logicky k dalšímu bodu, který by neměl být přehlížen. Pokud člověk na Měsíci by měl jiný druh času než člověk na Zemi, pak časový vztah se jeví jako něco smíšeného s prostorovým vztahem. Relativita dokazuje, že prostor nelze oddělit od

pozorovatele, že nelze oddělit čas od pozorovatele a že čas i prostor tvoří součást jediné věci. „Kdy“ a „kde“ jsou vždy ve spojení; neexistuje prostor bez času a čas bez prostoru. Proto vždy mluvíme o výrazu: **časoprostorové kontinuum. Časoprostorové kontinuum je jedna věc, nikoli dvě; jsou to neoddělitelní současně existující společníci.**

Veškeré vnímání času musí zahrnovat vztah k vnějšímu světu, a proto také musí zahrnovat vnímání prostoru. Čas a prostor nelze od sebe odloučit. Veškeré naše vědění o přírodě je věděním o věcech rozprostírajících se v prostoru a odehrávajících se v čase; veškerá naše zkušenost je zkušeností o objektech, zaujímajících zvláštní místo v prostoru a zvláštní časový řád. Vidíme nejen svět, který nás obklopuje, ale vidíme ho v časoprostorovém vztahu.

Čas a prostor jsou jeden v druhém obsaženy, jsou vzájemně na sobě závislé. Neboť my vidíme předměty v prostoru odděleně, a proto postupně, tudíž v souhrnném časoprostorovém rozměru. Časoprostorové kontinuum je základem, na kterém spočívá veškerá naše zkušenost o světě.

Avšak, i když je čas a prostor nezbytnou podmínkou procesu vnímání a ani jedinou věc nemůžeme nikdy od nich oddělit, přesto my nikdy nevidíme ani čas ani prostor samy o sobě! Nezakoušíme žádný přímý smyslový vjem času nebo čistého prostoru. Nemůžeme odít pouhou ideu prostoru do žádné mentální podoby – můžeme pouze uvažovat o nějaké věci zaujímající vzdálenost, rozlohu; proto **známe prostor pouze jako vlastnost věcí a čas jako vlastnost změny.**

Pojem času je nerozlučně spojen s pojmem pohybu. Je to pocit posloupnosti. Takže, v mysli existuje pohyb myšlenek a vjemů, jeden následuje za druhým jako jednotlivé obrázky na filmovém pásu – tento proces probíhá po celý den.

Je to tato sounáležitost ve sledu mentálních dojmů, tělesných pocitů a událostí, když procházejí vědomím, co vytváří náš pocit času, neboť neexistuje pohyb bez času. Je to toto věčné noření pozornosti do myšlenek, co vytváří pocit plynutí času a dokud člověk neoprostí svou pozornost od těchto myšlenek, do té doby bude zajatcem pocitu plynutí času.

Průměrný člověk je zcela logicky přesvědčen, že se jeho život skládá pouze z pohybu skrze čas, odměřovaného okamžiky, dny, týdny a roky. Ale faktem je, že **KDYŽ NEEXISTUJÍ MYŠLENKY, NEEXISTUJE ANI PLYNUTÍ ČASU. KDYŽ STOJÍ MYSL, STOJÍ I ČAS.**

V bdělém stavu často shledáváme, že utrpení nám hodiny prodlužuje, kdežto radost je až příliš zkracuje. Bolestivá nemoc se v našem životě vleče únavným způsobem pomalými mučivými kroky, ale radostné dny pominou jako smršť. Dvěma vroucně se milujícími lidem, kteří byli od sebe odloučeni pouhý týden, se zdá, že uplynul nejméně celý měsíc. Zažíváme tedy jenom *pocit* rychlosti nebo pomalosti času, nikoli jeho matematické měření, protože ho zažíváme jako něco zcela subjektivního, to jest, uvnitř pozorující mysli a závislého na ní.

Jak jsme si dříve uvedli, dokud nejsou zprávy smyslů dopraveny do mozku a proměněny v *mentální* dojmy, žádný člověk si nemůže uvědomovat fyzický svět.

Neobyčejný důkaz o tom, že změna v kombinaci nervových počitků a z nich pocházejících mentálních dojmů mění lidský pocit času, poskytla tato událost:

„Živé vzpomínky na prodloužení času popisují oběti zasažené elektrickým proudem. Jeden muž pozoroval kolo jedoucí značnou rychlostí. Když byl zasažen proudem, prohlásil, že viděl každý drát v kole a zdálo se mu, že se sotva otáčí. Řekl také, že cítil každou změnu střídavého proudu o šedesáti periodách za vteřinu.“

Polem naší pozornosti procházejí postupné vjemy. Když procházejí normální rychlostí, to jest, rychlostí společnou lidstvu jakožto celku, tvoří normální pocit času. Když však, jako v tomto neobvyklém případě, je mozek abnormálně ovlivněn, mohou být tyto vjemy prodlouženy a procházejí vědomím pomalu jako v nějakém zpomaleném filmu. Není to snad jasný důkaz, že se pohyb času neděje ve vnějším vesmíru, nýbrž uvnitř lidské mysli?

Je dobře známým faktem, že vlivem uspávacího prostředku při chirurgické operaci nebo vlivem narkotické drogy se může pocit času fantasticky zrychlit nebo stejně fantasticky zpomalit. Z těchto případů můžeme získat ponaučení, že pocit času je v mysli samé. **Čas proto není mimo lidský organismus, nýbrž uvnitř něho. Je to představa, nikoli objekt, je to myšlený pojem a vedlejší produkt vědomí. Čas nemá žádnou vlastní nezávislou existenci mimo mysl, která ho vytváří a pociťuje. Neustálý kupředu postupující pohyb času je jednou ze základních podmínek normálního vědomí.**

Každá vnější zkušenost, která začíná v určitém okamžiku, trvá po jistou dobu a nakonec v určitém okamžiku končí, se měří jemným přístrojem naší mentality. Základní změna v této mentalitě ovlivňuje toto měření –

buď je zvyšuje do abnormálně velkých rychlostí, nebo je redukuje na rychlost abnormálně malou.

Základ naší víry ve skutečnost času – jak je normálně chápán – je vyvrácen současnými mysliteli, kteří prohlašují, že čas není iluze a ani klam, ale je představou.

Shrnutí kapitoly

Čas a prostor jsou nezbytnou podmínkou procesu vnímání. Ani jedinou věc nemůžeme nikdy od nich oddělit. Přesto my nikdy nevidíme ani čas ani prostor samy o sobě! Nezakoušíme žádný přímý smyslový vjem času nebo čistého prostoru. Nemůžeme odít pouhou ideu prostoru do žádné mentální podoby – můžeme pouze uvažovat o nějaké věci zaujímající vzdálenost, rozlohu; proto známe prostor pouze jako vlastnost věcí a čas jako vlastnost změny.

Vidíme předměty v prostoru odděleně, a proto postupně, tudíž v souhrnném časo-prostorovém rozměru. Časoprostorové kontinuum je základem, na kterém spočívá veškerá naše zkušenost o světě. Čas a prostor jsou jeden v druhém obsaženy, jsou vzájemně na sobě závislé. „Kdy“ a „kde“ jsou vždy ve spojení.

Avšak čas sám osobě, tím že není možné utvořit si pojem o jeho jednotlivých složkách, není nezávislou skutečností. To samé platí o prostoru. Čas a prostor samy o sobě neexistují jako nezávislé jsoucnosti, neboť jsou pouhými vlastnostmi věcí – abstrakcí vytvořenou ze skutečnosti.

Co tedy tvoří tuto skutečnost, ze které vyvěrá pocit času a prostoru?

Došli jsme k závěru, že známe prostor pouze jako vlastnost věcí a čas jako vlastnost změny těchto věcí. Tedy čas a prostor jsou navázány na věci, které jsme však v předchozím pojednání o procesu jejich vnímání zredukovali na stavy našeho vědomí, na vjemy. Pak logická odpověď na otázku: „Co tedy tvoří tuto skutečnost, ze které vyvěrá pocit času a prostoru?“ je, že je to pocit posloupnosti, který existuje v mysli jako pohyb myšlenek (vjemů), jeden následuje za druhým jako jednotlivé obrázky na filmovém pásu. Je to tato sounáležitost ve sledu mentálních dojmů, tělesných pocitů a událostí, když procházejí vědomím, co vytváří náš pocit času, neboť neexistuje pohyb bez času. Je to toto věčné noření pozornosti do myšlenek, co vytváří pocit plynutí času a dokud člověk neoprostí svou pozornost od těchto myšlenek, do té doby bude zajatcem pocitu plynutí času.

Průměrný člověk je zcela logicky přesvědčen, že se jeho život skládá pouze z pohybu skrze čas, odměřovaného okamžiky, dny, týdny a roky. Ale faktem je, že KDYŽ NEEXISTUJÍ MYŠLENKY, NEEXISTUJE ANI PLYNUTÍ ČASU. KDYŽ STOJÍ MYSL, STOJÍ I ČAS.

Závěr tedy zní, že jak čas, tak prostor jsou nakonec vlastnostmi mysli. Fyzické věci poznáváme jako mentální zkušenost a časo-prostor jako pohyb těchto mentálních zkušeností v mysli.

04. TAJEMSTVÍ PROSTORU A ČASU II.

Tělo a pojem „zevní-vnitřní“

Nyní musíme přistoupit ve zkoumání povahy lidské zkušenosti zevního světa k dalšímu stupni našeho zkoumání, neboť svět se stále před nás staví a tiše si žádá přiměřené pochopení své přirozenosti.

Menší souhrn nám připomene, že **čas a prostor samy o sobě neexistují jako nezávislé jsoucnosti, neboť jsou pouhými vlastnostmi věcí. Nejsme schopni vnímat tyto dvě vlastnosti odděleně, a tak vždy zakoušíme vlastnost časo-prostorového kontinua. A jelikož časo-prostor je vlastností věcí – fyzických předmětů, máme zde pouhou jedinou skutečnost před sebou a tou jsou právě jen a jen tyto věci. Ovšem, jak bylo ukázáno dříve, nejsme schopni poznávat tyto fyzické předměty přímo, ale jen jako stavy našeho vědomí. Není možné dostat se přímo k předmětu jako k nezávislé existenci. Jsme si jen vědomi jeho tlumočení přes vjemy. Jinými slovy: to, co vidíme, není věc sama o sobě, ale věc v naší mysli. Vše, co vidíme, respektive vnímáme, vnímáme jako myšlenku. Tedy se nám fyzické předměty jeví jako vnější vůči tělu, ale vnitřní vůči mysli – jako mentální stavy. Z toho vyplývá, že je potřeba zaujmout stanovisko ohledně našeho samotného těla.**

Nesmíme se dopouštět té chyby, abychom si uvědomovali vnější objekty jako mentální, ale vlastní tělo jako „hmotné“. Takového rozlišování by bylo nelogické a neomluvitelné. Lze-li říci, že všechno je poznáváno myslí, je to pravda nejen o všech zevních před-

mětech, ale také o našem vlastním těle, s jeho hlavou, rukama, trupem a nohama. Ty také poznáváme pouze mentálně. Nic neodůvodňuje domněnku, že patří do jiné třídy než zevní předměty. **Proto musíme hledět na tělo stejně, jako hledíme na všechny ostatní předměty, a považovat své uvědomování si těla výhradně za uvědomování si myšlenky.**

Rovněž nesmíme dělat tu chybu, kterou dělá mnoho začátečníků, když si představují, že lidské tělo poznáváme jenom prostřednictvím těla, ačkoli všechny předměty vně těla poznáváme mentálně. **Naše tělo se svými pěti smyslovými nástroji, okem, uchem, nosem, jazykem a kůží, existuje** přesně stejným způsobem jako cihlová zeď, existuje **jako objekt ve vědomí**. Jsme si vědomi smyslových ústrojí, protože si uvědomujeme vjemy odvozené od nich, a ne jinak. Protože tělo má určitý tvar, velikost, barvu a tak dále, které poznáváme myslí, je celé – i s fyzickým mozkiem – právě tak uvnitř myslí. Jsme právě tak závislí na myslí pro uvědomování se jeho existence, jako jsme na ní závislí pro uvědomování si zdi.

Shrňme tyto vývody a podívejme se analyticky a ostře kriticky na ono slovo „zevní“. **Nikdy nikdo neviděl předmět vně myslí, nýbrž pouze vně těla. Jestliže ponecháme praktické stanovisko stranou a mluvíme filosoficky, je chybné mluvit o „zevních“ předmětech, protože i tělo koneckonců známe jako myšlenku a je proto mentální; nic tedy není skutečně zevní. Mluvit o nějakém předmětu, jako by byl zevní, znamená mluvit o něm, jako by byl vně myšlenky, to jest, mimo mentální věc, tedy mimo mysl – což není možné.**

Jinými slovy: Máme zde tělo a k němu tzv. vnější předměty. Ale jak tělo tak k němu „vnější“ předměty zaží-

váme uvnitř mysli – tělo samo je vnitřní vůči mysli, jako předměty jsou rovněž vnitřní vůči mysli, tedy všechno je uvnitř a není nic zevního. Pak **nemůžeme říkat, že něco je zevní, můžeme pouze říci, že existuje.**

Abnormální pochody: iluze a halucinace

Od prvních počátků vědomí je každý předmět neustále předváděn mysli, jako by byl čímsi odděleným a nezávislým. My nejen poznáváme nějakou věc, ale poznáváme ji jako věc, která má určitý tvar a velikost a nalézá se v určité vzdálenosti od našeho těla a od jiných věcí. Poznáváme, že existuje v prostoru. Vidíme ji prostorově. Máme zakořeněné přesvědčení, že například stěna, kterou vidíme, je umístěna venku v prostoru, a cítíme, že se nesmíme vzdát tohoto přesvědčení, abychom neztratili zdravý rozum.

Musíme se však postavit tváří v tvář zvláštnímu problému. Jestliže nemůže vystoupit žádný smyslový dojem mimo obvod těla, protože se o každém dojmu předpokládá, že je vnitřním výsledkem práce tělesných smyslových ústrojí, proč tedy vnímáme konečnou myšlenku jako tvar rozprostírající se v prostoru? Všechny předměty, o nichž se říká, že jsou zevní, stojí ve vzájemném prostorovém vztahu. Ale jak si můžeme myslet, že naše představy o nich, které jsou zřejmě vším, co známe, mají polohu v prostoru? Jestliže bylo ukázáno, že naše myšlenky nebo pozorování těchto předmětů jsou skutečně naše zkušenosti o nich, čím to je, že právě táž zkušenost odporuje našemu rozumovému uvažování, neboť odhaluje předměty, jakoby stály zcela oddělené od těla a mimo ně? Jak se nám může jevit představa, o níž se říká, že je

vnitřní, jako předmět, který je zevní a který má prostorové charakteristiky? Jak mohou barvy přijímat tvary samostatných zevních věcí, když je o nich vědecky dokázáno, že jsou to optické interpretace uvnitř očí? Krátce řečeno, je záhadou, jak vysvětlit přeměnu čistě mentální zkušenosti ve zkušenost zdánlivě oddělenou a samostatnou, a promítání čistě vnitřní zkušenosti do vnější zkušenosti.

Abychom trochu osvětlili odpovědi na tyto otázky, musíme provést další vědecké zkoumání určitých aspektů pochodů odehrávajících se při vnímání věcí prostřednictvím smyslů.

Existuje určitá anomální činnost smyslů, která se nezdá důležitou, je-li posuzována z praktického hlediska, která však poskytuje opravdu jedinečný materiál, umožňující přístup k hlubšímu chápání postavení, které zaujímají smysly a mysl při pozorování světa. Ony zvláštní omyly smyslů, které nazýváme iluzí, a ony tajemné poruchy mysli, které nazýváme halucinací, poskytují zajímavou ukázkou principu, jehož závažnou důležitost nevědecká nebo nefilosofická mysl obvykle přehlíží. Bylo by omylem podceňovat jejich poučnou hodnotu kvůli jejich praktické podružnosti.

Zkušenost iluze má jisté společné prvky se stálou a obvyklou zkušeností, ačkoli se zdá, že se jí cynicky vysmívá. Psychologická činnost vnímání je v obou, i když příčiny jsou rozdílné. Pochod, kterým si *uvědomujeme* iluzi, se nemůže lišit od pochodu, kterým si uvědomujeme kteroukoli běžnou věc. Jako činnost vědomí jsou oba pochody opravdu totožné, třebaže se o jednom říká, že je klamný, a o druhém, že je správný.

Věda shledala, že studium abnormálních pochodů vrhá nové světlo na pochody normální. Poruchy psychické

kého procesu a vady fyziologického mechanismu odhalují někdy cenná vodítka k práci obou, anebo potvrzují výsledky, získané dříve vědeckým zkoumáním a ryzí úvahou. A tak když je mechanismus vnímání porušen, jako při iluzích, a fyzický podnět je nesprávně vykládán, obdržíme letmý pohled na to, jak tento mechanismus vlastně pracuje. Pečlivý a systematický rozbor těchto abnormálních zkušeností poskytuje cenné ukazatele, které usnadní pochopení spletitých pochodů vnímání a jasněji osvětlí úlohu pozorující mysli, pozorujících smyslů a pozorovaného předmětu. Proto má iluze svou vědeckou cenu, neboť nám velmi pomáhá při vysvětlování smyslové zkušenosti.

Řeční intelektuálové, jako Aristoteles, byli znepokojeni tím, jak snadno mohou být lidé klamáni svými smysly; indičtí mudrci jako Gaudapada, nejen že si všimli tohoto faktu, ale dovedli své zkoumání až k nejzazší možné mezi. Znepokojovali se totiž tím, jak snadno mohou být lidé klamáni svou *myslí*.

Iluze jsou spojovány se zvláštním činitelem při vnímání, který mohl již dávno uvést bádající západní mysli na správnou cestu, která by je dovedla k psychologické pravdě, neboť toho si již před tisíci lety povšimli indičtí mudrci a hluboce o něm uvažovali. Jeho důležitosti však nebyla na Západě věnována přílišná pozornost. Tímto činitelem je fakt, že si všimneme jenom toho, čemu věnujeme svou pozornost, že z množství vjemů nevědomky vybíráme jen ty, které nás zajímají. Můžeme doma číst knihu; nebo můžeme být zaujati prací, která nás hluboce

zajímá nebo je velice důležitá. Hodiny stále tikají a my si ani nevzpomeneme, že jsme slyšeli jejich zvuk, prostě proto, že naše pozornost byla vysoce soustředěna na čtení nebo na práci. Dojmy opravdu působí na smyslové ústrojí, zvukové vlny narážejí na bubínky zdravých uší, ale následkem odvrácené pozornosti tyto zvuky nevnímáme, i když je jiní slyší. Vědomí klesá do nejasnosti nebo až do nicoty tam, kde nevěnujeme pozornost tomu, co slyšíme nebo vidíme, zatímco naopak živě osvětluje předmět, na nějž bylo myšlení upřeno s plnou pozorností.

Když děláme nějakou práci tak soustředěně, že zaujme naše vědomí do té míry, že vyloučí vše ostatní, mohou se přihodit události nebo předměty mohou být předváděny našemu zraku, a přece uniknou naší pozornosti a přejdou nepovšimnuty. Zůstávají mimo pole vědomí, třebaže jsou v poli smyslových vjemů. **To, co ovládá mysl, diktuje, co máme vnímat.** To je jedna poučka, kterou si musíme pamatovat. Je-li pozornost smyslových schopností zaujata představami vnitřního snění, je cesta k jejich zevní činnosti zablokována. To prakticky dokazují jóginí, kteří jsou plně ponořeni do stavu transu nebo komatu a jsou pak nevnímaví nebo necitliví vůči bolesti, jsou-li říznuti nožem. Mentální činitel pozornosti hraje mocnou úlohu při určování obsahu našeho vnímání. Čím více je mysl upřena na tělesné poranění, tím je bolest intenzivnější a nesnesitelnější a naopak, čím více je mysl zaujata jinou událostí, tím méně je poranění pocíťováno. Když se myšlení unaví nebo je zcela odtaženo, můžeme být slepí k tomu, co máme právě před očima.

Už tento neobyčejný fakt sám by měl být jasným upozorněním na to, že činnost mysli něco přidává a něco ubírá při tvoření světa, který pozorujeme. Měl by být vý-

strahou, že mentální činitel nemůže být vyloučen z žádného rozumného vysvětlení zkušenosti smyslů. **Jestliže nespolupracuje mysl se smysly, nenastane žádná vědomá zkušenost žádného zevního předmětu**, byť byly fyzické podmínky splněny sebelépe; jestliže spolupracuje nedokonale, bude zkušenost poměrně málo jasná a slabší.

Je těžké uvědomit si stupeň mentálního zasahování, když není z našeho normálního stavu patrný. Můžeme si ho však uvědomit při pozorování abnormálních zkušeností a neobvyklých událostí, které způsobují jakousi trhlinu v roušce zahalující vnímání. Bylo již zdůrazněno, že psychologicky je omylem oddělovat iluze od přijatých faktů běžného života. Analytickým studiem těchto výjimečných odchylek od obvyklého běhu přírody získáváme nové znalosti o tom, čím onen běh skutečně je. I když je iluze klamným smyslovým vjemem, je přece jenom vjemem, nechť vzniká jakkoli.

Uvažujme nejprve o druhu těchto iluzí, které se týkají přírody. Nejjednodušší úvaha o této otázce přináší překvapující objev. Vezměte například prostou židli, na níž sedíte. Je to pevný tvrdý předmět, který můžete nahmatat, zhotovený z přírodní fyzické substance nazvané dřevo. To je z vašeho stanoviska pravda o této židli. Jděte však do vědcovy laboratoře! Nechť vezme kousek onoho dřeva, z něhož je vaše židle vyrobena, a podrobí jej důkladnému analytickému zkoumání. Postupně jej zredukuje na molekuly, atomy, elektrony, protony a neutrony. Nakonec vám řekne, že dřevo se neskládá z ničeho pevnějšího než z pole elektrické síly. Ale přes takovéto odborné poučení v rozporu s tím, co vám říká nevyvratitelný rozum, bude vám vašich pět smyslů dále předvádět dře-

vo jako něco velmi fyzického, něco zcela odlišného od všeho, co si můžete představit jako elektrickou energii.

Stará představa o „hmotě“ předpokládá, že její nejvýznačnější a nejhmataelnější charakteristika – technicky zvaná hmotnost – je také její nejtrvalejší charakteristikou. To je pravdivé při malých rychlostech pohybu běžných předmětů, ale není to již pravdivé o předmětech, které jsou za běžnou zkušeností, kde převládají extrémně vysoké rychlosti pohybu – tímto názorem opouštíme staré formy fyziky. Je to v soulase s Einsteinovými matematickými dedukcemi, které učinily „hmotu“ tělesa proměnnou. **Einstein** totiž donutil vědu, aby odložila staré názory, neboť **prokázal, že hmotnost „hmoty“ se může měnit. Tak se fyzické předměty přeměnily v pole elektrické síly, v čistou energii, která na sebe bere tvary určené rychlostí.** Víra ve zvláštní něco, v pevnou „hmotnou“ substanci, byla vážně ohrožena. Až dosud jsme nemohli mluvit o „hmotě“ oddělené od prostoru, který zaujímá, zatímco můžeme mluvit o energii s mnohem menší potřebou umísťovat ji do prostoru. **Tento nový názor, že energie má hmotnost a že hmotnost fyzického tělesa se za určité pohybové rychlosti může přiměřeně změnit, způsobuje, že „hmotný“ charakter předmětu není již rozhodující.**

Neznamená to, že zažíváte úžasnou iluzi, která je podivnější než jakýkoli kouzelníkův kousek? Vlastně celá planeta nám nabízí pozoruhodný příklad velkého množství pevných, kapalných a plyných látek, které ve skutečnosti nejsou tím, čím se zdají, neboť jestliže vědecké zkoumání neklame samo sebe, jsou ony látky vířící proudy elektrické energie, to znamená, že mohutné hory, tekoucí řeky, dmoucí se moře a zelená pole nejsou ve

skutečnosti utvářeny tak, jak je vidíme. Jejich existence je zcela nepopiratelná, ale jejich vzhled jako „kusů hmoty“ je v základě klamný.

Studium vědecké geografie odhaluje neobyčejný fakt, že miliony lidí chodí po této zeměkouli skutečně hlavou dolů a jejich nohy k zemi spíše lnou, než na ní spočívají. Takové tvrzení, vzaté tak, jak je uvedené na tištěných stránkách, je tak překvapující, že takzvaný zdravý rozum, v případě, že je běžným laickým názorem, tomu odmítá věřit, ačkoli přijetí dokázaného faktu – že naše planeta je kulatá – neponechává nám jinou možnost, než přijmout tento nález, který však tak velice odporuje tomu, co nám říkají oči. Kdo by kdy znal tento fakt, kdyby jej vědci nebyli zjistili stálým zkoumáním, a tak objevili, že běžný názor o vztahu lidského těla k zemskému povrchu je naprosto klamný? Tento jednoduchý názorný příklad nám pomůže pochopit, proč jsou pro filosofii nezpůsobití lidé, kteří trvají na svědectví svých bezprostředních smyslových dojmů jako jedině pravdivých.

Ano, smysly nás mohou klamat. Pozorovatel v rychle klesajícím letadle opravdu vidí, že se země rychle zvedá, a cestující v rychlíku skutečně vidí, že sloupy u kolejí se pohybují kolem něho. To jsou optické klamy. Pomáhají nám však ujasnit si, jak pochod vidění opravdu probíhá. Ukazují totiž na usuzovací prvek, to jest, na mentální spolupůsobení v tom, co se jeví jako konečná zpráva smyslů.

Proč se zdá posledních sto metrů čtyřkilometrové procházky mnohem delší než prvních sto metrů, když vjemy, zrakové i hmatové, jsou stále tytéž jako dříve a stále stejně správné? Odpovědí je, že unavené svaly daly *podnět* k odlišným řadám přehnaných vjemů, které vy-

tvářejí představy zvětšeného pohybu a prodlouženého trvání. Nesmíme zapomínat, že vjemy jsou *mentální*.

Optické barevné klamy vám jasně prozrazují, že musíte být připraveni přinejmenším nedůvěřovat nikoli vašim smyslům, nýbrž jejich činnosti, protože tyto smysly nejsou schopny pracovat bez mysli. **Když se chvíli díváte na kousek zelené látky a pak se podíváte na šedivě zbarvenou látku, bude se vám jevit s růžovočerveným nádechem. Smyslové vjemy šedé barvy se nemohly změnit. Omyl vzniká tím, že mysl je špatně interpretuje, poněvadž nové vjemy jsou ve vztahu k předchozím jevům a jsou jimi ovlivněny, neboť při tvoření představ o vjemech působí mysl na to, co přijímá.**

Vidíte nádhernou duhu, klenoucí se od země k nebesům. Ale pilot letadla, které letí skrze ni, nevidí vůbec nic. To je jasný příklad relativity!

Půvabné barvy, které barví oblohu za svítání nebo při západu slunce, vznikají částečným vlivem vznášejícího se prachu a par rozptýlených ve vzduchu. Vy však nevidíte ani prach, ani páru a přenášíte zabarvení na prostor, který vyplňují. Jsou-li dešťové kapky dosti veliké, aby mohly lámat světlo do spektra, vidíme překrásnou duhu. Jsou-li shromážděny jako masivní mraky, jsou zářivě bílé, když odrážejí sluneční paprsky do vašich očí, ale jsou smutně šedé nebo černé, když jsou umístěny tak, že je odrážet nemohou. Při všech těchto změnách barevných hávů a ponurých závojů, světlo samozřejmě nemění svou vlastní povahu; zůstává jedním a tímtéž, ale pouze se *jeví* různě různým pozorovatelům v různých dobách. Ohromná klenba nebes je tedy často gigantickým barevným preludem, který učí nevšimavé lidské

mysli, aby byly opatrné při posuzování toho, co vidí, aby uvažovaly o relativnosti všech věcí a pochopily veliký rozdíl mezi *zdáním* a *bytím*.

Podívejte se do sklenice čisté vody! Vaše oči vám říkají, že voda je zcela čistá. Zkoumejte ji pod mikroskopem a uvidíte, že se hemží nesčítelnými mikroskopickými živočichy. Salát může být řádně vyprán a vypadá vábně čistý, avšak mikroskop opět zjistí, že je plný bakterií. V obou případech vám pouhé smysly nejen nesdělí pravdu, ale přímo vás svedou k iluzi.

Když zčásti ponoříte tyčinku do skleněné nádoby s vodou, bude se tyčinka zdát ohnutá v místě, kde se dotýká hladiny, takže ponořená část se bude zdát nadzvednuta ze svého přímého směru. Zde podává zraková zkušenost naprosto nepřesnou zprávu o tvaru tyčinky a bude ji takto podávat, nechť jsou vaše oči jakkoli dokonalé a nechť se na tyčinku podíváte kdykoli.

Vezměme pouliční lampu. Měřením zjistíme, že je dlouhá deset metrů. Odstoupíme-li od ní na nějakou vzdálenost, shledáme, že se nám jeví o něco menší. Jdeme-li dále tímž směrem a opět se na ni podíváme, zmenšila se její výška na pouhé dva metry. Je tato hůlka, kterou nyní vidíme, onou pouliční lampou? Je to ten předmět, který byl jasně a přesvědčivě deset metrů dlouhý, když jsme jej měřili? *Zdá se*, že lampa má tři různé výšky. Která z nich představuje tu pravou od oněch zdánlivých? Jestliže odpovíme, že naměřené číslo je jediné správné, pak musíme vysvětlit, proč měřítko má mít přednost před člověkem a proč matematický pojem, a to je představa „deseti metrů“, má být oprávněn k tomu, aby měl přednost před představou „dva metry“, který vznikne, když stojíme ve větší vzdálenosti. Je zřejmé, že ať sto-

jíme přímo u lampy nebo stojíme ve vzdálenosti 100 metrů od ní, vidíme předmět v obou případech pouze tak, jak se nám jeví.

Je pouliční lampa jedna věc a to, co z ní vidíme, věc druhá? **Vidíme věci takové, jaké skutečně jsou, nebo jen tak, jak se nám jeví? Jestliže platí druhá možnost, jsme odsouzeni vnímat pouze jevy a nikdy jejich skutečnost?** Odpovědi na tyto otázky se začnou nyní objevovat během našeho studia o pochodu vnímání. Začínáme již chápat, že to, co skutečně vidíme, jsou představy vytvořené naší vlastní myslí. Ať již jsou tvořeny podvědomě nebo vědomě, nejsou stále ničím jiným než mentálními představami, myšlenkami. Všechny jevy pouliční lampy nebo míry jsou pouze odhaleními naší myslí. **Vidíme své myšlenky o věcech, nikoli věci samy.** Otázka, co je skutečnost za těmito jevy, co je skutečný předmět, který dává vzniknout myšlenkám o sobě, je příliš pokročilá, než aby o ní mohlo být pojednáváno zde, ale budeme o ní uvažovat později.

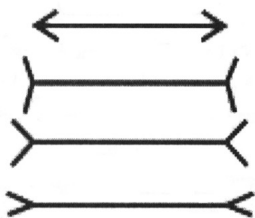
Co je pravdivé o zraku, může být pravdivé také o ostatních smyslech. Existují například klamy hmatu. Vezměte tři nádoby s vodou, značně studenou, vlažnou a tak horkou, jak jen možno snést. Ponořte levou ruku do horké vody a současně pravou do studené vody. Nechte obě ruce ponořeny dvě až tři minuty. Potom je rychle vytáhněte, setřeste kapky a ponořte obě ruce do vody vlažné. Voda se bude zdát levé ruce studenou, ale pravé ruce teplou. Hmatový vjem jednoho údu bude odporovat vjemu druhého, neboť odlišně odhadne teplotu téže vody.

Že tatáž voda je jak horká, tak studená, není pouze jasným rozporem mezi smyslovými zprávami, ale i překvapujícím objasněním, že přítomné vjemy *jsou* závislé na vjemech předchozích a že to, co právě pociťujeme, je částečně promítáním paměti z minulé zkušenosti.

Nechte lopatu venku přes mrazivou noc a ráno ji zvedněte! Dřevěná násada bude trochu chladit, ale kovová část bude pociťována jako velmi studená. Hmat tedy konstatuje překvapující rozdíl teploty obou částí téže lopaty. Změřte však jejich teplotu teploměrem a shledáte, že obě mají úplně stejný stupeň chladu! Tolik na ukázkou, jak je nebezpečné důvěřovat správnosti toho, co skutečně zakoušíme.

Geometrické iluze

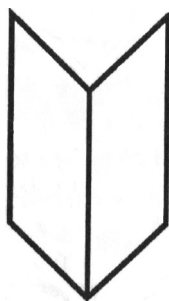
Uvažujme dále o zcela jiném druhu klamu, totiž o klamech, které člověk vytvořil uměle. Jsou to zajímavé příklady geometrických iluzí, které znají žáci fyziky, fyziologie i psychologie.

Obrazec č. 1 ukazuje čtyři vodorovné přímky zdánlivě nestejně dlouhé, z nichž každá je ohraničena krátkými, šikmými přímkami, směřujícími dovnitř nebo ven. Kterou přímkou odhadujete jako nejdelší? Změříte-li je, zjistíte, že jsou naprosto stejně dlouhé. Hořejší přímka se zdá nejkratší, protože oko umísťuje její konec někam do hrotu šípů a nesleduje ji až do špičky. Ostatní přímky se také zdají nestejné, protože je neoddelujete od zbytků obrazů. Sítnicové obrazy všech čtyř přímek musí mít přesto stejný

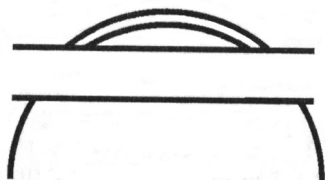
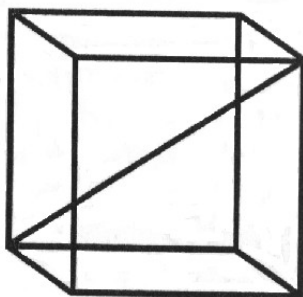
rozměr. A tak, vidíme-li přímky jako nestejně dlouhé, nemáme dávat vinu očím, ale úsudku. To znamená, že v tom, co vidíme, pracuje nějaký mentální činitel, který je dosti silný, aby nám dal vidět to, co sám chce, i když, jako zde, se mýlí a dělá nesprávný obraz, to jest, vytváří vadnou představu.

Upřeně pozorujte *obrazec č. 2*. Někdy bude vypadat jako přeložený list papíru viděný zvnějšku, někdy jako viděný zevnitř, přičemž ohyb je od nás nejvzdálenější.

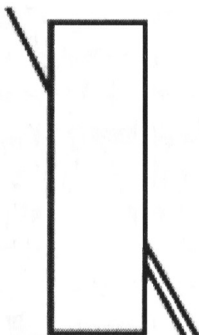

Nevystínovaný *obrazec č. 3* je problematictější a komplikovanější než všechny ostatní. Máte před sebou průhlednou krychli. Nejprve se vám bude jedna stěna jevit jako přední, avšak při delším pozorování se pojednou zážitek obrátí a zadní stěna se posune dopředu. Bude se pak zdát, že původní přední stěna ustoupila dozadu a že ji vidíte tělesem krychle. Díváte-li se pevně na krychli, bude se střídatavě přesunovat vpřed a vzad do různých poloh. Budou proto vpředu střídatavě různé rohy obrazce. Je důležité si všimnout, že obrácená interpretace má celou sílu kteréhokoli jiného denního vnímání. Najednou nevidíte to, co malíř nakreslil černou tuší na bílý papír,

ale to, co si vaše mysl představuje, to jest, co konstruuje na základě své dřívější zkušenosti se stejnými nebo podobnými obrazci. Skutečné dojmy těchto jednoduchých čar na citlivé sítnice vašich očí jsou naprosto správné, zde nenastala žádná změna. Nicméně obrazec, který si uvědomujete, není pouze souhrnem těchto vjemů, nýbrž obrazem zcela nově utvořeným. Tento pokus velmi dobře dokazuje, že mysl sama může značně přispívat k tomu, co vnímá. Klamný obraz, který střídatě vidíme, je přímým důsledkem podvědomé *mentální* práce na materiálu, který poskytuje kreslířův náčrtek, neboť ten zůstává nezměněn.

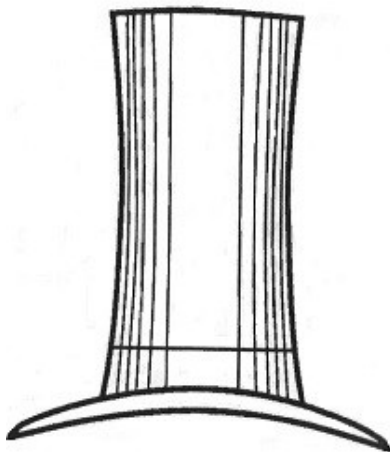

Krátký pohled na *obrazec č. 4* postačí, aby vám jasně sdělil, že horní oblouk pokračuje křivkou, která začíná a končí pod spodní vodorovnou přímkou. Použijte však kružidla a poznáte, jak může být prostá zraková schopnost klamná, neboť pokračování křivky je spodní soustředný oblouk.

Obrazec č. 5 je stejný druh hlavolamu jako předchozí. Která z obou čar na pravé straně obdélníku je pokračováním šikmé čáry na jeho levé straně? Většina lidí usoudí, že je to vrchní čára. Přiložte pravítko a jasně se ukáže jejich omyl.

Obrazec č. 6 je skvělou ukázkou iluze, která potrvá i pak, když jsme ji odhalili a vědomě opravili. Bez ohledu na to, jak často a jak dlouho se díváte na tento obrazec, ani jak známým se vám stane, sotva budete moci zabránit tomu, abyste jej neviděli s tímž klamným charakterem, který měl, když jste jej viděli poprvé. Je zde obrazec hedvábného cylindru, jehož

výška se zdá značně větší než šířka. Lze tomu sotva uvěřit, ale měření ukáže, že oba jeho rozměry, svislý i vodorovný jsou stejné! Zrakové ústrojí se nemylí, neboť sítnice zaznamenává jen to, co obdrží. Chybně je posouzení přijatých dojmů, to jest, mysl.

Bylo by hrubým omylem odložit tyto klamné dojmy jako bezvýznamné geometrické kuriozity. Jsou psychologickými učiteli. Mají velký význam, neboť podávají zvláštní vodítko ke správnému objasnění nejpokročilejších fází pochodu vnímání. Ukazují, že **mentální interpretace se mísí s fyziologickým dojmem a v následující směsi snadno vnímáme promítnutou mentální představu jako vloženou na tištěný obrazec. Můžeme vidět jako fakt to, co mysl vnímá, nikoli nezbytně to, co nám říkají smysly.** Jak těžké je pak hájit platnost jedné kategorie viděných věcí proti druhé! Tyto klamy vidění vrhají tedy světlo na samotné normální vidění. **Když vidíme geometrický obrazec jinak, než je skutečně nakreslen, pak opravdu vidíme výtvar, který mysl přenesla ze sebe samé na obrazec.** To je psychologický zákon, který je příčinou iluze.

Je nutné povšimnout si dalšího zvláštního bodu mechanismu těchto iluzí. Trvalé pozorování nevede k lepšímu pozorování, i když na ně úmyslně upíráte pozornost. Nevyloučíte je. Zůstávají a nemohou být odstraněny. Ačkoli to jsou iluze, jsou to iluze tvrdošíjné a pitoreskní. Nemůžete se od nich uvažováním osvobodit. Nechť si na takovýto prostý obrazec zvyknete jakkoli, přece jen se různá podání jeho tvaru střídají před vašimi očima, i když vám rozum říká, že obrazec je nehybný, protože je vytištěn na papíře. Co znamená tato tvrdošíjná vytrvalost? Jak vysvětlíme tento podivný fakt? Jestliže vůbec něco znamená, pak znamená především to, že **omyly vnímání, to jest, výsledky pochodů, které se odehrávají uvnitř těla a myslí pozorovatele,** mohou jím být promítnuty tak, že se jeví jako zevní fyzické věci! **Neboť klamné tvary, jakých ony kresby nabý-**

vají, nemají objektivní skutečnost vně mysli, která je vnímá. *Proto, bude-li třeba, musíte být připraveni přijmout závažící představu, že vaše zrakové dojmy „vnějškovosti“ nějaké věci mohou být naprosto mylnou interpretací těchto dojmů.* Neboť triky smyslů se počínají jevit jako vítězství mysli.

Mentální promítání

Přicházíme nyní ke třetí skupině iluzí, které se mohou zdát prosté, které však mají vážné důsledky.

Promítací přístroj v kině skýtá zdokonaleným způsobem další iluzi. Zde se na projekční stěnu promítá řada jednotlivých nehybných fotografií, které se však jeví díky rychlosti, již jsou promítány, jako skutečné pohyblivé obrazy. Kde je souvislá činnost, kterou divák v těchto obrazech vidí? Je v obrazech samých? Není, nemůže být, neboť je to jen dlouhá řada nehybných obrazů. Musí proto být ve skutečnosti výsledkem nějakého pochodu, který se odehrává v očích a v mysli samotného diváka.

Uvažte případ jedné ještě závažnější iluze téhož druhu. Jak často se stane v době padajícího soumraku, kdy hvězdy ještě nezáří, že osamělý chodec zamění hnědý pahýl stromu u cesty za divoké zvíře, které se na něho chystá skočit! A jak často se zdá osamělému chodci i z malé vzdálenosti, že bezlistý keř u cesty s dvěma holými větvemi se klátícími horizontálními větvemi je v záloze číhající lupič? Chodec zpozoruje náhle v šeru postavu a ve strachu uskočí zpět. V neškodných šelestících zvucích slyší podezřelé pohyby přesto, že vnímá pouze kontrastující hru mizejícího světla a vzrůstající temnoty, tvořící

pozadí pro imaginární postavu živého člověka, vloženou na tento keř.

Na vysvětlenou, proč vidí lupiče a ne keř, lze uvést, že se jedná o nedostatečnou nebo odvrácenou pozornost, mentální zaujetí nebo nesprávný úsudek, vadný zrak nebo šero. To však nevysvětluje hlubší význam iluze, to jest, proč člověk vidí zevně obraz, který existuje buď ve smyslech, nebo v mysli. S určitostí lze říci, že není v samotném předmětu. Nemůže být ani v očích, neboť ty přece jsou přirozeným fotografickým aparátem a mohou zaznamenávat pouze to, co je fyzicky přítomno. Tento obraz může být proto vložen na předmět pouze představivostí. Když interpretující schopnost mysli začne zpracovávat přesná data dodávaná smysly, nastává možnost vadného tlumočení a tím vznikají iluze. Psychologicky není možné rozeznávat chybnou představu od správné, protože obě jsou vnitřními osobními zkušenostmi. Můžeme tedy věřit, že jsme něco pozorovali, i když jsme nic takového nedělali. Vzpomínky, které se vynořují z minulosti, nebo osobní očekávání něčeho, co by se mohlo stát, nás mohou svést k tomu, že *očekáváme*, že opět uvidíme tutéž věc, i když ta tam není. Pod vlivem takovéto mentální předpojatosti jsme nakloněni předpokládat její přítomnost. Takto jsou oči oklamány, protože představa je mylná.

Jestliže je iluze utvářena vlastní myslí člověka, pak její základ nelze hledat v kývajícím se keři, nýbrž v samotném člověku. Lupič v keři je rozhodně jeho vlastním výtvořem: je jeho součástí. Když bedlivě analyzujeme iluzivní věc, přestává být zevní a stává se vnitřní k mysli člověka. Mysl byla v rozpoložení napjatého očekávání a intenzivní předtuchy, což vytvořilo vlivem chorobného

strachu nebo zbabělé bázlivosti právě onu představu, kterou vnímá. Dojmy keře, které mysl přijala, mohou připomínat velmi slabou podobnost s lupičem. To však stačí myslí, aby se toho chopila a utvořila z toho klamný vjem, který nesprávně ovlivní akt vidění ne proto, že strach a podezření naplňují fyzické oči člověka, ale protože plní jeho mysl. Nesprávná interpretace scény a zvuku je mentální. Sugestivní síla iluze lupiče je tak mocná, že vloží mentální výtvar na fyzickou věc, zaznamenanou smyslovým ústrojím. Představa, která by měla být normálním následkem takového záznamu, je nahrazena jinou, která zaujme její místo jakožto pozorovaný předmět. A tak výmysl představivosti odstraní část fyzického faktu: tvar keře vplynul do tvaru lupiče.

Tato zjištění vyvolávají otázku, jaký je praktický rozdíl mezi pravým lupičem, kterého je někde vidět, a tímto iluzivním lupičem? V obou případech postrašený chodec skutečně věří, že viděl lupiče. Avšak v jednom případě viděl pouze keř, který zastupuje loupežníka. Jeho oči mohly zaznamenat pouze dojem keře, neboť fotoaparát s ultracitlivým filmem, schopným zachytit obrázky v přítmí, by na témže místě vyfotografoval keř a nic víc. Víme, že oko je konstruováno jako fotoaparát. Jestliže představa lupiče neexistovala v očích, musela být někde jinde. A jediné jiné prostředí, kde by mohla existovat, je mysl. Mysl proto musí mít úžasnou sílu tvořit představy, které se nápadně podobají obvyklým vjemům, stejně jako má překvapující schopnost promítat tyto představy zdánlivě ven do prostoru.

Zaváháme připustit, že mysl má sílu promítat ven a stahovat nazpět představy, které vidíme vně těla? To by totiž naznačovalo, že člověk má nevědomky jistý druh

magické síly. Není však kacířstvím to prohlašovat? Budme však smělí a připusťme, že nevíme, jaké omezení máme přisoudit schopnostem mysli: je to záhada, které nelze uniknout. Nebo se můžeme dohodnout, že tuto možnost objektivizovat mentální obraz nebudeme nazývat mentální silou nýbrž mentální vadou! To ovšem neodstraní fakt, že jsou toho všichni účastni a že proto musíme být všichni připraveni nedůvěřovat tomu, co nám předkládají jak smysly, tak i mysl. To je překvapující závěr nenapadnutelné logiky těchto faktů. Odhaluje totiž ty nejpodivuhodnější možnosti. Jestliže je možné takto vnímat jeden iluzorní objekt, proč by nebylo možné vnímat také celou řadu klamných objektů uvnitř nás samých?

Nesmíme se obávat sledovat takovéto myšlenky k jejich logickým závěrům, máme-li získat trochu moudrosti z těchto studií. Což není neproměnlivá stabilita země pouhé klamné zdání, zjevný omyl vnímání, zraková a hmatová zkušenost, kterou rozum statečně popírá? Je přece snadné prokázat, že zeměkoule je v ustavičném pohybu.

Jsou dva druhy iluzí: ty, které nás klamou v tom, co vidíme fyzicky, a ty, které nás klamou, že vidíme něco, co není založeno na žádném fyzickém popudu. Druhý druh se nazývá *halucinací* a je vadou jedině myšlení, kdežto první druh je vadou způsobenou tím, že mentální představa je vložena na fyzický předmět – viz náš loupežník.

Vjemy vzbuzují dojem přítomnosti zevního předmětu, ale když vznikne vjem bez přítomnosti takového

předmětu, pak máme případ halucinace. Nejčastější jsou halucinace vyšších smyslů, to jest, zraku a sluchu.

Běžně se myslí, že halucinace se objevují pouze mezi lidmi pomatenými a mozkově chorými. Tento samolibý omyl vzniká tím, že právě u nich se vyskytují nejnapadnější a nejsmutnější formy halucinací. Nicméně kořeny falešného vnímání a klamného vjemu jsou přesně tam, kde leží kořeny správného vnímání a normálního vjemu – to jest v mysli. Ze stanoviska psychologa neexistuje protiklad mezi halucinacemi šílenců a iluzemi člověka zdravého. Obojí je ve svém základu v tak těsném vztahu, že jeden druh přechází nepozorovatelně do druhého. Halucinace je pevné přesvědčení o přítomnosti něčeho, co přítomno není. Lidé šílení, blouznící nebo postižení horečkou jsou napadáni dravci, nebo slyší podivné hlasy, které jasně existují jenom v pacientově představě. Fakt, že halucinace mohou vznikat z takových abnormálních pramenů, jako je choroba, vyčerpanost nebo drogy, nezmenšuje cenu jejich pomoci k pochopení normálního procesu vnímání.

Kdysi žil malíř, který si po jediném setkání dovedl vyvolat tvář, postavu a oblek modelu tak živě a přesně, že se občas mezi prací díval na pomyslný model, aby jej srovnal s obrazem, na němž pracoval. Nakonec byl přesvědčen, že tyto osoby, které si představoval, byly stejně skutečné jako lidé z masa a krve. Ale moudrá civilizace odměnila pozoruhodný vývoj jeho obrazotvorné schopnosti dlouhým uzavřením v ústavu pro choromyslné. Je jisté, že trpěl halucinacemi, ale jeho případ byl plný poučení pro lidi schopné je přijmout. Neboť mentální pochod, který vybočuje z obvyklé dráhy jako tento, umož-

ňuje studium mentální činnosti do takové míry, který by jinak nebyl možný.

Význam takovýchto halucinací spočívá v jejich náznaku, že mysl bez jakékoli zevní pomoci má sílu promítat přesvědčivé obrazy, které nemají žádný odpovídající fyzický popud a které jsou pak považovány za vjemy. Takovéto představy se mohou také vracet nebo i dále trvat. Omyly v identitě šílenců, kteří si představují, že jsou Napoleonem a podobně, odhalují sílu dominující myšlenky tvořit vadné smyslové vjemy. Když je mysl ovládána takovýmto fixním předsudkem, zvyšuje se pravděpodobnost, že se staneme obětí iluze nebo halucinace. Počínáme vidět to, co očekáváme, že uvidíme. Skutečnost halucinace je stejně přesvědčivá jako zkušenost podložená fyzicky. Budeme-li však trpělivě a bez předsudků analyzovat hlouběji, než je obvyklé, analýza ukáže, že stejné charakteristické znaky můžeme najít ve všech ostatních mentálních představách, ať jsou to reprodukce obrazotvornosti, nebo výtvořů snů. Neboť předměty, vytvořené obrazotvorností, budou tvrdé při dotyku prstů vytvořeného rovněž obrazotvorností a krajiny ve snu budou mít pro snící oči obrysy i tvary.

Pocit vnějškovosti fyzického světa se zdá být nepřemožitelný. Zavřete však oči, uzavřete se před všemi smyslovými vnějšími orgány ve spánku a hle! – ve snu naleznete svět právě tak živě zevní, jako je náš svět fyzický. To dokazuje mentální charakter pocitu vnějškovosti. Existence abstraktního snění a zkušenosti snů jsou důkazem této síly, která promítá mentální obrazy do prostoru a naplňuje je silou skutečnosti. Musíme si dokonale ujasnit, že pochody vědomí jsou tak úžasné, že mentální představy se mohou jevit objektivními vůči tělu. Hypno-

tismus to dokazuje, sen to znázorňuje a úkazy iluzí to plně předvádějí.

Ze stanoviska psychologie neexistuje rozdíl v obsahu mezi halucinací a snem. Zkoumejte chvíli, jak představa, která nemá vůbec žádný objektivní podklad, se rozvíjí během snů či během hypnózy či během choromyslnosti (halucinace) až do skutečných vjemů, které nejsou žádným způsobem odlišné ani rozeznatelné od vjemů vytvořených na fyzickém podkladě. Hypnotizovaná osoba může snadno pozorovat to, co jí hypnotizér vsugeruje, jako přítomné nebo naopak nemusí zpozorovat předmět, který se nalézá přímo před ní, jestliže hypnotizér dá opačnou sugesci. Když ji vsugeruje, že čichá pepř, může začít prudce kýchat, ačkoli ve skutečnosti tu žádný pepř není.

Halucinace a iluze poskytují revoluční poučení, že věci a osoby, které vidíme stát mimo své tělo a jejichž existence je přesto pouze mentální, vidíme tak objektivně jako věci a osoby, které mají fyzickou existenci. Toto poučení nutně potřebujeme, protože všichni jsme Přírodou a dědičností zatíženi klamným názorem, že vše, co vidíme vně těla, musí být proto také vně myslí a že výtvořené čistého vědomí musíme zakoušet pouze uvnitř těla, to jest, uvnitř hlavy. Bylo by správné rozloučit se s takovou zastaralou naukou a odmítnout ji.

Poznali jsme, že skupina představ se může objevit v poli vědomí a přesto se může jevit jako vně nás. Prokázali jsme dostatečně, že mysl může bez nejmenší pochyby promítat své obrazy ven z těla: analýza iluzí sama potvrdila tento překvapující fakt.

Pokusme se zhodnotit cenná ponaučení, která můžeme čerpat z iluzí. Nejbohatšími ze všech zlatých žil v tomto zanedbaném studijním dole jsou dvě.

První je překvapující důkaz, že celý vnímaný život může být mentální konstrukcí. Neboť zdánlivě abnormální zkušenost iluze ukazuje, že normální zkušenost v každodenním životě není něčím, co je pouze a trpně přejímáno smysly ze zevního světa, ale něčím, co je mnohem více formováno, upravováno a poznamenáno myslí z její vlastní vnitřní zásoby. Mysl sama je hlavním pramenem svých vlastních zkušeností. Skutečně, každou vnímanou věc poznáváme jedině jako věc mentální. To je pravda stejně o tvrdých a těžkých předmětech, jako je tisícitunová socha, jako je to pravda o tak jemné a delikátní věci, jakou je sníh. Neboť říše myslí se rozkládá nad vším, co vidíme, slyšíme, hmatáme a chutnáme.

Iluzivní vjemy mohou mít různé příčiny, mohou být malicherné nebo důležité, mohou být vadami v mechanismu vnímání nebo představami převzatými z minulosti: to však nezmenšuje důležitost této záležitosti. Vznik pohledu na takové zevně viděné předměty je tajemnou a významnou událostí. Je nutno jej pochopit. A lze jej pochopit, jen když je chápán jako mentální zkušenost, jako výtvarné a tvůrčí úsilí myslí. Vnitřní činnost iluze, o které se soudí, že je abnormální, se stává průvodcem pro vnitřní práci smyslového uvědomění.

Nyní můžeme pochopit, že iluze a halucinace mají nakonec mentální charakter jedině proto, že *všechny* vjemy a *všechna* vnímání jsou mentálního charakteru. Neexistuje rozdíl prapůvodu obou, neboť i když se jedna z nich *zdá* být subjektivní a druhá se *zdá* být objektivní, obě vyvěrají ze stejného pramene – z myslí.

Druhé pozoruhodné poučení, které nám dává halucinace a iluze, je, že přivádějí do vědomí věci, které *vidíme*, jakoby se rozprostíraly do tří prostorových rozměrů, jako osvětlené, stínované a barevné, které však nejsou ničím jiným než představami, mentálními obrazy. Kde vidíme iluzi? Vidíme ji vně těla. Kde *nalézáme* iluzi, když ji důkladně zkoumáme? Uvnitř myslí. Z toho vyplývá jediný závěr, že představy mohou být promítány tak, že se jeví vně těla, a že *obecný názor, že představy lze vidět uvnitř hlavy, je názorem nesprávným*. Pokud je nějaká iluze aktem *vnímání* něčeho, stojí na stejném základě jako běžné a autentické vnímání v každodenním životě. Když se však nyní ukázalo, že iluze je mentální činnost, pak musíme usoudit, že obvyklé vnímání je rovněž mentální činnost. Konečný závěr je, že analýza iluze potvrzuje základní charakter spolupůsobení myslí při poznávání zevních věcí a odůvodňuje nauku, že představy mohou být objektivizovány do prostorových vztahů k tělu.

Tvoření prostoru a času

Trojrozměrný svět, který se nalézá za odraženým obrazem v zrcadle, je čistě iluzorní. Člověk ví, že je to klam, a přesto se ho jeho vědění nemůže zbavit, ať se o to jakkoli snaží, a tak může být něco bezprostředně „dáno“ jeho zkušeností, a přesto existence toho může být pouze zdánlivá, nikoli skutečná. Obdobně filosofický postoj, jenž označuje své vjemy zevních věcí jako mentální, nemění je ve filosofické zkušenosti. Stále zůstávají takové, jaké jsou, to jest, zevní a rozprostírající se v prostoru: a zůstanou takovými po celý život.

Nechť je jasné bez jakékoli možnosti nedorozumění, že **tato nauka žádným způsobem nepopírá, že svět předmětů se rozprostírá v prostoru mimo naše těla. Tento fakt sám je mimo diskusi**, představa o něm je univerzální a jenom blázen by o něm mohl pochybovat, ale *způsob*, jakým je udržován, mimo diskusi není. **Všechny tyto věci – předměty, prostory a těla – mohou existovat tak, jak se jeví, a přece být známy jako fáze vědomí. Jestliže nám zrak říká, že nějaký předmět má v zorném poli vzdálenost, rozum vysvětluje, že tato vzdálenost je mentální konstrukcí.**

Když uvážíme, že ve stereoskopu se nám jeví ploché fotografie v celé hloubce, masivnosti, plastičnosti a perspektivě jako přírodní scény, musíme připustit, že není o nic zázračnější, když vnímáme skutečné scény jako promítnuté do jisté vzdálenosti od našich těl a mimo ně do prostoru. Neboť ve stereoskopu se objeví dvě poněkud rozdílné kresby nebo obrázky jako sloučené v jedno, ale jejich plochost zcela zmizí a zobrazené předměty se objeví v dokonalém reliéfu se skutečnou hloubkou a přirozenou hmotností. A tak stereoskop vytváří iluzi jediného obrazu, zatímco ve skutečnosti jsou v přístroji umístěny dva odlišné a oddělené obrazy a my se díváme na oba. Nevysvětlujeme toto zvláštní sloučení tím, že dvě čočky stereoskopu, které jsou uloženy na různých místech, jako naše oči v hlavě, ukazují různé pohledy téhož předmětu a tyto výsledné obrazy splývají v jeden? To je jistě počátek pochodu, ale ne jeho konec. Takovýto případ plošné iluze, která se zdá mít hloubku, ač je zde pouze délka a šířka, sám poukazuje na to, že mysl při vidění spolupracuje a že je nakonec odpovědná za to, co vidíme. Neboť sjednocování dvou obrazů je činnost konstruktivní a tvůr-

čí. Je proto vykonávána myslí. Konečný souhrnný vjem je zcela mentální. Jeho vytvoření může být podvědomé, ale zcela jistě je mentální.

Mysl předvádí svou vlastní konstrukci. Všechny tyto analytické pochody, které umožňují vnímání, a všechny tyto syntetické činnosti, které nám předvádějí zevní předmět, mají nakonec povahu samotné myslí. Když se objeví vjemy jakoby před myslí, mají všechny prostorové vlastnosti a všechny prostorové vztahy, všechnu pevnost a odpor při dotyku, všechen barevný povrch a všechny linie, úhly nebo křivky, o nichž věříme, že je mají zevní předměty. Nicméně neodstranitelným lidským zvykem je objektivizovat a dávat do prostoru své představy a přisuzovat je jedině nementálnímu základu, to jest, bázi materiální.

Abychom porozuměli konečným fázím pochodu vnímání, všimněme si především, že **nikdy nevidíme přímou skutečnou velikost nějakého předmětu, neboť mozku je sdělován pouze obraz vyvolaný předmětem na sítnici oka**. Pozorujte například brýlemi vysokou pouliční lampu, stojíce od ní v určité vzdálenosti! Věnujte část své pozornosti čočkám brýlí a část pouliční lampě. Předpokládejme, že lampa je vysoká asi 10 metrů. Vidíte lampu 10 metrů vysokou? Nikoli, vidíte na čočkách brýlí její obraz, který je pouze asi jednou šestisetinou její velikosti. Uvažte nyní, že brýle jsou jakoby promítnuté části očí, avšak o něco větší než oči. To, co se jeví zraku, že je v čočkách brýlí, je trochu větší nežli obraz, který se objeví na sítnici oka. **Optický nerv nemůže podat mozku, a tedy myslí, zprávu o rozměru větším, než jsou rozměry sítnice. Mysl se nikdy přímo nedovídá o velikosti zevní lampy, nýbrž pouze o veli-**

kosti jejího značně zmenšeného obrazu. Pohyby očí nahoru a dolů, vpravo a vlevo vyvolávají svalové vjemy vzdálenosti lampy, její polohy a směru. Obraz scény zobrazené na sítnici je plošný, t.j., má délku a šířku. Ale optickým nervem nemůže být dopraven do mozku žádný takový obraz, nýbrž pouze obrazem vyvolané vibrace „telegrafního kódu“. Proto si mysl musí takový obraz nějak představit, zkonstruovat a promítnout stejně jako prostor, potřebný pro jeho pozadí. To také činí a tím vzniká obraz. Prostor, jeho vlastnosti a prostorové vztahy pouliční lampy jsou proto čistě mentální výtvoř.

Proud *vjemů* je nepřetržitý. Neustále tvoříme četné myšlenky, neboť to je základní význam lidské zkušenosti, a mysl musí rozlišovat jednu od druhé. Jeden vjem předmětu musí být odlišný od druhého, má-li být tento předmět vůbec vnímán. *Mysl musí určit zvláštní tvar pro všechny své představy. To činí tím, že je umísťuje do prostoru, že je rozprostírá, že staví každou představu do prostorových rozměrů délky, výšky a šířky. Kdyby tak nečinila, nemohlo by vědomí pracovat jako vnímání. Kdyby se tak nedělo, znamenalo by to, že by nemohla existovat žádná představa odděleně, a proto by nemohla existovat vůbec.*

Nikdy bychom nemohli vidět žádný předmět, kdyby se neobjevil *vně nás*, v prostoru. Neboť žádným jiným způsobem by nemohl být utvářen v odlišnou oddělenou věc mimo pozorovatele. Kdyby byl

předmět uvnitř oka, nebylo by vůbec možné jej vidět. Proto se musí objevit jako existující *mimo* oko, má-li oko fungovat jako kamera. Aby byl jakýkoli předmět viditelný, musí být viditelný jako oddělený, individualizovaný a nezávislý na oku, jež jej vidí. Poznali jsme již, že veškerá smyslová činnost je smyslovými ústroji vykonávaná pouze nepřímo a myslí přímo. Jestliže tedy má mít mysl schopnost vnímat jakýkoli jednotlivý předmět, je nucena zařídit si takovéto vnímání tak, že předmět učiní vnějším, a tak ho umístí v prostoru. Mysl musí vynést všechny vjemy do prostoru, to jest, musí je umístit a promítnout ven z těla, a tak nakonec vnímat celý výsledek jako prostorový a zevní předmět. Prostor však není ve skutečnosti vlastností vnímaného předmětu; je vlastností samotné mysli a je myslí vkládán na předmět.

Přesvědčivý důkaz toho vidíme u lidí, kteří se narodili slepí, ale byli v pozdější době operováni a vyléčeni. V prvých chvílích po nabytí zraku nejsou schopni posoudit velikost, tvar nebo vzdálenost a dopouštějí se přitom nejměšnějších omylů. Předměty se jim zdají tak blízko očí, že se jich téměř dotýkají. Nedovedou správně hodnotit pojem „zevní“, ani „vzdálenost“, přestože oči mají v pořádku, neboť jim scházejí představy dodávané vzpomínkou nebo asociací, které se účastní tvoření představ o prostoru. Jistý slepec, který po operaci nabyl zrak, se nejprve domníval, že všechny předměty se „dotýkají jeho očí“. Neuměl posoudit ani nejmenší vzdálenost, nemohl říci, zdali je stěna od něho vzdálená dvacet centimetrů nebo dva metry, a nemohl pochopit, že věci jsou navzájem mimo sebe.

Přesně tytéž nezbytnosti potřebuje mysl, když umísťuje představy do času. Aby mysl dala představám existenci, musí je uspořádat tak, aby následovaly jedna za druhou. Kdyby se vše shrnulo do jednoho bodu a v jednom okamžiku, neobjevilo by se nám nic. Odtud ona nutnost času, kterou si mysl dle toho pro sebe tvoří. Existence myšlenky je umožněna pouze tím, že mysl ji nechává procházet časem. Čas je pouhým způsobem myšlení.

Svět času je zcela založen na relativitě, která je koneckonců mentální. Čas je tak pružný, že je zcela proměnlivým vztahem a jeho moc nad námi pochází ze zvláštního způsobu, jakým mysl přirozeně pracuje, ze způsobu, jímž myšlení vytváří libovolné rozdíly mezi pomalým a rychlým, přítomným a budoucím.

Vzdálenost, velikost a tvar propisky se jeví jako vně nás. Pokud se týče vzdálenosti, shledáváme, že zrak sám není schopen určovat *bez* pomoci úsudku, to jest, bez pomoci mysli, poměrné vzdálenosti, v nichž jsou předměty umístěny od očí a jeden od druhého. Dojem propisky je mentální, a proto uvnitř nás, ale my na ni myslíme, jako by byla mimo nás. Přisuzujeme její vjem prostoru a promítáme její vlastnosti do míst nebo oblastí vnějších vzhledem k tělu. Myslíme na ni, jako kdyby existovala v určité vzdálenosti od nás, ačkoli vjem, který tvoří první vědomé poznání propisky, se vyskytuje v nás. Zdání její prostorovosti vzniká proto v mysli.

Když řekneme, že propiska je mimo nás, říkáme něco o její poloze ve vztahu k očím, ale nic o její poloze ve vztahu k mysli. Odhadujeme její vzdálenost a směr tak, že činíme tělo prostorovým středem a zaměňujeme ho s myslí. Obvykle umísťujeme mysl po-

někud neurčitě do hlavy, ale nikdy si ani nepomyslíme, že obraz propisky, kterou máme před očima, by mohl být ve skutečnosti nefyzický, to jest, mentální. Je to tím, že si uvědomujeme své tělo a pociťujeme, že jsme prostorově umístěni uvnitř něho. Tento pocit hraje ústřední roli v prostorovém vnímání a vzniká hlavně vlivem pasivních hmatových vjemů, které vznikají na povrchu těla spolu s pocity tlaků, které přicházejí prostřednictvím svalů a také prostřednictvím zrakových vjemů. Neuvědomujeme si, že je to mysl, co vytváří toto pole hmatu, tlaku a zraku. Tyto vlastnosti jsou předávány tělu zvenčí, a tak dostávají objektivní existenci.

Říká se, že nějaká věc musí být v zevním světě, protože nám to říká oko, protože nás o tom ucho informuje a hmat nám to odhaluje. Zde je však třeba položit velmi důležitou otázku. Kde jsou tyto tři smysly? Kde je oko, ucho a kůže? Nejsou tam, kde je věc sama, protože na sebe vzájemně působí? Nejsou v témže světě jako stůl, který vidíme a hmatáme? To nelze popírat. Ale jestliže tomu tak je, pak jsou samy součástí zevního světa. Dokazovat tedy, že poznáváme nějakou věc proto, že nám to říkají smysly, by znamenalo dokazovat, že musí být vnější, protože naše smysly samotné jsou vnější. To však nás přivádí zpět k výchozímu bodu. Neboť když je vše vnější, pak výraz „vnější“ ztrácí jakýkoli význam. Neexistuje tedy vůbec nic „vnějšího“. Můžeme pouze říci, že svět existuje, že smysly existují, ale nemůžeme říci, že jsou zevní vůči mysli.

Z toho můžeme odvodit, že starý názor na tělo jako pomíjející schránku obsahující nesmrtelnou duši je

vhodný pouze pro děti. S moderní vědou lépe souhlasí novější názor, že **tělo samo je představou ve vědomí.**

Umístění věci a časové období, během něhož je věc v této poloze – to jsou dvě šablony, v nichž musí být chtě nechtě formováno celé naše vědění o všech věcech. Prostor a čas jsou tedy vlastními způsoby myslí, jimiž sestavuje vědomou zkušenost. Jiný způsob není možný, jestliže si máme uvědomovat cokoli, ať již je to nesmírně vzdálená hvězda, nebo špička našeho prstu. Mysl tím, že řídí své představy podle zákonů prostoru a času, *předem vytváří* vlastní formu všech svých možných zkušeností zevního světa. **Představy nejsou vytvářeny zkušeností, ale ony samy vytvářejí naši zkušenost. Je to kacířská, ale zřejmá pravda.**

Když bude pravá přirozenost vnímání jasně osvětlena, pak uvidíme, jak můžeme být dvojnásobně klamáni samotnými smysly, které předstírají, že nám odhalují zevní svět. Neboť ony nejen že mohou překroutit věc, o které mají podávat zprávu, jako v případě iluzí, ale také nás klamou vyvoláváním domněnky, že naše přímá zkušenost o této věci v prostoru a čase je fyzická a nikoli mentální. Nyní můžeme chápat, proč Einsteinův objev, o němž jsme se zmínili, přestože byl částečný a omezený, byl na správné stopě. Einstein shledal, že prostor je proměnlivým vztahem, a vyložil, proč tomu tak musím být, nikdy však se nepokusil vysvětlit, proč nebo jak k tomu došlo, že pro nás existuje.

Mysl vytlačuje automaticky a nevyhnutelně do časo-prostorové formy množství vjemů tvořící věci,

které vidíme. Krátce řečeno, pokud přijímáme zkušenosti o světě, musíme jej nutně zažívat jako jev v prostoru a jako událost v čase. To je předem určená podmínka lidské existence platná pro každého. Samotný princip, který vysvětluje naše poznávání existence tohoto světa, vysvětluje také jeho časo-prostorové znaky. Ty jsou však pouze nutnými faktory při utváření našich vjemů. *My sami jsme jeho zdrojem*. Naše víra v objektivní charakter prostoru a času ve vztahu k *mysli* je však tak mocně vrozená a zděděná, že její přesvědčivost platí bez jakýchkoli pochyb. Pouze nesmírně smělé úsilí při zkoumání nám vůbec může pomoci zřeknout se této víry. Zbabělost není opatrností. Pravda si nepřeje bázlivých přátel.

Pro praktické účely věříme a musíme věřit, že knihu, která leží tak zřetelně před námi, vidíme vně sebe, ale uvnitř prostoru. Celé složení lidského vědomí nám to říká s neodolatelnou autoritou, kterou ani na okamžik nelze popřít. Každé jiné tvrzení se přičí zdravému rozumu. Přesto jsme již dříve dokázali, že prostor je podstatnou součástí mysli a bez něho by mysl nemohla pracovat. Krátce řečeno: *prostor se nalézá uvnitř mysli*. To nás neúprosně vede k dalšímu závěru. Jestliže kniha existuje v prostoru a jestliže prostor existuje uvnitř mysli, pak nemůže kniha existovat nikde jinde, než v mysli samotné. To, co jsme Přírodou nuceni vidět jako tištěnou stránku vně nás, t.j., jako zdánlivě ne-já, není nic jiného než vnímání samotného jáství, lom jeho vlastního světla, něco, co mysl sama předvádí svému vlastnímu vidění.

Lidé se domnívají, že mysl nutně sídlí pouze v lebce. Je-li však mysl tajemným tvůrcem prostoru, jak může sama být omezována prostorovými hranicemi? Jak může být omezena na to nebo ono místo v prostoru? Jak může být umísťována pouze do hlav lidí? Marně bychom hledali olovnici, která by změřila hlubiny mysli, nebo měřítko, které by mohlo stanovit její šířku a délku.

Tam před námi je svět tvrdých skutečností, panoramatický průvod pevných předmětů a fyzických věcí. Nemá snadný úkol ten, kdo, jako Sokrates, nás přichází přesvědčovat, abychom začali pochybovat o jejich „vnějškovosti“, která se zdá tak jistá a nezvratná. Nepoučeným lidem se bude jevit jako zázrak nebo neuvěřitelný názor fakt, že **každou okolní věc známe jen jako integrální mentální konstrukci a nikoli jako vnější věc, že ji vidíme jako obraz utvořený v mysli**. Bude to pro ně naprosto neuvěřitelné, právě tak, jako se nevzdělaná mysl přirozeně a nevyhnutelně domnívá, že země je plochá a že slunce obíhá kolem naší planety. Lpí pevně na tom názoru a soudí, že je bláznovstvím opačné tvrzení, jako že existuje země protinožců a že země krouží kolem slunce. Jak tedy bylo možné prosadit mezi lidmi tuto překvapující astronomickou pravdu? Bylo to možné pouze tím, že jim byla podána jistá příbuzná fakta. Dále pak tím, že byli tak dlouho přemlouváni, aby odvážně používali svých rozumových schopností při hloubání o těchto faktech, až odhalili jejich hlubší význam. Se zcela stejným problémem se setkáváme v obecném přesvědčení, že každá fyzická věc existuje zevně, mimo mysl a oddělená od ní. Filosofie vyvrací tento naivní názor a odstraňuje toto nepochopení. Může toho však docílit pouze tehdy, když lidé budou chtít vidět fakta, která nabízí, a pak je

studovat hluboce a nestranně s neúprosnou logikou až do samého konce. Bez takového naprostého souhlasu rozumu by filosofie nikdy nemohla doufat, že zvítězí nad tak mocným a zakořeněným instinktem lidské rasy, jakým je materialismus, který není pravdou, nýbrž parodií pravdy.

Naše vědomosti o zevním světě a naše vnímání věcí v prostoru a čase jsou formy, které naše mentální pochody přijímají. Musíme do sebe absorbovat tuto tvrdou pravdu zde zjištěnou, pravdu, že to, co je uvnitř mysli, můžeme vidět vně těla. Důvody toho nelze popřít. Pozice této pravdy je neochvějná.

Ti, kdo se bojí sledovat rozum, když je vede do nejpodivnějších paradoxů, jsou pro pravdu ztraceni. Tyto nauky nás mohou překvapit a zastrašit, ale jsou-li pravdivé, musí být přijaty.

Hledíme vzhůru k nebesům nad námi jako vězňové, majíce oči zastřeny prostorem a ruce spoutány časem, ale nevíme, že naše osvobození je na dosah ruky. Myšlení nás spoutalo; myšlení nás může osvobodit.

Shrnutí kapitoly

Nejsme schopni poznávat fyzické předměty přímo, ale jen jako stavy našeho vědomí. Není možné dostat se přímo k předmětu jako k nezávislé existenci. Jsme si jen vědomi jeho tlumočení přes vjemy. Jinými slovy: to, co vidíme, není věc sama o sobě, ale věc v naší mysli. Vše, co vidíme, respektive vnímáme, vnímáme jako myšlenku. Tedy se nám fyzické předměty jeví jako vnější vůči tělu, ale vnitřní vůči

mysli – jako mentální stavy. Z toho vyplývá, že se nesmíme dopouštět té chyby, abychom si uvědomovali vnější objekty jako mentální, ale vlastní tělo jako „hmotné“. Lze-li říci, že všechno je poznáváno myslí, je to pravda nejen o všech zevních předmětech, ale také o našem vlastním těle. To také poznáváme pouze mentálně. Naše tělo se svými pěti smyslovými nástroji, okem, uchem, nosem, jazykem a kůží, existuje jako objekt ve vědomí. Proto musíme hledět na tělo stejně, jako hledíme na všechny ostatní předměty, a považovat své uvědomování si těla výhradně za uvědomování si myšlenky.

Shrňme tyto vývody a podívejme se analyticky a ostře kriticky na ono slovo „zevní“. Nikdy nikdo neviděl předmět vně mysli, nýbrž pouze vně těla. Jestliže ponecháme praktické stanovisko stranou a mluvíme filosoficky, je chybné mluvit o „zevních“ předmětech, protože i tělo koneckonců známe jako myšlenku a je proto mentální; nic tedy není skutečně zevní. Mluvit o nějakém předmětu, jako by byl zevní, znamená mluvit o něm, jako by byl vně myšlenky, to jest, mimo mentální věc, tedy mimo mysl – což není možné.

Tělo samo je vnitřní vůči mysli, takže předměty musí rovněž být vnitřní vůči mysli. Pak je vše uvnitř a není žádného „zevního“. A tak, chceme-li být přesní, nemůžeme říkat, že něco je zevní, protože slovo zevní má svůj vlastní protiklad; můžeme pouze říci, že existuje.

Abnormální pochody (iluze, halucinace), sny a hypnotismus nám dokázaly, že jsme začali s tím, že mysl vnímá, nikoli nezbytně to, co nám říkají smysly,

až jsme skončili revolučním objevem, že výsledky *pochodů, které se odehrávají „uvnitř“ těla a mysli pozorovatele*, mohou jím být promítány tak, že se jeví jako „zevní“ fyzické věci.

První dva odstavce tohoto shrnutí nám ujasnily, že není něco jako zevní a vnitřní a třetí odstavec nám shrnul, že mysl si vytváří a předvádí svou vlastní konstrukci. Pak se musíme nutně blížit k závěru, že každou okolní věc známe jen jako integrální mentální konstrukci a nikoli jako vnější věc, že ji vidíme jako obraz utvořený v mysli.

Tato mentální konstrukce – představa, aby mohla být vnímána a oddělena od druhých představ, musí být umístěna do prostoru, tedy i do času. Pak prostor není vlastností vnímaného předmětu, ale je vlastností samotné mysli a je myslí vkládán na předmět.

Celá iluze, která nás spoutala je takováto: činíme tělo prostorovým středem a obvykle umísťujeme mysl poněkud neurčitě do hlavy. Je to tím, že si uvědomujeme své tělo a pocítujeme, že jsme prostorově umístěni uvnitř něho. Tento pocit hraje ústřední roli v prostorovém vnímání a vzniká hlavně vlivem pasivních hmatových vjemů, které vznikají na povrchu těla spolu s pocity tlaků, které přicházejí prostřednictvím svalů a také prostřednictvím zrakových vjemů. Neuvědomujeme si, že je to mysl, co vytváří toto pole hmatu, tlaku a zraku. Tyto vlastnosti jsou předávány tělu zvenčí, a tak dostávají objektivní existenci.

Prostor a čas jsou tedy vlastními způsoby mysli, jimiž sestavuje vědomou zkušenost. Jiný způsob není možný, jestliže si máme uvědomovat cokoli,

at' již je to nesmírně vzdálená hvězda, nebo špička našeho prstu. Mysl tím, že řídí své představy podle zákonů prostoru a času, *předem vytváří* vlastní formu všech svých možných zkušeností zevního světa. Představy nejsou vytvářeny zkušeností, ale ony samy vytvářejí naši zkušenost.

Pro praktické účely věříme a musíme věřit, že knihu, která leží tak zřetelně před námi, vidíme vně sebe, ale uvnitř prostoru. Celé složení lidského vědomí nám to říká s neodolatelnou autoritou, kterou ani na okamžik nelze popřít. Každé jiné tvrzení se přičí zdravému rozumu. Přesto jsme již dříve dokázali, že prostor je podstatnou součástí mysli a bez něho by mysl nemohla pracovat. Krátce řečeno: prostor se nalézá uvnitř mysli. To nás neúprosně vede k dalšímu závěru. Jestliže kniha existuje v prostoru a jestliže prostor existuje uvnitř mysli, pak nemůže kniha existovat nikde jinde, než v mysli samotné. To, co jsme Přírodou nuceni vidět jako tištěnou stránku vně nás, t.j., jako zdánlivě ne-já, není nic jiného než vnímání samotného jáství, lom jeho vlastního světla, něco, co mysl sama předvádí svému vlastnímu vidění.

05. MAGIE MYSLI

Vnímat znamená myslet

Nyní musíme věnovat pozornost nejdůležitějšímu bodu výuky v rámci této nauky. Moderní věda se zbavila pojetí statických věcí zavěšených v prostoru a nahradila je poli síly. Jestliže je těžké uvěřit, že poznáváme myšlenky o věcech, když věříme, že poznáváme nezávislé zevní věci, není stejně těžké uvěřit vědeckému poznání, že propiska je utvořena z elektronů a protonů, které si ani ve své představě nemůžeme srovnat s pevnou látkou, z které je propiska dle našich zkušeností zhotovena? Nic z toho, co vidíme nebo bychom mohli vidět, se ani zhruba nepodobá elektronové „látce“, na níž nám věda zredukovala naši dobře známou propisku. A jestliže věda takto může ničit naše realistické zkušenosti, proč by to nemohla dělat filosofie? A jestliže je elektronová propiska skutečnou propiskou, pak když vidíme fyzickou propisku, vidíme pouze jakýsi obraz, pouhé zpodobnění propisky. Ale v tomto případě musí být tento obraz v naší mysli, neboť nemůže být nikde jinde. Jestliže je představa toliko mentální kopií fyzického předmětu, který je vně mysli, a tedy oddělenou a odlišnou jsoucností, čím to je, že nelze obě současně vnést do vědomí a srovnávat jednu s druhou? Kdyby byla příčinou naší myšlenky propiska, která je nám dána smyslovou zkušeností, nikdy bychom si nemohli ověřit její existenci, neboť každý pokus o pozorování zevních propisek by skončil toliko pozorováním myšlenek.

Nemůžeme se dostat k věcem z první ruky, nemůžeme je přímo prozkoumat, ať děláme, co chceme. Nikdy

se nemůžeme dostat za představy o nich. Proto si nemůžeme ani ověřit jejich oddělenou existenci. Nemůžeme ukázat předměty svým očím, protože i oči i mozek poznáváme mentálně, to znamená, že i ony jsou jen idejemi (představami) a jejich prostřednictvím si můžeme uvědomovat mentální věci, tedy jediné představy.

Snažíme-li se zkoumat své mentální konstrukce tím, že se obracíme na věci samé srovnáváním jedné s druhou, zkoušíme tak jen jednu konstrukci pomocí druhé, tedy srovnáváme jednu myšlenku s druhou.

Vnímání věci a věc sama jsou dvě strany jedné a téže křivky, její vnitřní a zevní strana. Ať děláme cokoli, nikdy nemůžeme oddělit jednu stranu od druhé. Věc je na vnější straně a vnímání je na straně vnitřní. Křivka však není dvěma věcmi, nýbrž jednou. Věc nelze oddělit od jejího vjemu. Nemůžeme oddělit vnímání od věci, můžeme je však rozlišit v řeči a v myšlení vytvořením mentální abstrakce jedné nebo druhé. Hlubším přemýšlením však shledáme, že i tento výkon není možný.

Nemůžeme tedy vidět žádný předmět bez toho, abychom na něj mysleli jako na viděný. Má-li pro nás vůbec existovat, musí existovat jako něco, co vnímáme. Zkusme myslit na propisku, aniž si představujeme, že ji osobně vidíme, aniž dovolíme, aby činnost vidění splývala s propiskou samou. Shledáme, že není možné oddělit jedno od druhého. Můžeme myslet na propisku pouze prostřednictvím a pomocí myšlenky, že ji vnímáme. Ať děláme, co chceme, budeme naprosto neschopni myslet na ni jinak. Nikdo nemůže oddělit v myšlence zevní propisku od skutečného vnímání této propisky člověkem. Jaký závěr z toho plyne? Že propiska není čistě objektivní,

ale současně objektivní i subjektivní, jak fyzická tak i mentální.

Někdo namítne, že existence propisky není popřena, je-li propiska v tmavé místnosti, kde ji nikdo nemůže vidět. Odpověď na to je, že nemůžeme mluvit nebo se zmínit o takovém předmětu, aniž bychom na něj mysleli, a že na něj můžeme myslet jedině tehdy, když si vytvoříme jeho mentální obraz: chceme-li to udělat, pak jsme nuceni představit si propisku jako bychom ji viděli, jsme tedy nuceni spojovat v myšlence zření propisky s propiskou samotnou. Jedině když myslíme na oboje současně, můžeme dojít k představě, že propiska vůbec existuje.

Je možné dále namítat, že věc může existovat v nějaké odlehlé části světa, kam ještě nevkročila lidská noha, kde ji nikdy nikdo nevnímal a kde ji nikdo pravděpodobně ani vnímat nebude. Zde je odpověď přesně táž jako u předchozí námítky. Ať je věc kdekoli, nelze o ní diskutovat jako o existující jinak, než že na ni myslíme, že si ji mentálně zobrazíme. Můžeme si ji však zobrazit jenom v případě, když ji považujeme za něco, co vnímáme buď my sami, nebo nějaký bezděčně předpokládaný pomyslný pozorovatel. Podobně lze namítnout, že je snadné si představit scenérii severního pólu, kde pravděpodobně není žádný pozorovatel, kde však, jak víme, jsou ohromné masy ledu i přes nepřítomnost někoho, kdo by led viděl, chodil po něm, cítil jeho chlad a obdivoval se jeho bílé čistotě. Odpověď na to je, že při myšlení na polární krajinu a na led, jenž ji vyplňuje, jsme nevyloučili pozorovatele, ale ve skutečnosti jsme ho, i když bezděky, vnesli do scenérie, aby pozoroval její detaily. Představili jsme si pozorovatele, ale naprosto si nejsme vědomi, že

jsme to udělali. Vnesením takového imaginárního pozorovatele jsme na pól vnesli i jeho mysl a nechali jsme ho myslet na tuto scénérii. Víme, že pevný led je pevný pouze proto, že náš neviditelný pozorovatel cítí jeho odpor pod svýma nohama.

Myslet na předmět můžeme jedině tak, že myslíme na vidění předmětu: není v lidských možnostech uvažovat o jeho existenci jiným způsobem. Proto se zrak stane nerozlučným společníkem existence. Není naprosto možné, aby něco existovalo pro nás nezávisle na našem uvědomování si toho. Jak věc, tak myšlenku je nutno chápat ve spojené představě věci, viděné námi nebo někým jiným.

Podobná analýza platí pro ostatní formy vnímání. Objekty nelze oddělit od myšlenky, že je vnímáme my nebo někdo jiný; existují jedině proto, že na ně můžeme myslet jako na tvrdé, pevné, těžké, zkrátka, že je můžeme nahmatat. Totéž je stejně pravdivé o sluchu. Sluchový vjem přichází první a zvuk sám ho teprve následuje. Zvuky existují jedině proto, že současně *myslíme* na to, že je slyšíme. Můžeme na ně myslet jedině jako na *slyšené* zvuky.

Odstraňme mysl ze svého obrazu světa a odstraníme z něj prostor a čas; vezmeme mu tím základ. Svět jako představa existuje pro nějakou mysl, jinak nemůže vůbec existovat. Pro každý viděný předmět musí existovat pozorovatel. Jinými slovy: ať je cokoli poznáváno, je poznáváno nějakou myslí. **Nikdy nic nebylo poznáno a nikdy nic nelze poznat odděleně od pozorovatele.** To nelze popřít. Žádný předmět nemůže existovat sám a nepoznán. Proto ti – a těch je ohromná většina – kteří věří a tvrdí, že věc může mít svou oddělenou existenci,

opravdu říkají nesmysl. Jestliže to rozhorleně popírají, nechť nám ukáží jediný předmět, nemluvě ani o celém světě předmětů, a dokáží současně, že není spojen s poznávajícím! Nemohou to udělat, protože nemohou nic oddělit od mysli. Svět je nerozpletitelně spojen s myslí. Konečný závěr tedy je: ať se díváme kamkoli, všechno ve vesmíru existuje proto, že je to myšleno.

Opak je stejně pravdivý. Nemůžeme myslet na vnímání, aniž myslíme také na vnímání nějakého předmětu, ani na akt slyšení, aniž s ním spojíme nějaký zvuk. Neexistuje slyšení bez zvuku, neexistuje smyslové vnímání bez předmětu tohoto vnímání. Proto znovu zjišťujeme, že si tyto dva nelze představit jinak než jako jedno, že zrak a viděná věc jsou dvě strany jedné mince, že hmat a dotýkaná věc jsou subjektivní a objektivní poloviny jednoho celku.

Když vědecký princip relativity říká, že pozorovatel je součástí svého pozorování, znamená to, že osoba, která cokoli zažívá, je součástí tohoto svého zážitku. Můžeme z toho ještě vyvodit, že **myšlenka je součástí věci, na kterou myslíme**. Budeme-li o tomto tvrzení správně uvažovat, pochopíme, že **mentální činitel je neoddělitelný od poznávaného předmětu**. A budeme-li uvažovat hlouběji, zjistíme, že **tyto dva jsou ve skutečnosti jedním**.

Nemůžeme považovat existenci a vnímání existence za oddělené jednu od druhé. Jsme nuceni učinit závěr, že tyto dvě nejsou ve skutečnosti dvě, ale nerozlučně jedno. Věc a vjem věci žijí v základní a neoddělitelné jednotě. **A tak neexistuje nic jiného než uvědomování**. Ptejte se sami sebe, zda toto tvrzení vysvětlí veškerou vaši zkušenost a shledáte, že to udělá

zcela adekvátně. Pokuste se na druhé straně zjistit, zda vysvětlí vaši zkušenost světa teorie materialistů, teorie, že neexistuje nic kromě nezávisle existujících fyzických věcí. Poznáte, že nevysvětlí a nemůže vysvětlit existenci myšlenek a citů. Protože jestliže věříte, že můžete vložit něco fyzického do zkumavky, nemůžete totéž udělat s myšlenkou.

Je proto třeba důrazně opakovat, že **vjem není pouhou kopií něčeho zevního. Je prvotní a nikoli druhotný. To se nesmí přehlédnout, protože to je klíč ke správnému pochopení „mentalismu“, který je naukou, že všechny věci jsou mentální.**

Zjišťujeme, že pojem propisky, existující nezávisle na mysli, která si ji představuje, je pouhým výmyslem. **Vjem propisky není nic jiného než propiska sama.** Předpoklad, že nějaká jiná propiska existuje odděleně a že je fyzická, je zcela mimo náš okruh možného poznání, proto jej musíme zamítnout, máme-li se vědecky zabývat zjištěnými fakty místo nejistými předpoklady. **Propiska je konstrukcí ve vědomí. Její existence je v tom, že je poznávána. Neexistují dvě propisky, fyzická a její mentální kopie. Je jenom jedna. Obraz, který bezprostředně vyvstane ve vědomí, je propiska sama.** Je tak živý a dokonalý a znaky objektivit jsou mu tak přesvědčivě vtisknuty, že se nespokojujeme jeho pouhým viděním: jdeme dále a usuzujeme, že je nezávislou samotnou propiskou, a odmítáme věřit něčemu jinému. Ale **propiska, kterou poznávají smysly, není nic jiného než vjem, který poznává mysl.**

A tak *jsou* viditelné věci, o kterých se domníváme, že jsou mimo nás, mentálními zkušenostmi. Ti, kdo by chtěli prohlašovat, že existují dva oddělené fakty, fakt vní-

mání a fakt zevního „hmotného“ předmětu, dělají nesprávnou analýzu vjemu. **Jednota představy a předmětu je objev, ke kterému nevyhnutelně vede jemné myšlení starověkých pozorovatelů i ostré pozorování pozorovatelů moderních. Tato jednota se však vynoří teprve po velmi intenzivní a nekompromisní úvaze.**

Jakmile jednou tento bod pochopíme, můžeme si říci: „Jsem si vědom svého uvědomování si této věci.“ Pak shledáme, že nemůžeme toto druhé uvědomování si odloučit od věci samé; tvoří nedílnou entitu. Ti, kdo chtějí rozdělovat poznávanou věc jednak na vjem, a jednak na jeho materiální hmotnost, ti, kdo chápou vnímání jako mentální činnost, ale hmotnost jako nementální věc, to znamená ti, kdo stavějí mysl proti „hmotě“, upadají do politováníhodného omylu. **To, co známe, je představa, to, co vnímáme, není zjištění, nýbrž mentální konstrukce.** Ti, kdo to popírají, dostávají se do situace, že budou nuceni vysvětlovat nevysvětlitelné.

Záhada vnímání

Kritik pronese otázku: „Co je tedy pravou přirozeností nezávislých předmětů, která způsobuje, že tyto myšlenky existují? Říkáte nám, že to, co *vidíme*, jsou pouhé myšlenky. I když připustíme tento bod, stále zde zůstává otázka, která nás trápí. I kdybychom připustili, že známe pouze myšlenky věcí, stále ještě existují věci, které, jak se zdá, působí na naše smyslová ústrojí a přivádějí tak tyto myšlenky do existence. Je-li to, co vnímáme pouhou myšlenkou, cítěnou jako zevní, co se stane s předmětem, který jí dává vznik? Jistě byste na nás nežádali, abychom ztotožňovali skutečnou věc s pouhou myš-

lenkou o ní? Jistě to, co způsobuje vznik mentálního obrazu, není totéž co obraz sám? Můžeme pochybovat o svědectví smyslů, ale nemůžeme je zamítnout. A to není vše. Přešel jste naprostým mlčením proces, kterým se z vibrací v mozku rodí vjem. Jak se taková myšlenka tvoří? Řekl jste nám, jak se tvoří věc, na níž myslíme, avšak neřekl jste, jak vzniká myšlenka sama.“

Co je to nezávislý předmět? Jak je mozek spojen s myslí? Jistě tyto dvě otázky je nyní možné vyslovit, protože nebyly ještě tak dalece vysvětleny. Můžeme však posuzovat správně existenci čehokoli, dokud jsme si neujasnili, co to je, o čem *víme*, že existuje? Ale to opět závisí na tom, *jak* dojdeme k tomu, že to víme. Pochopíme proto snadněji odpověď na první otázku, když se napřed dozvíme odpověď na druhou otázku. Proto s ní začneme.

Začněme s poznatkem, že každá smyslová zkušenost je dvojitým faktem, za prvé, fyziologickými dojmy, zakoušenými tělem, a za druhé, uvědomováním si těchto dojmů. Toto uvědomování lze nazvat *vnímáním* předmětu. Kombinace těchto dvou činitelů, fyzického dojmu na oko, ucho a tak dále, a vědomé myšlenky vytváří vnímání tohoto předmětu. Proto, když voníme k růži, uvádíme stav mysli v soulad se stavem fyzického podráždění. Jak se však může stav fyzického podráždění změnit ve stav mysli? Jak může mysl přijmout něco, co není mentální? Fyzické podráždění je naprostým protikladem mentálního podráždění. Kde je prostředník, spojující článek, jenž může překlenout nápadnou mezeru mezi těmito dvěma protiklady?

Zde je jasná otázka, která vyžaduje přímou odpověď. Jak vykonává mysl zázračný skok z fyzické do nefyzické („nehmotné“) jsoucnosti, jakou je vjem? Z po-

hledu fyziologa dospějeme k náhlému konci v procesu vnímání, když přijdeme k molekulárním změnám v mozku. Zde končí souvislost v procesu vnímání, neboť na druhé straně propasti se objevuje vědomí se svojí myšlenkou, ale my nevíme, jak tuto propast propojit, překlenout. Na jedné straně propasti vibrace v mozku, na druhé straně propasti myšlenka. Jak tedy vykonává mysl zázračný skok z fyzické do nefyzické jsoucnosti? Jak spojit dva tak zcela rozdílné řády existence. Jak můžeme spojit tyto dva konce?

Vnímání je mentální proces, tedy myšlení, a rozum vyžaduje, aby se myšlenka přisoudila nějakému subjektu, v němž se objeví, nějakému vědomí, v němž se proces děje. Nesmíme proto mylně považovat pohyby fyzických molekul v tělesném mozku za vědomé myšlenky. Žádný mikroskop neodkryl nikdy vědomí a žádné otevření lebky to také nikdy nedokázalo. Vědomí nelze pozorovat. Musíme je považovat za to, čím je – za odlišný a oddělitelný *fakt*. Považovat fyzický mozek za totožný s plným vědomím znamená oddávat se čiré fantazii. Pokus uspokojivě vysvětlit vnímání, jako kdyby bylo pouze věcí nervové činnosti, není nic jiného, než vyhnout se podstatě problému.

Zde se musí fyzická věda skutečně zastavit, zmatena a ochromena, protože je zcela neschopna uspokojivě vysvětlit tento náhlý a překvapující skok od nevědomí k vědomí. Přes největší úsilí nejlepších myslitelů moderní doby fyziologie nevysvětlila následující problém: Jaká je souvislost mezi lidskou myslí uvnitř a fyzickým vesmírem vně? Jaká je povaha spojení mezi myšlenkou a věcí?

Fakt vědomí je totiž prvotní. Je to nejtajemnější fakt v celé lidské existenci. Žádný pohyb fyzických mole-

kul ho nemůže přímo vysvětlit, neboť nic, co není vědomé, o tom nemůže podat odpovídající zprávu. Mentální zkušenost je a vždy byla nejvyšší záhadou, umístěnou do středu zdánlivě nementálního světa. Omezovat vědomí na jeho události nebo na jeho obsah tak, jak se často dělá, nepomůže vysvětlit jeho vlastní existenci, pouze se tím vyhýbá řešení. Vědě se obdivuhodně daří mluvit o tom, co mysl dělá a jak se chová, ale dosud se jí nepodařilo říci nám, čím je. Mysl je nepoddajná jsoucnost, jež se vzpírá tomu, aby byla rozložena na něco jiného. Musíme se proto neustále tázat: Jak to, že se fyziologický proces mění v proces mentální?

Fyziologie správně uvažuje, a již dlouho uvažuje, o tomto problému, ale opouští ho jako nevysvětlitelný. Mezera je zcela nepřeklenutelná. A takovou zůstane i nadále pokud a dokud nepoznáme dva prosté, ale jemné charakteristické rysy, které pomohou vyřešit tento problém a zároveň s ním celou řadu pošetilých otázek, jež s sebou přináší.

Tyto dva body jsou: za prvé, základní pořadí, ve kterém za sebou následují podrobnosti našeho uvědomování si předmětů a ve kterém zapadají na svá patřičná místa; za druhé, co je to, co může mysl skutečně poznávat; může mysl dosvědčit existenci čehokoli, co je mimo ni? Když budou k dispozici odpovědi na tyto dva body, objeví se sama ze svého vlastního popudu odpověď na nejvyšší problém, který je na konci cesty fyziologa.

První bod nás vybízí, abychom přesně vypátrali, ve kterém kritickém okamžiku si skutečně uvědomujeme předměty kolem sebe. Pak si vzpomeneme, že *podle fyziologie* neexistuje během celé cesty, kterou prochází

smyslový vjem od zakončení nervů až do mozkového střediska ani jediný okamžik, ve kterém bychom si to uvědomili. Ani na zlomek sekundy si neuvědomujeme nezávislou věc, o níž předpokládáme, že je venku a že o ní dostáváme zprávu. *Teprve tehdy*, když dosáhne svého konečného cíle, teprve jako následující akt, vzniká nápadný kontrast vjemu.

Myslíme na předmět a potom se mysl, žádostivá zvědět, jak myšlenka vznikla, pokouší dostat za něj. Následkem toho postupně vzniká sensorická stránka fyziologie. Fyziolog pak pomalu zjišťuje po částech celý sensorický proces, až se dostane zase zpět k myšlence. Když odhaluje způsob, jakým předmět činí dojem na naše smyslové ústrojí, nebo způsob, kterým se tento dojem přenáší do mozku, neodhaluje nic o vnímání jako o okamžiku, kdy myšlenka bleskne do mysli. Všechny tyto věci totiž v sobě zahrnují **prvenství vědomí**, jehož přítomnost není vysvětlena pozorováním věcí, kterých jsme si vědomi, ale je pouze popsána. Fyziolog je jako člověk, který dovede zhotovit housle a vysvětlit zákon zvuku, ale nemůže tvořit nebo vysvětlovat samotnou hudbu.

Neuvědomuje si, že veškeré jeho popisy, jejichž smyslem je vysvětlit existenci jeho uvědomění si předmětu, jsou popisem toho, co se děje *potom*, když uvědomění již vzniklo. Nechápe, že jeho vysvětlení nervových a mozkových pochodů, které jsou výsledkem vzájemného působení mezi tělem a předmětem, jsou pouze seznamy událostí, které se objevují *následně* po uvědomění si předmětu. Proto jeho pokusy vysvětlit uvědomování vysvětlují vše, jen ne vjem sám, fakt, který nevědomky přijímá, když přiznává, že je v celé řadě událostí *nevysvětlitelná* mezera.

Položte si nyní otázku: „Jak *po prvé* poznávám, že něco vůbec existuje?“ Budete muset odpovědět, že poznáváte nebo si něco uvědomujete nejdříve myslí a teprve druhotně smysly. *To dokazuje jev bloudění myslí a roztržité pozornosti, popsany na začátku předešlé kapitoly.* Pokud hluboko a pozorně uvažujete o uplynulé zkušenosti nebo o bezprostředním problému, může zůstat zeď, která stojí proti vám, pod prahem vašeho vědomí. To neznámá, že oči nekonají svou povinnost. Naopak, obraz zdi bude přesně zaznamenán na sítnici. Ani to neznámá, že by optický nerv neprovedl svůj úkol dodat vibracemi zprávu do mozku. To vše se odehrálo, vytvořily se smyslové dojmy a v mozku vzniklo podráždění. Proč potom zůstává zeď neviděna? Protože, stručně řečeno, **můžeme zažít pouze to, co zažívá mysl! Proto, řeknete-li, že jste si uvědomili zeď před sebou, ve skutečnosti tím míníte, že jste si uvědomili vjem zdi, tedy představu zdi jako objekt vědomí.**

Kromě toho, tatáž poučka byla aplikována při zkoumání iluzí a halucinací, uvedené v předchozí kapitole.

Když si nasadíme brýle, budeme si zpočátku stále uvědomovat jejich přítomnost na obličeji. Později však zasklené kroužky před našima očima a jejich tlak na náš nos vyprchají z našeho vědomí a nakonec úplně zapomeneme na přítomnost a tlak brýlí. Nervová zakončení v kůži, tedy hmat, nám sdělují, že tam jsou. Nervová zakončení v oku, tedy zrak nás rovněž informuje o jejich existenci. My však obvykle nepozorujeme tyto dojmy. Vjem brýlí zmizí z naší myslí a s ním i jejich existence. Proč? Protože myšlenka brýlí přichází *první*, a když na ně přestaneme myslet, zcela upoutáni jinými věcmi, vní-

mání brýlí ustane také, protože zevní aspekt brýlí je pouze promítnutím vnitřní představy. **Věc nemůže pro nás existovat, neexistuje-li nejdříve myšlenka na ni – to je náš experimentální důkaz!**

Každá událost je událostí, která napřed musí být vnímána, a každý předmět je předmětem, který napřed musí být poznán. Ale vnímání a poznání jsou stavy vědomí, ideje. Závisí na mysli. Může být člověk vůbec schopen poznat, co je „hutnost“, aniž si ji nejdříve uvědomí? Může se věc objevit před myslí nevnímána? Může ji člověk vůbec poznat, dokud zároveň s ní nevnímá poznávající mysl? Může existovat nějaký druh poznání něčeho pevného bez mentálního prvku, který na počátku do něho vstupuje? Neznáme a nemůžeme znát žádný předmět odděleně od poznání jeho představy. První je zrození pozornosti.

Musíme se pevně držet tohoto faktu: Neuvědomujeme si nejdříve propisku nebo scénérii, ale pouze své vjemy o nich. Musíme si toto rozlišování ujasnit pro svou zkušenost tak, jako je samozřejmé pro náš rozum, když analyticky zkoumáme proces svého poznávání zevních věcí. Uvědomujeme si myšlenky, obrazy, představy věcí, nikoli věci samé. Pociťujeme vjemy, dotýkáme se jich, čicháme je a chutnáme je. Ti, kdo to pokládají za nemožné, neznají ani psychologii jako vědu, ani filosofii jako interpretaci vědy. Víme, že **věci existují jedině proto, že je v prvé řadě známe mentálně. Mysl je jejich prvotním základem. Myšlenka o věci přichází první a musí přijít první, máme-li věc vůbec poznat. Vědomí proto musí vyvstat dříve než cokoli jiného, dokonce dříve než je celý sensorický pochod uveden v činnost.**

Stručně řečeno: **analýza vnímání, kterou nám nabízí fyziologie, je výsledkem přímého pozorování. Nikdo však nikdy neviděl zevní předmět dříve, než přešel do vnímání. To je nezvratné, neboť vidět předmět předpokládá vnímat jej. Proto předmět je po prvé vnesen do pole pozornosti se svým vjemem, ne dříve. A tak analytická řada, kterou nám původně poskytla fyziologie, jeví se jako nesprávná z vyššího stanoviska psychologie, které činí zrození myšlenky prvním článkem této série. Fyziologie upadla totiž do omylu, poněvadž vytrvale považuje tělo za něco, co jediné je skutečné a trvalé ve srovnání s myšlenkou, kterou považuje za pomíjející a iluzorní. Fyziologova „mezera“ se objevuje jenom tehdy, když začíná řada v nesprávném pořadí. Necht' jí obrátí a svou představu, kterou dal na konec, dá na začátek, kde má být, a pak mezera zmizí.**

Vědomí je počátečním faktem veškerého našeho poznávání vnějších předmětů. Dokud nezačne působit, nemáme vůbec ani představu, že takový předmět existuje. Ale jakmile zahájí činnost, ani nepřipouštíme tento prostý základní předpoklad. **Vnímáme předmět, protože ho myslíme; nemyslíme předmět proto, že ho vnímáme.** Tato pravda není jednou z těch, které si člověk může osvojit pouhým zběžným pohledem kolem sebe, může ji pochopit jediné po usilovném přemýšlení a vytrvalém zkoumání.

Zmínili jsme se dříve, že existují dva body, které by nám pomohly překlenout mezeru mezi mozkem a myslí. První byl vysvětlen a druhý (Co je to, co mysl skutečně poznává?) bude vysvětlen nyní.

Existují různé teorie poznávání, které jsou odborně nazývány: dvojjvztažné teorie, teorie o vzájemném působení, psycho-fyzický paralelismus, teorie o vynořování a tak dále. Všechny však selhávají, když mají přiměřeně zodpovědět různé námitky. Především budou muset ještě pochopit, že místo, zaujímané myslí, je prvořadé, neboť nelze nic poznat, dokud mysl není přítomna jako jsoucnost sama o sobě. Kdyby někdo tvrdil, že mysl může přímo uchopit fyzický předmět nebo skupinu fyzických předmětů a *kdyby „hmota“ byla něco zcela odlišného od myslí*, pak by tvrdil něco, co by odporovalo samo sobě. Jestliže mysl a „hmota“ na sebe vzájemně působí, potom musí existovat nějaký spojovací článek mezi nimi a tím článkem může být jedině to, že jsou ve svém základu totožné. Kdyby „hmota“ nebyla totéž co mysl, potom by nemohl nastat **proces poznávání zevních předmětů**, neboť poznávání **je mentální činnost; představy jsou jejím výtvorem a vše, co známe jako vjemy nebo jako úvahy, jsou představy.**

Poznávání je vnitřní psychický pochod, a když poznáváme věc, jsme donuceni zákonem vztahu poznávat ji jako myšlenku. Konečný akt vidění je mentální. Množství obrazů může dopadnout na sítnici mrtvého člověka, on však nebude vidět nic. Jeho mysl není činná a nemůže tedy navázat žádný vztah. Kam skutečně patří vjemy? Patří do mysli nebo mimo ni? Protože se dějí v mysli a protože mysl nemůže překročit samu sebe, musíme připustit, že se dějí v ní. Předmět musí náležet jednotce z téže látky, jako je vědomí, má-li být vůbec poznán. To znamená, že se nejprve musí přeměnit v mentální látku. Proto se předmět nebo zážitek musí nejprve změnit v představu a teprve pak si ho mysl může uvědomit.

Zdá se, že pět smyslů nás informuje o fyzických věcech, ale bez myslí by byly němé a zůstaly by navždy tiché. Analýza procesu poznávání již odhalila, že zrak, sluch atd. skutečně a konečně sídlí v mysli a nikde jinde a že do vědomí opravdu přichází mentální věc. To znamená, že mysl bezprostředně a přímo poznává věci své vlastní přirozenosti, téhož charakteru, které nejsou od ní odlišné, jak se obvykle o fyzických věcech předpokládá.

Myšlenka a cit jsou výsadami myslí. To, co myslíme nebo cítíme, je proto mentální, tedy představou, ať je to dřevěný stůl, vzdálená hvězda nebo prudký hněv. Vnímáme jen to, na co myslíme, protože vše, co vidíme, nepoznáváme jinak než jako představu. Činnost zažívající myslí tvoří vše, co mysl poznává. Proto vědomí, jak je obvykle známe, je nepřetržitým sledem představ a obrazů. Je to mysl, co nám umožňuje vidět, slyšet a pociťovat, a je to zrak, sluch a hmat, co nám umožňuje zažívat předměty. Není-li tedy žádná vnitřní představa, není ani žádný zevní objekt!

Mysl tak zastává dvojí funkci. Je jak pozorností, tak představou, kterou si uvědomuje. Její povaha je taková, že si přímo neuvědomí nic, co se prostírá mimo ni, nýbrž pouze změny v sobě samé, tedy myšlenky. Učinit mysl pasivním příjemcem dojmů z jiného světa znamená ignorovat *fakt*, že mysl poznává pouze věci mentální, tedy představy. Ať je zevní věc příčinou vzniku vjemu nebo ne, stále musí být sama o sobě jen představou, má-li být vnímána.

Mnoho falešných interpretací a zbytečných otázek zmizí, když pochopíme tuto pravdu. **Mysl nezávisí na žádné vnější věci, aby si tuto věc uvědomila, protože neexistuje nic, co by bylo k mysli zevní nebo vnitřní.**

Věc musí být myslí předložena jako představa a nemůže být současně předložena žádným jiným způsobem. Myšlenky jsou opravdu vše, co mysl zná, vše, co zažívá, ať již jsou to myšlenky slyšení něčeho, nebo vidění něčeho.

Radost z letní procházky zahradou nebo palčivost zimního mrazu nepocituje pět fyzických smyslů, nýbrž „nehmotná“ mysl. Slova, natištěná na této stránce, nechte ve skutečnosti viditelné tělesné oko, ale neviditelná mysl. Pravda o tomto základním faktu existence je právě tak vědecká jako filosofická a bude školními učebnicemi přijata jako samozřejmá pravda.

Prvenství myšlenky

Musíme nyní shrnout veškeré pochopení získané z našeho zažívání vnějšího světa. Když jsme poprvé uchopili svou propisku, začali jsme s fyzikálním názorem, že bez světelných paprsků bychom ji nikdy nemohli vidět. Přešli jsme potom k anatomickému názoru, že bez očí bychom neviděli světelné paprsky. Pokračovali jsme k fyziologickému názoru, že nebýt nervů oči by neviděly nic a nebýt mozku nervy by vibrovaly nadarmo. Pak jsme vystoupili k psychologickému názoru, že zde, v tomto bodě, počíná mysl svou konstruktivní práci a že nebýt myslí stále bychom nebyli schopni propisku vidět. Nakonec si ji totiž uvědomujeme jako myšlenku. Okamžik vědomého vjemu je okamžikem skutečného zážitku existence propisky. Poznali jsme však, že zde nebyla zjistitelná spojitost v době přechodu od fyzického mozku k nefyzickému vnímání – takže souvislost celého procesu byla přerušena. Při pátrání po vysvětlení tohoto přerušení jsme

udělali překvapující objev: Protože mentální obraz propisky byl prvním náznakem, který jsme měli o její existenci, neboť jediné věci, pro mysl postřehnutelné, jsou takovéto obrazy, takovéto myšlenky, proto musela mysl vytvořit představu propisky dříve, než mohla poznat, že propiska existuje.

Začali jsme tím, že jsme učinili mysl, světlo, oko, nerv a mozek účastníky této hry: získání zážitku propisky. Na konci jsme shledali, že nejenže mysl jako jediná podstupuje tuto zkušenost, nýbrž že ona také produkuje představu, která vytváří tuto její zkušenost! Co to znamená? Znamená to, že jsme začali s poznáním, že je zde propiska, ale analýzou pochodu, jak jsme dospěli k tomuto vědění, k této myšlence, jsme se vrátili k výchozímu bodu, k téže myšlence. Pohybujeme se v dokonalém kruhu. Znamená to, že jsme se v žádném bodě kruhu **nedotkli předmětu jinak než jako myšlenky**. Ještě podivuhodnější je další poznatek z toho vyplývající a tím je to, že se **pohybujeme výhradně v říši myšlenek**. Podařilo se nám pouze přejít od jedné mentální konstrukce k druhé!

Tento poslední závěr je podivný, protože nás nutí umístit do mentálního kruhu nejen mozek, ale i nervy, a nejen nervy, ale i oči, a nejen oči, ale i světlo. Co nyní se samotnou propiskou? Ponechme chvíli tuto otázku stranou a soustředme se na tento překvapující stav věci, do něhož jsme se jaksi zapletli. Shrňme-li všechna tato tvrzení, poznáme, že jsme se na každém jednotlivém úseku cesty od světelného paprsku k fyzickému mozku pohybovali pouze od jedné myšlenky, od jednoho vjemu k jinému!

Co se děje v očích, v nervech a v mozku můžeme poznat pouze z toho, co tam můžeme pozorovat, tedy ze smyslových vjemů seřazených do pojmů a z toho, co můžeme odvodit z takových pozorování, tedy z dedukování. Ale jak vjemy, tak dedukce jsou myšlenky. Dokud nemáme intelektuální odvahu dojít k tomuto závěru, dopouštíme se vážného omylu tím, že považujeme jednu skupinu vjemů, tedy vnímání odráženého světelného obrazu propisky, za mentální, ale druhou skupinu vnímání, tedy vjem našeho tělesného smyslového systému, považujeme za nementální. Obě tyto oblasti pozorování jsou tak dalece totožné, protože je obě objektivně zakoušíme a fyzicky pozorujeme. Oba, jak světelný paprsek, tak i fyzické tělo stojí na přesně tomtéž základě!

Musíme být proto důslední. To, co platí pro osvětlený a barevný obraz propisky, utvořený světelnými paprsky, platí stejně pro osvětlený a barevný obraz očí samých, nervů a mozku! Všechny tyto věci známe, protože to jsou myslitelné věci, protože je poznáváme v podstatě jako představy. Nemáme proto žádnou jinou možnost než učinit celý systém očí, nervů a mozku systémem představ.

Věda nám nikdy nebyla schopna ukázat, jak se mohou spojit objektivní smyslové dojmy a subjektivní představy. Uměle totiž rozdělila to, co tvoří nedělitelnou jednotu. Odloučila v teorii to, co ve skutečnosti nikdy nebylo odloučeno. Otázka, zahrnutá v problému fyziologovy „mezery“, je nezodpověditelná prostě proto, že ji nelze položit. Přerušenou souvislost ve výkladu může navázat jedině tehdy, když má odvahu sjednotit celý nervový systém, celé tělo i zevní předmět s vnímáním samým, to znamená, zbavit je jejich fyzického charakteru a proměnit

je všechny v představy. Musí mít na zřeteli, že jejich místo ve smyslovém okruhu je právě tak mentální, jako je představa, v níž tento okruh končí. Jinak pochod poznávání rozličných věcí tohoto světa nebude nikdy vysvětlen, provždy zůstane nerozřešitelným tajemstvím.

Vidíme tedy, že jak počáteční, tak konečný děj ve vnímání je činností myslí! Vše to, co se děje mezi nimi, děje se uvnitř myslí. Stejně tak počáteční a konečná substance, s níž máme co činit, je rovněž mysl.

Tato nauka vysvětluje, že celá struktura očí, nervů a mozku je uvnitř myslí a že nikdy neexistovala mimo ni. To znamená, že zacházíme po celou tu dobu s představami, zatímco se domníváme, že jde o nementální fyzickou substanci, upravenou do tvaru očí, nervů a mozku. Důvod, proč si to neuvědomujeme, tkví v tom, že ohraničujeme mysl na malé místo uvnitř hlavy, a proto nemáme jinou možnost než umísťovat smyslovou a nervovou soustavu vně myslí. Zapomínáme, že celé tělo samo je pouze souhrnem mentálních vjemů. Celý jemný fyziologický aparát, který zpracovává dojmy, obdivuhodně reagující oči, nos, uši, kůže a jazyk, celá síť komplikovaných nervů a stočené závitky mozku, jež náleží fyzickému tělu a jež pokládáme za pevné fyzické věci, jsou uzavřeny v zakletém kruhu vědomí a jsou známy jedině mentálně; nemohou tedy být ničím více a ničím méně než mentálními konstrukcemi.

Jakže! – někdo namítne – máme považovat své uvědomování si osoby stojící před námi za pouhé uvědomování si skupiny představ? Odpověď je, že jak hmat, tak i zrak a všechny ostatní smysly jsou mentální a že kromě těchto vjemů, které nás informují o hlavě, trupu,

nohou a rukou a které se nakonec mění ve vědomé stavy, nevíme s určitostí nic. **Naše vědomí a jeho stavy existují s nezvratnou jistotou, ale hmotnost těla jiné osoby existuje pouze jako představa. Celý obsah její bytosti je pro nás totožný s našimi stavy vědomí. Osoba není a nemůže být mimo-mentální, nemůže být nezávislá na našem vědomí.**

Až se jednou vzdáme marného úsilí považovat smyslové dojmy lidského těla, ať již našeho vlastního, nebo někoho jiného, za fyzické činnosti a až je budeme považovat za to, čím jsou – to jest, za čistě mentální – obraz našeho vesmíru se stane jasnější a záhady, které postihují materialistický názor, zcela zmizí. Nic jiného nám nezodpoví naši otázku tak dokonale a nic neuspokojí náš rozum tak hluboce.

Naše konečné uvědomování si existence všech těchto smyslových nervů a smyslových orgánů je samo aktem vnímání. **Jestliže jsme museli končit s myslí, může nás napadnout, že jsme s myslí nevědomky také začali. Pohybovali jsme se v kruhu a ve skutečnosti jsme ani na okamžik mysli neunikli.** Výrazy „mozek“, „nervy“ a „smyslové ústrojí“ jsou opravdu pouze názvy užívané myslí, aby popsala své vlastní zkušenosti. Ony samy jsou vnímanými objekty! **Celé fyzické tělo člověka není nic jiného než vjem,** neboť si je uvědomujeme proto, že vidíme jeho část, cítíme jeho povrch atd., což vše jsou pouze vnitřní vjemy.

Co jsou věci?

Nyní je čas podívat se na jeden z našich posledních problémů. Kam se poděla nezávislá, zevně zažívaná věc, která byla jaksi vypouštěna z našeho programu, zatímco jsme se zaměstnávali pátráním, jakým způsobem si o ní tvoříme představu? Zdá se nám, že vstupujeme do úzkého styku s těmito zevními předměty, nyní však víme, že jsme nikdy nedosáhli ničeho více než styku s představami. Zdá se nám, že máme bezprostřední zážitky o fyzických věcech. Je však zcela nemožné dokázat jejich *bezprostřední* přítomnost v naší zkušenosti. Můžeme jedině dosvědčit zážitek obrazů v mysli a fakt, že nezávisle existující předmět ve skutečnosti nikdy nebyl odhalen našim smyslům; máme jedině *myšlenku* o něm, stejně jako máme myšlenku o smyslech samých. O předmětu nemůžeme učinit pravdivý výrok prostě proto, že náš zážitek je od něho zcela odříznut. Nemůžeme umístit sebe vedle nezávisle existujícího předmětu.

Musíme proto sklonit pokorně hlavu a připustit, že tato vzájemná věc sama o sobě zůstává vně druhého konce řady (oči, nervy, mozek) zřejmě jako nepoznaný a nikdy nepoznatelný objekt?

Přijímáme existenci věcí, protože je vnímáme. Podívejme se na tento bod! Je nutno tento akt vnímání zkoumat podrobněji. Když si všímáme počitků a vjemů, pokládáme obvykle za samozřejmé, že si všímáme fyzických věcí a dostáváme informace o předmětech, které existují zcela odděleně od nás. Filosof si však nemůže dovolit pokládat něco za samozřejmé. Usiluje nejhlubší možnou úvahou pochopit to, co se skutečně děje a odmítá při tomto postupu všechny předpoklady a závěry.

Především si musíme ujasnit nade všechny pochyby, že skutečný *moment* pocitu existence propisky, je aktem myslí, vědomí, ne však již pochod. A tak místo abychom oddělovali vjem od předmětu, měli bychom oddělit vědomí o vnímání od vjemu samého, protože jsou oba mentální; a místo abychom oddělovali subjektivní od objektivního, měli bychom spíše oddělit vědomí od objektu vědomí, tedy od představy.

Když zkoumáme představu, shledáme, že je výrazem samotného vědomí, jež je bezprostřední, vrozené, přímé a zřejmé, zatímco vědomí věci je nepřímé, dodatečné a tlumočící – zkratka, odvozené.

Tím, že vidíme mentální obraz odděleného, nezávislého, zevního, fyzického člověka, automaticky a bezděky si myslíme, že existuje též osoba, které obraz odpovídá. Nicméně relativnost myšlenky je taková, že nás již sama přítomnost představy nutí udělat si předem závěr a myslit si, že existuje vnější fyzická věc, která dala vznik představě. Vjem člověka je tím jediným, co je známo přímo. Ostatní musí být mentálně konstruováno. Vědomí vnímání je jisté a bez pochyb. Poznání zevní příčiny oněch vjemů, které jí odpovídají, je zcela odvozené a předpokládané.

Jedině proto vidíme, chutnáme a cítíme zevní věci jako absolutně nezávislé, protože *začínáme* s vrozenou vírou, že jsou absolutně nezávislé. Jestliže A a B jsou v příčinném vztahu, pak A je vždy první. Příčina předchází následek. Co tedy zakoušíme nejprve ze zevních předmětů? Nuže, uvědomujeme si jejich mentální dojem a nikdy nic jiného! Přichází-li tedy mentální dojem první, musí být příčinou! Dělat

zevní předmět příčinou vnitřního vnímání je stejné jako dělat vnímání příčinou vnímání, to znamená, vyhýbat se podstatě věci a usilovat o něco, co je nemožné a nemyšlitelné.

Je třeba zdůraznit to, co se objeví teprve po přísné analytické úvaze – to jest, že **mentální zkušenost předchází zkušenost fyzickou a zkušenost fyzická následuje po mentální jenom proto, že je následným závěrem. Představa předchází závěr, že předmět existuje. Bezděčně a téměř okamžitě rozhodneme, že předmět je vně *teprve potom*, když jsme vnímali jeho obraz; je to následný akt.**

Myšlenka je prvotní, zatímco věc je druhotná. Představa je skutečná, kdežto předmět je odvozený. *Dokud* mysl neodhalí vjem, neexistuje poznání žádného zevního předmětu. Takový předmět se objeví na scéně *teprve po* vjemu; až do té doby nelze o něm nic říci. Toto důležité rozlišování tvoří pravý základ mentalismu. Toto rozlišování není blouznivým hloubáním imaginativní metafyziky; začíná být pozvolna skutečným objevem předních vědců. Význam tohoto rozlišování je, že předmět je skutečně závislý svou existencí na představě o něm, nikoli představa na předmětu. Nikdo nemůže dokázat, že předmět má nějakou nezávislou existenci. Mysl je jeho základnou a udržuje ho. Předmět je jen mentální odvozenina.

Musíme najít dosti odvahy pohlédnout do tváře pravdě o těchto zevních předmětech. Vždyť jsme poznali při svém studiu o iluzích, že *schopnost* iluzí klamat nás zmizí, jakmile podstoupíme námahu je prozkoumat, i když *existence* iluzí zůstává. Podobně se nyní ukázalo, že zevní předměty jsou odvozené, jakmile se namáháme

je prozkoumat, ačkoli ve skutečnosti stále zůstávají. Odvozenina je imaginací, tedy představou. Tak se ukáže, že náš zevní předmět je představou, právě tak, jako je představou náš přítomný zážitek o něm. Je-li analyzován, ukáže se, že je také myšlenkou. Co to znamená? Tak jako v iluzi mysl tvoří svůj vlastní předmět a pak dále předpokládá jeho skutečnost, tak i v případě obvyklé každodenní zkušenosti mysl vytváří zevní věc a pak předpokládá její existenci; a jako v iluzi byla předpokládaná věc nepochybně a opětovně vidět, tak i zde odvozený předmět je také jasně a stále vidět. Že vjem je článkem vědomí, je nepopiratelné, že však předmět je vně, je pouze představa. První poznatek je fakt, ale druhý je nedokázaný a nedokazatelný. Nezávislý předmět není nikdy pozorován odděleně, ale pouze odvozen psychologicky. Můžeme mu věnovat nejvyšší pozornost a své nejbližší vědomí, neobjevíme ho však nikdy odděleně od představy.

Kdo není dosti trpělivý pustit se do těchto zdánlivých abstrakcí, chybuje. Neboť dokud si nevytvoří správnou představu o tom, jak poznáváme zevní svět věcí, které jsou nebo se pohybují v prostoru, nemůžeme proniknout do jeho skutečnosti. Dokud neanalyzoval obsah vědomí světa, nemůže porozumět tomu, jak je svět vytvářen.

Obvykle bez úvahy soudíme, že zeď vidíme první a pak tvoříme odpovídající obraz jejího vjemu v myslí. Zeď je na prvním místě a mentální obraz teprve na druhém místě v pořadí našeho předpokládaného uvědomování. Shledali jsme již, jak málo správný je tento úsudek. Nyní dospějeme ke správnému názoru a ten podkope

základy naší, po věky trvající lidské jistoty o povaze světa, o postavení těla a o rozměru mysli.

Ještě však nejsme hotovi s naším kritikem. Může se velmi vhodně otázat: „Jestliže neexistuje nic zevního, vůbec žádná nezávislá věc, pak nevyhnutelně vystává otázka: Proč získáváme představu o předmětu, když zřejmě neexistuje nic, co by bylo příčinou této představy?“ Takové a jiné kritiky a námitky, které je možné proti mentalismu vyslovit a které asi vysloveny budou, musíme bohužel ponechat další úvaze, až nauku přiměřeněji vysvětlíme a s konečnou platností dokážeme v následujících kapitolách tohoto díla. Tyto kritiky a námitky jsou spojeny s hlubšími a pokročilejšími otázkami. Dokud plně neporozumíme povaze Mysli, záhadě spánku, významu snu, tajemství Já a smyslu stvoření, není možné definitivně potvrdit pravdu mentalismu, ani není možné vnést jeho nesmírné přispění do našeho vztahu k běžnému životu.

Zatím na otázku, proč nezávislý předmět přispívá k našemu zrakovému, čichovému a hmatovému vjemu a proč zdánlivě způsobuje tyto vjemy pouhou svou přítomností? – nyní odpovídáme, že věc a myšlenka jsou totožné. Ti, kdo by chtěli činit rozdíl mezi věcí jako oddělenou od naší mysli a věcí ve spojení s námi, pokoušejí se o nemožné, neboť obě jsou tak nerozlučné jako sluneční paprsek a slunce. **Myšlenka je věcí, vjem je předmětem**, ne obráceně. Každý předmět společně s prostorovými a časovými vztahy, které ho provázejí, je předmětem vnímaným ve vědomí a nikde jinde, a proto je na něm závislý. **To, co nazýváme fyzickým předmětem, je**

ve skutečnosti vjem fyzického předmětu vytvořený v našich myslích, a promítnutí vjemu ven je ve skutečnosti zevní předmět sám. To, co bezprostředně a nesporně pro nás existuje, je hotový vjem. Nemusíme váhat tyto záhady klidně aplikovat. Parní lokomotivy, ocelí vyztužené mrakodrapy, široká jezera a vysoká horstva jsou právě tak mentální konstrukce jako jiné věci, které vidíme uprostřed přeplněných měst nebo tichých krajin.

Z počátku je to těžké, nakonec však je snadné pochopit tento základní fakt: domnělá sdělení smyslové činnosti, tedy vjemy, jsou samy předměty, s nimiž máme co činit při svém styku se světem. Když rozvážně přemýšlíme, zjistíme, že věc a myšlenka se stýkají, že objektivní a subjektivní splývá. Subjektivní a objektivní prvky se takto noří v jednotu, v základní totožnost.

Jaký je rozdíl mezi věcí, jakou ji vidíme a jaká je sama o sobě? Pro nás není žádný! Filosofickým bádáním zjišťujeme, že věc je skutečně myšlenkou o věci. Pro filosofické účely jsme proto nuceni vymazat rozdíl mezi myšlenkou a věcí.

Stavíme-li do opozice činnost fyzickou s mentální, vytváříme klamnou a zvrácenou představu o rozštěpeném světě, který obsahuje jak zevní věci, tak vnitřní myšlenky. Nepoučení lidé věří, že si přímo uvědomují zevní předměty, protože nazývají mentální konstrukci fyzickým předmětem. Poučení lidé vědí více, neboť vědí, že dotyčná mentální činnost je *tím prvním*, co vchází do zorného pole vědomí stejně jako tím posledním.

Dokud budeme svéhlavě trvat na vedení hranice mezi věcmi a svým vnímáním těchto věcí, dotud nebudeme schopni pochopit jejich pravý charakter. Dokud budeme oddělovat jednoho od druhého, dotud budeme ve

slepé uličce, která činí tento problém zcela neřešitelným. Jakmile jednou vhodíme tento prvotní omyl, tento základní a osudově mylný úsudek, do tavícího kotle soustředěné úvahy, můžeme doufat, že nalezneme pravdivý fakt o svém poznávání světa – ne však dříve. A tak zvyk nás nutí rozlišovat myšlenku od věci, ale úvaha nás stejně tak nutí k nápravě tohoto omylu.

Pád materialismu

Slovník nám říká, že hmota je substance, z níž je udělána fyzická věc. V tomto smyslu zde toto slovo používáme. Ale když otevřeme opět jeho stránky, dozvíme se, že substance je podstatnou nebo nejdůležitější částí všeho a že fyzické je to, co je z hmoty. Výsledkem všech těchto definicí je pouze toto: všechny věci kolem nás jsou ve své podstatě hmotné a hmota je hmotou! Nahlédnutí do slovníku bylo marnou námahou. To, co jsme se skutečně dozvěděli, není ničím než Hamletovou větou: „Slova, slova, slova!“ Aplikace sémantické analýzy je zde velmi důležitá. Často nás zavádí obvyklé používání nevinně vypadajících slov k tomu, abychom uvěřili, že představují fakta, zatímco představují jenom pouhé zvuky. Analýza totiž ukazuje, že slovo „hmota“ je bezvýznamné. Máme právo napsat všude nad ním otazník. Máme právo položit otázky: Pozoroval někdo hmotu samu o sobě, odděleně od předmětu, do nichž se sama domněle halí? Byla kdy přístupna pěti smyslům člověka? Pozoroval ji někdo, dříve než si o ní utvořil představu? Definovat proto hmotu přiměřeně znamená popřít ji.

Existence hmoty nebo substance zbavené každé vlastnosti, která umožňuje našim smyslům vnímat exis-

tenci předmětů, je nemyslitelná. Je to souhrn těchto vlastností, co tvoří předmět; to víme, ale poznání hmoty samé je psychologicky nemožné. Bez vjemů není ani stopy po takové věci, jakou je hmotná substance. Nemůžeme zdvihnout žádný předmět, ať je to hůl nebo kámen, který není zdvižen ve *vědomé* zkušenosti, tedy mentálně.

Hmota jako nezávislá jsoucnost, stojí v přímém protikladu k myslí, dokud nepoznáme, že není ničím jiným, než myslí. **Lidé jsou obvykle klamáni domněnkou, že nějaký druh tajemné substance, zvané hmota, z níž se všechny věci skládají, existuje vně tohoto světa vjemů. Nechápou, že předpokládají její existenci, zatímco o ní mají pochybovat. Není zde ani nejnepatrnější důkaz, že v tomto vesmíru, utvořeném z myslí, existuje něco, co není zcela mentální. Nyní by mělo být jasné, že když mluvíme o „hmotě“, mluvíme o iluzorním slově a ne o věci, kterou lze uchopit smysly; o mlhavé abstrakci a ne o konkrétním předmětu; o iluzi spíše než o skutečnosti. Neboť hmotu nelze ani zobrazit představou, ani ospravedlnit rozumem.**

Nicméně, naše víra ve hmotu – v tuto nejmlhavější ze všech mlhavých abstrakcí – je téměř nevyhlášeně zakořeněna. Je tomu tak proto, že obvykle zužujeme mysl do hranic hlavy. Klamně věříme, že mysl je podněcována uvnitř fosforizované mozkové hmoty, místo aby chom si zvykali rozšiřovat ji tak, aby obsáhla všechny věci, které vnímáme. Věříme, že vidíme hmotu a že se jí dotýkáme a dokonce že s ní pohybujeme, pouze proto, že nechápeme onen základní bod, že mysl je bez rozměru a bez omezení.

V našem výkladu světa se hmota stává pouze nepravou jsoucností, smyšlenkou, která se hodí docela dobře pro praktický život, která však ztrácí význam pro filosofickou pravdu. Až člověk pochopí, čím takový klamný pojem je, pak pro něho tento pojem prostě zmizí, nebude o něm dále uvažovat. Člověk bude i nadále činný ve světě věcí, ale tyto věci už pro něho nebudou „kusy hmoty“. Budou idejemi. Nebudou již v rozporu s myslí, ale budou s ní tvořit jednotu.

Obecná víra, která nikdy nepátrala po pravdě svých intuitivních přesvědčení, se znepokojí, když poprvé slyší o této děsivé nauce mentalismu, nauce, která vrhá pochyby na to, co tato víra až dosud považovala za nesporné. Žádným způsobem totiž nelze uvést v soulad běžný názor na svět s filosofickým faktem mentalismu.

Ve své dřívější studii iluzí a halucinací jsme vystopovali jejich původ především v přirozeném sklonu mysli promítat ven své vlastní obrazy a vidět je jako oddělené jsoucnosti. Nyní je opravdu důležité si připamatovat následující fakt. I když známe všechny iluze, i když si je jako iluze uvědomujeme, i když jsme objevili a mentálně opravili omyly smyslů, nemůžeme se stále osvobodit od dojmu, že je vnímáme přesně tímž způsobem, jako jsme je vnímali dříve. Jejich výskyt trvá dále v protikladu k našemu vědění. Svou silou rozumu můžeme klam prohlédnout, ale to nezpůsobí, že klam zmizí. Úvahou a rozumem můžeme poznat, že jejich zdání, které se objevuje ve vědomí, je iluzorní, a přesto jsme zcela neschopni odolat jeho síle nepřetržité existence a jeho kouzlu hmotné skutečnosti.

To je pozitivní důkaz složitého charakteru vjemů a tajemné síly mysli, která vkládá své vlastní výtvary do našich smyslů bez našeho osobního vědomí a bez možnosti naší kontroly právě tak, jako to dělá ve snech.

Fakt je, že mocným iluzím hmotnosti a vnějškovosti podléhají opravdu vytrvale všichni lidé na celém světě. Z tohoto důvodu přirovnávali staří indičtí mudrci nevědomé lidstvo ke spící a snící rase, kdežto moudré k těm, kdož jsou bdělí a plně vědomí.

Víra ve hmotu je zkrátka vírou v primitivní, ale hypnotickou iluzi. Zničíme moc děsivé noční můry nebo nepříjemného snu, když se probudíme a objevíme jeho neskutečnost. Podobně když se probudíme k Pravdě, zničíme moc klamně hmoty nad myslí. Úžasnou obtíž tohoto odhalujícího úkolu filosofie můžeme pochopit, srovnáme-li ho s úkolem přesvědčit snícího člověka, *když sní*, že domy, lidé a hovory v jeho okolí jsou myšlené. My, kteří jsme v bdělém stavu, žijeme také v myšleném světě, ale toto tvrzení nám, *když jsme bdělí*, zní stejně neuvěřitelně, jako by znělo hypotetickému spáči.

Mnoho umírajících lidí vnímá svou minulost jako rychle se ženoucí živý sen. Pokud je lidský život mentálním životem, je řadami představ, tedy je ze stejné látky jako sny. Filosofie se snaží přimět lidi k tomu, aby si uvědomili, že celé tkanivo života je čistou myšlenkou, ale chce, aby to viděli zde a nyní, nikoli až budou umírat. Mohou-li se totiž probudit k pravdě, když je jí nejvíce potřeba, tedy když jsou uprostřed práce a žití, utrpení a radosti, zdraví a nemoci, budou vědět, jak nejlépe jednat s těmito střídavými změnami, jimž nikdo nemůže uniknout.

Neobávejme se však, že se potom staneme pouhými snílky; naopak, až pronikneme ke skutečnosti, skryté jak za snem, tak za bděním, skoncuje se sny a naučíme se být správně a nepřetržitě činní nejen ve svůj vlastní prospěch, ale také ve prospěch ostatních.

Od neskutečného ke skutečnému

Pracovali jsme, abychom překročili obtížnou hranici, ale na různých místech naší cesty nás znovu a znovu potkával určitý problém. Nyní se mu musíme postavit tváří v tvář. Jistě se objeví otázky: Jsou-li zevně zažívané věci pouze myšlenkami, existují vůbec? Je každý předmět neskutečný? Jestliže tomu tak je, jak je možné, že naše denní zkušenost zjevně odporuje takovým překvapujícím možnostem?

Nikdo se nemusí znepokojovat. Nepopíráme existenci ani jediné věci, která tvoří část naší zkušenosti světa. Ale musíme si ve svých myslích tento problém ujasnit.

Je loupežník, kterého pozorovatel vidí v křoví, skutečný nebo není? Jestliže není, co to je? To, že byl loupežník viděn, znamená, že existuje, i když existuje pouze jako iluze. To přináší důležitý rozdíl – a to mezi významem *skutečný* a významem *existuje*.

Jak loupežník, tak křoví mají společnou charakteristiku, totiž, že si je uvědomujeme. Jedině tímto způsobem potvrzují svou existenci. Avšak bližší pátrání skutečnost loupežníka vyvrátí, kdežto křoví potvrdí.

Nelze popírat existenci takové **iluze**, jako je loupežník viděný v křoví. Bylo by absurdní zavrhnout zkušenost kohokoli o ní; **neboť popírat iluzi znamená popírat obsah zkušenosti a popírat to, co je ve vědomí.**

Vše, co můžeme správně učinit, je odmítnout její určitý výklad; to znamená, odmítnout její realitu. **Ona existuje, ale není skutečná.**

Musíme přesně rozlišovat mezi různými druhy existence, neboť nyní vidíme, že něco může existovat a být skutečné, zatímco jiná věc může existovat a přesto být neskutečná. Zde opět jasně pocítujeme potřebu vniknout pod povrch slova. Zde je užitečná analýza výrazů *existovat* a *skutečné*, i když každý, kdo nikdy o této věci neuvažoval, mylně předpokládá, že jejich význam zná!

Lidé v deliriu mohou vidět modré hady a nikdo se neodvážá popírat, že je vnímají. O takových hadech je proto nutno říci, že existují, protože opravdu existují v myslí trpících, pro které jsou nesporně skuteční. Podobně nikdo nemůže popírat, že objektivní věci existují, neboť je vnímá mysl lidí, kteří je také považují za nesporně skutečné. V obou těchto případech má však filosof právo pochybovat o jejich skutečnosti, ale ne o jejich existenci.

Každý může například vidět, že před námi je cihlová zeď a nikdo to nemůže popírat. Když však se řekne, že taková zeď může mít pouze mentální existenci, je naprosto nesprávné, naprosto chybné a naprosto hloupé překroutit toto tvrzení tak, jak by znamenalo, že zeď nemá vůbec žádnou existenci. A když říkáme, že se dotýkáme této zdi, nemíníme tím, že se dotýkáme stínu skutečné zdi, nazvaného představou, ale že dotyk sám je představou a že různé mentální vjemy zdi jsou vším, co kdy o zdi poznáme, nemíníme tím, že je to kopie skutečné fyzické zdi, která se zdá být někde za naším tělem. Je pošetilé a neinteligentní nesprávně vykládat výsledky této analýzy tvrzením, že zeď, kterou jasně vidíme, je pouze

stínem skutečné zdi a že židle, na níž nyní sedíme, je pouhou kopií skutečné židle, která existuje někde jinde v prostoru. Jak židle, tak zeď existují ve skutečnosti stejně pro mentalistického filosofa jako pro materialistu s tím rozdílem, že filosof pronikl hluboko úvahou, na kterou si zvykl, do pravé přirozenosti jejich existence.

Slovo „skutečné“ má význam jedině tehdy, když je odlišíme od slova „neskutečné“ stejným způsobem, jako lze odlišit jednu barvu od druhé pouze jejím kontrastem. Proto nelze nalézt vhodnou definici skutečnosti, dokud se nenajde také správný význam jejího opaku. Mnoho lidí se často mylně domnívá, že nějaká věc proto, že je neskutečná, musí být neviditelná. Iluze dokazují opak. Svět bude viditelný jak pro filosofa, tak pro nevědomého člověka, ale zatímco jej bude nevědomý člověk považovat za právě takový, jak jej vidí, filosof jej bude mít za fyzicky neskutečný, ale mentálně zkonstruovaný.

Předměty jsou viděny fyzicky a zevně, ale nemožnou existovat odděleně od svého zkonstruování myslí. Nežádá se na nás, abychom pochybovali o skutečném jevu věcí, které vidíme, ani abychom se vzdali své víry v jejich existenci; žádá se na nás, abychom zjistili druh jejich existence, je-li iluzorní nebo skutečná; a žádá se na nás, abychom rozlišovali domnělou skutečnost toho, co je pouze představou, od ryzí skutečnosti toho, co je neměnitelné – tento bod budeme krátce zkoumat.

Je podstatný rozdíl mezi výrazy „neskutečné“ a „neexistující“. Nepřeskočme kvapně tato slova; musíme být nanejvýš opatrní, kdykoli je použijeme. Můžeme správně mluvit o „synu neplodné ženy“, jako o neexistujícím. Nemůžeme však stejně označit loupežníka, viděného v křoví, za neexistujícího, ale pouze za neskutečného.

Neboť tím, že je vnímán, získává existenci, třebaže ne skutečnost. Tyto dvě kategorie se od sebe naprosto liší ve významu a nesmějí se zaměňovat. Neexistující věci musíme pečlivě odlišit od existujících, když je obě třídíme jako iluze. Kulatý čtverec patří do první třídy, poněvadž o něm nemůžete přemýšlet, ani si ho představit. Je to prázdná bezvýznamná fráze, kdežto fata morgana, viděná v poušti, náleží do druhé třídy, přestože je pochybným jevem. První není možné nikdy pozorovat za žádných podmínek, ale fata morganu je možné za jistých podmínek vidět.

Je důležité, abychom proto dávali pozor a nezaměňovali absolutní mentální existenci za absolutní neexistenci. Všechno, co vidíme a čeho se dotýkáme, skutečně existuje. Není a nemůže být o tom nejmenší pochyby, ale nemusí to existovat tím způsobem, jak věříme. Může to existovat mentálně, třebaže to neexistuje fyzicky.

Musíme nyní vypátrat ještě podrobněji, co míníme tím, když použijeme slovo „skutečné“. Věda kdysi říkala, že je skutečnost v pozadí světa utvořena z molekul, později řekla, že skutečná látka je utvořena z atomů, ještě později řekla, že věci jsou ve skutečnosti pole elektrické síly. Nyní začíná koktat něco jiného. Věda nyní přiznává, že neexistuje žádná záruka, že pronikla k *poslednímu* tajemství předpokládané látky světa. Jak věda, tak my jednáme pouze s tím, co se nám jeví, co pro nás existuje, ale nikoli s tím, co je v základu skryto pod všemi těmito molekulami, atomy, elektrony a kdo ví čím ještě.

Kam se poděly miliony lidských bytostí, které zemřely? Kam se poděly předhistorické paláce zapomenutých králů? Kam se poděli sami tito králové? Všichni se rozpadli v prach a zmizeli. Ale kam se podělo TO, co se

projevovalo ve tvarech oněch lidí a budov? Naše vlastní pátrání po TOM nás musí vést nejen skrze zdání „hmoty“, ale také za činnost mysli. To je pátrání po poslední trvalé skutečnosti.

Až nás náš dobrý osud přivede k plnějšimu chápání takové skutečnosti, přesvědčíme se, stejně jako se přesvědčili staří mudrci, že **svět není svou podstatou iluzí. Ve svém základě je právě skutečný. Proto věci samy nejsou iluzorní, ale iluzorní je, jak my je chápeme, jak jsou ztvárňovány našimi smysly.** Nikdo se nemusí trápit nad ztrátou „hmoty“. Je to něco, co jsme nikdy neměli, a proto ztráta není skutečná. Svět, který odhalují naše myšlenky, je jediný svět, který známe, třebaže to není poslední svět, který poznáme. Proto nás pravda neolupuje o nic. Ten, kdo prchá před světem v asketickém opovržení, prchá před skutečností; měl by nejdříve zkorigovat své myšlení a naučit se správně chápat, co je ono něco, co se jeví jako svět.

Svět jako myšlenka

Jednali jsme s případy jednotlivých předmětů a oddělených věcí a shledali jsme, že jsou ve své podstatě představami. Ale nesmíme zapomenout, že tato zlomkovitá fakta, jimiž jsou představy, objevují se nepřetržitě v našem denním životě. Je proto nyní nutné shrnout je v jednotu, spojit je dohromady ve světové dění a takto je uvést ve vztah ke světu, v němž žijeme. Objevili jsme, že každá neživá věc i každá živá bytost je mentální konstrukcí. Nuže, celý svět je jenom souhrnem všech věcí a všech bytostí v jejich celku. Budeme mít tedy odvahu k intelektuálnímu skoku, budeme dosti odvážní kráčet pří-

mo k logickému závěru, že celý svět je sám také jenom představou?

Toto je úžasná myšlenka, před níž stojíme: Věky staré sluneční soustavy, kroužící v prostoru, jsou právě tak mentálními konstrukcemi, jako propiska, kterou jsme analyzovali až k bodu, že na ni pohlížíme jako na pouhý vjem. Vesmír v celé své nesmírnosti sestává nakonec z konstrukce mysli. To je psychologický obraz našeho zevního světa; je to obrovská mentální konstrukce a nic víc. Neboť vjemová zkušenost rozpíná svou náruč přes všechno, co člověk zná, a nic nemůže stát mimo ni.

Jedině mentalismus dává přiměřené vysvětlení. Vykládá způsob, kterým mysl tvoří svůj vlastní prostor, aby obsáhl všechny předměty, které mysl rovněž konstruuje sama ze sebe. Prostor je právě tak představou jako věci, které se zdají v něm spočívat. Je-li prostor a čas kontinuem světa fyzických předmětů, jak relativita začala ukazovat, pak ať je tato tajemná čtvrtá dimenze čímkoli, může být jediné něčím, co je v mysli, a proto v podstatě sama něčím mentálním. Ačkoli tedy začínáme s tím, že pozorujeme vesmír, jakoby byl *předkládán* mysli, končíme tím, že jej pozorujeme, jak je myslí *konstruován*.

To, že svět existuje kolem a vně našeho těla, je jistota, nikoli klam. To, že svět existuje kolem a vně naší mysli, je klam, nikoli jistota. Neboť není nic takového jako existence vně nebo uvnitř mysli. Představy mohou být vně nebo uvnitř jedna druhé, ale všechny stojí v bezprostorovém vztahu k mysli. Není nic takového jako nějaký mimomentální svět předmětů. Nicméně všichni lidé jsou přesvědčeni o jeho existenci! **Lidské tělo je součástí světa, svět je představou a tělo musí být představou s ním. Stojí-li svět vně těla, nestojí vně mysli,**

ale musí být v ní. Kdyby svět existoval vně mysli, nemohl by vůbec nikdy být vnímán, neboť mysl nemůže překročit své vlastní stavy, tedy představy.

Úlohou pěti smyslových ústrojí je proto opatřit podmínky, kterými se člověk zúčastňuje vnímání předmětů jakožto zevních k tělu. Smysly jsou prostředky, jimiž se člověk zúčastňuje představ fyzického světa. Ten spočívá v mysli, která nemá dimenze. Funkcí těla tedy je opatřit podmínky pro onu událost, jež je vznikem konečného, individuálního, egoistického vědomí.

Pevný objektivní svět není zničen mentalismem. Je ponechán přesně tam, kde je. Jeho pět kontinentů se tím nepopírá, jeho impozantní velkolepost se neodstraní. Pouze poprvé začíná být správně chápán.

Celá vaše minulost je nyní myšlenkou. Celá vaše budoucnost je rovněž myšlenkou. Přítomnost je nezachytitelná a neurčitá, jak jsme ukázali v dřívější kapitole. I kdybyste ji mohli zachytit, minulost by ji ihned pohltila a přeměnila v představu. Proto celý váš život, který zahrnuje celé pozadí panoramatického světa, je jen myšlenkou! Kdyby žádný jiný důkaz nebyl platný, tento jediný by stačil!

Pokud nechápete, že svět je pouze představou, jste materialisté, nevádí jak zbožní, jak pobožní, jak „duchovní“ si myslíte, že jste. Považujete „hmotu“ za to, čím není. Až shledáte, že fyzický vesmír je mentální zkušeností, teprve pak se osvobodíte od materialismu.

Právě tak, jako nemůžete vyjmout střed z kruhu a udržet si svůj kruh, tak nemůžete vyjmout mysl z vesmíru a podržet si svou „hmotu“. Obě jsou spolu

nerozlučně spojeny. Všechny materialistické teorie ztroskotávají na tomto osudném faktu. Ať zkoumáme na tomto světě cokoli, mysl je přítomna na samém začátku, neboť svět existuje jedině pro vědomí. Kromě toho, mysl je také poslední jsoucností. Nikdy a nikde není možné ji vyloučit.

Blížíme se ke konci prvního úseku svého hledání. Přivedli jsme svět do postavení ohromného a velkolepého jevu, ale stále ještě vnější podívané. Každý pohled zahrnuje v sobě existenci diváka. Jaké je to tajemství, které se skrývá pod světovou podívanou? Bylo by možné se domnívat, že slabinou mentalismu je pravděpodobnost názoru, že svět je vlastním, osobním, mentálním výtvorem člověka, názoru, který je jasně absurdním. Neboť by znamenal, že bychom mohli rozmarně tvořit nové hvězdy podle vůle pouze tím, že bychom si je představili, nebo konstruovat celá města úmyslným použitím fantazie. Kromě toho, tato města a hvězdy existovaly již dříve, než jsme se objevili na světě a budou patrně existovat i potom, až *my* odejdeme, kdežto hvězdy a města, jež si představujeme, zmizí v několika okamžicích. Himálaj stále existuje pro někoho jiného, ať na ně *my* myslíme nebo ne; jeho existence je alespoň relativně trvalejší, kdežto naše osobní myšlenka o něm je pomíjející. Není v moci naší vlastní mysli, vytvořit ho nebo zničit. Jak tedy může mentalismus směle fanaticky tvrdit, že majestátní Himálaj je pouhou představou, pouhým mentálním stavem slabých lidí, kteří nemohou vytvořit myšlenkou ani jediný cedr, natož nejmohutnější pohoří světa?

Tato kritika je zcela správná, ale vyjadřuje naprosté nepochopení. Zatímco je třeba neúprosně trvat na tom, že každá vytvořená fyzická věc, která existuje, musí existovat jako myšlenka, nesmíme upadnout do hlubo-

kého omylu, jenž pohlíží na tyto myšlenky, jakoby vznikaly v konečné mysli odděleného *jedince*. Nevznikají. Nemohou. Protože by to vedlo k dalšímu názoru, že není věci, člověka a ani jiného světa kromě individuálního lidského já. Takový je mylný závěr, který by bylo možné odvodit z těchto tvrzení. Ale to není výsledek zkoumání této filosofie. Tato filosofie neuvádí malé omezené já člověka jako jediné skutečné a všechno ostatní jako klamné.

Každý objekt je představou; je představou v mysli člověka; ale není stvořen individuální a nezávislou myslí člověka. On se toho pouze účastní. Až budeme pátrat hlouběji, shledáme, že individuální mysl je ve své podstatě částí univerzální mysli zvané Světová Mysl a že zde musíme hledat původ této představy. Nemůžeme říkat, že člověk sám tvoří představy fyzických předmětů, ale můžeme říci, že je má. Neboť představa bez mysli, k níž náleží, je nemyslitelná. Myriády projevů mysli stojí v překvapujícím kontrastu k dokonalé a původní jednotě mysli samé. Množství jednotlivých věcí, které jsou skutečně představami, musí být ve své podstatě představami jedné všeobsahující mysli. Musíme proniknout pod individuální mysl a hle! zde je univerzální mysl jako její skrytá skutečnost a jako původ jejích představ fyzických předmětů. Mentalismus netvrdí, že svět je výtvor nějakého jedinca. Tvrdí, že svět je výtvor této mysli, nikoli výtvor „mé“ mysli.

Veliký strach, jenž sestupuje na každého, když se dozví, že „hmota“, prostor a čas neexistují mimo člověka samého, je neoprávněný. Tato neexistence ho nezbavuje *vjemů* „hmoty“, prostoru a času. Mentalismus ho neolupuje o tyto vjemy, které zakouší; pouze je vysvětluje. Co

na tom, vzdá-li se svých iluzí o nich? Filosofie musí zůstat věrna faktům; vjem je fakt, ale „hmota“, čas a prostor jsou prokázanými domněnkami. V praktickém životě člověka není žádný patrný rozdíl, jedině oprava nesprávných pojmů v jeho mentálním životě. Čokoláda bude chutnat právě tak sladce a právě tak lahodně, když bude vědět, že je souhrnem vjemů, jako když ji mylně považoval za „hmotnou“ substanci. Neztratí žádnou věc, kterou má rád, ba ani žádnou z radostí života, pouze je bude správně chápat.

Celé panoráma světa od hvězdy pozorované teleskopem až k buňce pozorované mikroskopem, panoráma, které stojí před našima očima, je ve skutečnosti mentální konstrukcí. Mentalismus zničí kořeny i větve materialismu a otevře dokořán brány, které vedou k nekonečné skutečnosti, jejímž poznáním je *Pravda*.

Shrnutí kapitoly

Definovali jsme si, jak vzniká celý omyl o vnímání světa. Důvodem je, že ohraničujeme mysl na malé místo uvnitř hlavy, a proto nemáme jinou možnost než umísťovat celý svět i s naším tělem (s celou smyslovou a nervovou soustavou) vně mysli. Zapomínáme, že veškeré vnímání je jen souhrnem mentálních vjemů a mentálních konstrukcí.

Vnímání věci a věc sama jsou dvě strany jedné a téže křivky, její vnitřní a zevní strana. Ať děláme cokoli, nikdy nemůžeme oddělit jednu stranu od druhé. Věc je na vnější straně a vnímání je na straně vnitřní. Křivka však není dvěma věcmi, nýbrž jednou. Věc nelze oddělit od jejího vjemu. Nemůžeme tedy vi-

dět žádný předmět bez toho, abychom na něj mysleli jako na viděný. Má-li pro nás vůbec existovat, musí existovat jako něco, co vnímáme.

A tak svět jako představa existuje jedině pro nějakou mysl, jinak nemůže vůbec existovat. Svět je nerozpletitelně spojen s myslí. Odstraňme mysl ze svého obrazu světa a odstraníme z něj prostor a čas; vezmeme mu tím základ. Konečný závěr tedy je: ať se díváme kamkoli, všechno ve vesmíru existuje proto, že je to myšleno.

Věc a vjem věci žijí v základní a neoddělitelné jednotě. A tak neexistuje nic jiného než uvědomování. Je proto třeba důrazně opakovat, že vjem není pouhou kopií něčeho zevního. Je prvotní a nikoli druhotný. To se nesmí přehlédnout, protože to je klíč ke správnému pochopení mentalismu, který je naukou, že všechny věci jsou mentální. To, co známe, je myšlenka, to, co vnímáme, není zjištění, nýbrž mentální konstrukce. Mysl nezávisí na žádné vnější věci, aby si tuto věc uvědomila, protože neexistuje nic, co by bylo k mysli zevní nebo vnitřní. Věc musí být mysli předložena jako představa a nemůže být současně předložena žádným jiným způsobem. Myšlenky jsou opravdu vše, co mysl zná, vše, co zažívá, ať již jsou to myšlenky slyšení něčeho, nebo vidění něčeho.

A tak dalším velmi důležitým bodem v této nauce je pochopit, že vědomí je počátečním faktem veškerého našeho poznávání vnějších předmětů. Fakt vědomí je totiž vždy prvotní. První je zrození pozornosti. Dokud nezačne působit, nemáme vůbec ani představu, že takový předmět existuje. Ale jakmile zahájí činnost, ani nepřipouštíme tento prostý základ-

ní předpoklad: vnímáme předmět, protože ho myslíme; nemyslíme předmět proto, že ho vnímáme. Proces poznávání „zevních“ předmětů je mentální činnost; představy jsou jejím výtvořem a vše, co známe jako vjemy nebo jako úvahy, jsou představy. Věc nemůže pro nás existovat, neexistuje-li *nejdříve* myšlenka na ni

Především si musíme ujasnit nade všechny pochyby, že skutečný *moment* pocitu existence fyzického předmětu, je aktem myslí, vědomí, ne však již pochod. A tak místo abychom oddělovali vjem od předmětu, měli bychom oddělit vědomí o vnímání od vjemu samého, protože jsou oba mentální; a místo abychom oddělovali subjektivní od objektivního, měli bychom spíše oddělit vědomí od objektu vědomí, tedy od představy.

Jedině proto vidíme, chutnáme a cítíme zevní věci jako absolutně nezávislé, protože *začínáme* s vrozenou vírou, že jsou absolutně nezávislé. Jestliže A a B jsou v příčinném vztahu, pak A je vždy první. Příčina předchází následek. Co tedy zakoušíme nejprve ze zevních předmětů? Nuže, uvědomujeme si jejich mentální dojem a nikdy nic jiného! Přichází-li tedy mentální dojem první, musí být příčinou!

Mentální zkušenost předchází zkušenost fyzickou a zkušenost fyzická následuje po mentální jenom proto, že je následným závěrem. Myšlenka předchází závěr, že předmět existuje. Bezděčně a téměř okamžitě rozhodneme, že předmět je vně *teprve potom*, když jsme vnímali jeho obraz; je to následný akt.

Myšlenka je prvotní, zatímco věc je druhotná. Představa je skutečná, kdežto předmět je odvozený.

Dokud mysl neodhalí vjem, neexistuje poznání žádného zevního předmětu. Takový předmět se objeví na scéně teprve *po* vjemu; až do té doby nelze o něm nic říci. Toto důležité rozlišování tvoří pravý základ mentalismu.

Význam tohoto rozlišování je, že předmět je skutečně závislý svou existencí na představě o něm, nikoli představa na předmětu. Mysl tak zastává dvojí funkci. Je jak pozorností, tak představou, kterou si uvědomuje. Její povaha je taková, že si přímo uvědomuje pouze změny v sobě samé, tedy myšlenky. To, co nazýváme fyzickým předmětem, je ve skutečnosti vjem fyzického předmětu vytvořený v našich myslích, a promítnutí vjemu ven je ve skutečnosti zevní předmět sám. Myšlenka je věcí, vjem je předmětem.

Stavíme-li do opozice činnost fyzickou s mentální, vytváříme klamnou a zvrácenou představu o rozštěpeném světě, který obsahuje jak zevní věci, tak vnitřní myšlenky. Nepoučení lidé věří, že si přímo uvědomují zevní předměty, protože nazývají mentální konstrukci fyzickým předmětem. Poučení lidé vědí více, neboť vědí, že dotyčná mentální činnost je *tím prvním*, co vchází do zorného pole vědomí stejně jako tím posledním.

Lidé jsou obvykle klamáni domněnkou, že nějaký druh tajemné substance, zvané „hmota“, z níž se všechny věci skládají, existuje vně tohoto světa vjemů. Nechápou, že předpokládají její existenci, zatímco o ní mají pochybovat. Není zde ani nejnepatrnější důkaz, že v tomto vesmíru, utvořeném z mysli, existuje něco, co není zcela mentální. Jestliže mysl a „hmota“ na sebe vzájemně působí, potom musí exis-

tovat nějaký spojovací článek mezi nimi a tím článkem může být jedině to, že jsou ve svém základu totožné. Kdyby „hmota“ nebyla totéž co mysl, potom by nemohl nastat proces poznávání zevních předmětů, neboť poznávání je mentální činnost; představy jsou jejím výtvorem a vše, co známe jako vjemy nebo jako úvahy, jsou představy. Nyní by mělo být jasné, že když mluvíme o „hmotě“, mluvíme o iluzorním slově a ne o věci, kterou lze uchopit smysly; o mlhavé abstrakci a ne o konkrétním předmětu; o iluzi spíše než o skutečnosti. Neboť „hmotu“ nelze ani zobrazit představou, ani ospravedlnit rozumem. Víra ve hmotu je zkrátka vírou v primitivní, ale hypnotickou iluzi.

V našem výkladu světa se „hmota“ stává pouze nepravou jsoucností, smyšlenkou, která se hodí docela dobře pro praktický život, která však ztrácí význam pro filosofickou pravdu. Až člověk pochopí, čím takový klamný pojem je, pak pro něho tento pojem prostě zmizí, nebude o něm dále uvažovat. Člověk bude i nadále činný ve světě věcí, ale tyto věci už pro něho nebudou „kusy hmoty“. Budou idejemi. Nebudou již v rozporu s myslí, ale budou s ní tvořit jednotu.

Svět není svou podstatou iluzí, ve svém základě je právě skutečný. Proto věci samy nejsou iluzorní, ale iluzorní je, jak my je chápeme, jak jsou ztvárňovány našimi smysly.

Lidské tělo je součástí světa a svět je představou, a tak tělo musí být představou s ním. Stojí-li svět vně těla, rozhodně nestojí vně mysli, ale musí být v ní. Kdyby svět existoval vně mysli, nemohl by

vůbec nikdy být vnímán, neboť mysl nemůže překročit své vlastní stavy, tedy představy.

Úlohou pěti smyslových ústrojí je proto opatřit podmínky, kterými se člověk zúčastňuje vnímání předmětů jakožto zevních k tělu. Smysly jsou prostředky, jimiž se člověk zúčastňuje představ fyzického světa. Ten spočívá v mysli, která nemá dimenze. Funkcí těla tedy je opatřit podmínky pro onu událost, jež je vznikem konečného, individuálního, egoistického vědomí.

Každý objekt je představou; je představou v mysli člověka; ale není stvořen individuální a nezávislou myslí člověka. On se toho pouze účastní. Až budeme pátrat hlouběji, shledáme, že individuální mysl je ve své podstatě částí univerzální mysli zvané Světová Mysl a že *zde* musíme hledat původ této představy. Nemůžeme říkat, že člověk sám *tvoří* představy fyzických předmětů, ale můžeme říci, že je *má*. Neboť představa bez mysli, k níž náleží, je nemyslitelná. Myriády projevů mysli stojí v překvapujícím kontrastu k dokonalé a původní jednotě mysli samé. Množství jednotlivých věcí, které jsou skutečně představami, musí být ve své podstatě představami jedné všeobsahující mysli. Musíme proniknout pod individuální mysl a hle! zde je univerzální mysl jako její skrytá skutečnost a jako původ jejích představ fyzických předmětů. Mentalismus netvrdí, že svět je výtvar nějakého jedinice. Tvrdí, že svět je výtvar této mysli, nikoli výtvar „mé“ mysli.

06. MENTALISMUS

Pohyb a činná síla

Poznávání se musí rozdělit do dvou forem: a) na stav věcí, jak jsou předkládány našim pěti smyslům, b) na stav věcí, jaké skutečně jsou ve své základní podstatě. První způsob nám poskytuje pohled založený na jevech, kdežto druhý nám poskytuje pohled pravdivější.

Při pohledu na vyleštěnou stolní desku vidí oko hladkou plochu, kdežto silným mikroskopem vidí tutéž stolní desku jako neobyčejně hrubý povrch, sestávající z drobných vrchů a údolí. Máme věřit prostému oku nebo mikroskopu?

Zdá se to divné a zní to nemožně, ale z vědeckého hlediska jsou věci ve své základní povaze polem elektronových a protonových energií, pohybujících se úžasnými rychlostmi. V přesném slova smyslu neexistuje nikde v tomto rozsáhlém vesmíru stav naprostého klidu. Podléháme pouze iluzi, když se domníváme, že se něco vyskytuje v tomto stavu. Neboť tento klid je pouze relativní. Je to, jak Einstein dokázal, jen zdání klidu. Ve skutečnosti i částičky kamene, který leží zdánlivě nehybně na silnici, víří v neustálém pohybu.

Co nacházíme, když pronikáme do skryté stavby mikroskopického světa atomů? Jeho elektrony neustále krouží, jeho protony vibrují bez ustání. Proto svět, který známe, je ve stavu stálého stávání se, ne ve stavu nehybného bytí. Tak vládne zákon pohybu všemu. Pohyb znamená neustálenost, opouštění jednoho postavení věci pro jiné, to jest, znamená změnu. To však činí vesmír spíše plynutím než strukturou. Skutečnost světa spočívá

v jeho neklidu. Vychloubaná stálost a pevnost, které nám předkládají smysly, jsou pouze zdáním – to je rozsudek rozumu. Taková je tedy nevyhnutelná klamnost formy, kterou přijímá lidská zkušenost.

Tímto věda obrátila pevnou hmotu naruby a shledala, že je prakticky prázdná. Prázdnota hmotné substance je neúměrně a fantasticky velká ve srovnání s nepatrností elektronů, které se v ní neustále pohybují. To znamená, že i ta země, po které chodíme, je téměř zcela prázdný prostor. Náš hmatový smysl nám však dává pocit, že je pevná, tuhá, nehybná a neproniknutelná. Zkušenost, kterou nám tento zvláštní smysl poskytuje, je iluzivní; je to způsobeno omezeným rozsahem jeho působnosti. Nemusíme se proto divit, že přední vědci začali již souhlasit s opožděným odhalením, že materialismus je neudržitelná teorie, neboť se objevila ještě závažnější fakta.

Stará věda říkala, že fyzický svět je jen spoustou pevných kousků chladné mrtvé hmoty, nedělitelných částic, zvaných atomy. Nová věda nyní otevřeně prohlašuje, že atomy nejsou poslední slovo a že hmota není poslední substance. Atomy byly rozděleny a shledalo se, že je to „vlnění“. Tážeme se: Vlnění čeho? Odpověď nové vědy zní: Přirozeně ne hmoty, ale energie. Souhrn dynamických pochodů nahradil dřívější skladiště nehybných substancí. Ale revoluce, která počala teorií relativity a pokračovala kvantovou mechanikou, došla za meze, které dosáhly objevy radioaktivního bádání. Neboť kvantová mechanika nahradila dřívější strukturu světa, složenou z nehybné substance, řadou dynamických událostí. Látka světa není pevnou látkou, ale procesem dějů. Vesmír je „stáváním se“, ne nějakou věcí, a už vůbec ne věcí

hmotnou. Látka světa není nehybná hmota, ale série proměnlivých dění. Žijeme zkrátka ve světě, kde první a poslední skutečnost není nehybná věc, ale stále činná síla, *která se jeví, jako by byla věcí.*

A tak vědci, kteří zavrhli víru v hmotu, věří tedy ještě v energii, kterou přijali jako základní látku. Ale energie, z které by chtěli odvodit svět, je stejně nejistá jako hmota. Neboť když žádáme, aby nám byla předvedena, dovídáme se jen o jejích předpokládaných „proměnách“, jako o zvuku, teple, světlu apod. Čistou energii samu o sobě nenacházíme. Proč? Protože je to jen pojmový výtvor, užitečný jedině pro praktické účely. Vědci ji nikdy neviděli. Vše, co z ní viděli, jsou její projevy zvuku, světla, tepla atd., ale nikdy neviděli izolovanou energii samu o sobě. Jako zjiřitelná skutečnost je stejně nezachytitelná jako hmota. A tak nakonec věda sama pomocí vlastních fakt a usuzování dojde k poznání, že **látka světa je stejná jako ta, z níž jsou utvořeny naše představy. Pak bude zjevné, že energie není prvotní základ vesmíru; že nejvyšší skutečnost je mentálního charakteru, a proto nemůže být na ni omezena; a že energie je pouze jedním z hlavních aspektů této skutečnosti a nikoli nezávislou silou. Mysl je zdrojem energie, na kterou by chtěla věda zjednodušit vesmír. Zkrátka se shledá, že energie je přívlastek myslí, něco, co mysl má, stejně jako člověk má schopnost mluvy. Ovšem výraz mysl v tomto případě není ta mysl, kterou my lidé zpravidla známe, ale Světová Mysl v pozadí našich malých myslí. A tak hmota je jen pouhý slovní výmysl a energie je jen pouhá činnost myslí.**

Relativita světa

Myšlení a cítění vytváří svět, který známe, neboť každý počitek je myšlen nebo pociťován jako takový. Sestává se tento svět z něčeho jiného než z celé spousty představ a citových rozruchů? Ne, neexistuje nic jiného. Neexistuje fyzický svět ve smyslu, který předpokládá neosvícený člověk. Existuje jenom souvislá řada myšlenek, které se, kromě bezesného spánku, projevují od jednoho okamžiku k druhému. Vnímání a myšlení jsou pouze fáze činnosti mysli, závislé na ní. Myslíme a svět se objeví. Upadneme do stavu bez myšlenek a svět zmizí. Nelze uniknout závěru, že mysl a svět jsou nerozlučně propleteny. Když provedeme konečnou analýzu celého světa, shledáme, že svět je z velmi odlišné látky, než se zdá být. Neboť každý jednotlivý fyzický předmět, od pevné skály k načechránému mraku, se rozloží ve zlomek mysli, tedy v představu. Nesmírné množství takových zlomků, jejichž celek tvoří vesmír, není ničím jiným, než rozmanitými proměnami jediného původního prvku – Mysli. Musíme pochopit velkou pravdu, že Mysl, jako „nehmotná“ podstata, je základní bytí, z níž povstává energie (dříve zmiňovaná jako hmota).

Mentalismus odvozuje své jméno ze svého základního principu, že Mysl je jedinou skutečností, jedinou substancí a jedinou existencí; že věci jsou našimi myšlenkami a myšlenky nalézají svůj podkladový materiál v naší mysli. Mentalismus je zkrátka nauka, že v posledním rozboru neexistuje nic než Mysl.

Zdá se, že zkušenost umísťuje věci vně mysli, ale mentalistický rozbor ukazuje, že to jsou výtvořiny mysli, a protože nemůžeme vystoupit ze své mysli, nemůžeme

vystoupit ani z těchto výtvorů. Tedy předměty mají své místo jedině v mysli a celý svět je mentálně konstruován. Přesněji míníme mentalismem toto: **Veškeré věci v lidské zkušenosti jsou bez výjimky zcela a úplně mentální; nejsou pouze mentálními kopiemi „hmotných“ věcí; veškeré toto panoráma univerzální existence není ničím jiným než výlučně mentální zkušeností a není pouze mentálním zobrazením nějaké oddělené „hmotné“ existence;** a k těmto závěrům můžeme dojít nejen přímočarým rozumovým uvažováním, ale také přesměrováním vědomí v pokročilé meditaci.

Ale nyní je na řadě materialista, který nám může do věci strčit nos a po právu tvrdit, že mentalismus by chtěl teoreticky vymýtit celou existenci vesmíru ještě dříve, než se mohl objevit v pozorující mysli. Pokud naše planeta nebyla obydlena v ohromných obdobích geologického času, neexistovala žádná lidská bytost, která by si ho myslila, ani žádná myšlenka, která by ho představovala. Proto by nebylo možné jej vysvětlit! Zde může i ortodoxní náboženský kritik namítnout, že žádný lidský pozorovatel nemohl být svědkem ani božího stvoření, ani doby planetární přípravy, která po něm následovala – neboť lidské bytosti tehdy ještě nebyly Bohem stvořeny – a proto žádná lidská mysl nemohla v té době o tom osobně nic vědět; nemohla tedy vzniknout o tom žádná myšlenka.

Je zapotřebí několika úvodních slov, než bude možné odpovědět na tuto kritiku. Z nynějšího světa, vnímaného smysly, nemůžeme udělat svět, stojící osaměle

a izolovaně v nezávislé existenci, ať již na něj pohlížíme jako na svět sestávající z množství jednotlivých myšlenek ve vědomí, nebo z množství oddělených jevů pro pozorovatele. Něco sjednocuje všechny tyto proměnlivé složky zkušenosti, něco poutá dohromady všechny tyto vnější události. Když si ujasníme jejich význam, shledáme, že vlákno, na které jsou všechny navlékány, je mysl, která je poznává. Současně s nimi musí být přítomna nějaká mysl, která je vnímá, neboť jsou v ní a z ní. Sled zkušeností odvozuje svou kontinuitu z kontinuity zakoušející mysli. Mimo mysl neexistuje žádná samostatná skutečnost, žádná nezávislá existence v *poznávaném* světě, který je jediným světem, o němž můžeme rozumně uvažovat. Cokoli myslíme, cítíme nebo pozorujeme, je nějak spojeno s myslí, která cítí, myslí nebo pozoruje.

Je absurdní věřit, že představy mohou existovat odděleně od nějaké myslící bytosti, která je má nebo vytváří. Získáváme zprávy o existenci světa prostřednictvím svých pěti smyslů jedině proto, že si také uvědomujeme, že existujeme. Myšlenky nemohou jen tak viset ve vzduchu. Musí mít základ, o který by se opíraly. Tento základ je zde vždy, ať již udržuje myšlenky, nebo ne. Právě tento mentální princip nám umožňuje pochybovat o povrchní hodnotě fyzických jevů, neboť jejich existence na něj poukazuje. To, že vůbec o světě můžeme přemýšlet, předpokládá současnou existenci přemýšlející mysli.

Tak tedy, myslící já je obklopeno tím, co není já, to znamená vším, co je zevní k jeho tělu. Vše, co je zahrnuto do této vnější oblasti, se nazývá svět. Ty dva nelze oddělit. Sama představa já v sobě zahrnuje své odlišení od toho, co není já, tedy od toho, co je

vůči němu vnější. Proto oba vzájemně předpokládají svou existenci. Já existuje svým světem a jeho svět existuje jím; oba jsou vzájemně spjaty. I když jsou při zkušenosti *pocit'ovány* jako oddělené a protikladné, jsou *poznávány* při rozboru jako spojené a současně zanikají. V běžném vědomí jsou vždy pospolu; v naší obvyklé zkušenosti já není nikdy osamoceno.

Mnohý materialista přiznává, že není schopen pochopit mentalismus, protože je zaslepen pocitem zarážejícího rozdílu mezi vnějšími věcmi a vnitřními myšlenkami. Zapomněl si totiž povšimnout, že je lze pouze rozlišit, ale ne odloučit od poznávajícího já. Ať jde o jakýkoli druh zkušenosti, jsou tyto dva prvky – poznávající já a poznávané ne-já – vždy v protikladu; to jim však nebrání, aby byly nerozlučitelně spojeny v každém aktu uvědomování si takové zkušenosti. Mohou se zdát oddělené v prostoru, nejsou však oddělené v uvědomování. Nelze oddělit věc od poznávajícího vědomí a naše studia iluzí nám jasně ukázala, že tato „mentálnost“ nemusí bránit tomu, abychom onu věc zakoušeli jako vnější k tělu. A tak vše, co zažíváme, je vždy spojeno se zažívajícím já nebo, v techničtější mluvě Einsteinově, pozorovatel vstupuje do každého pozorování. Proto jsou oba tyto prvky nerozlučně spojeny v každém nedílném okamžiku individuálního vědomí. Domněnka, že představa světa může existovat, aniž se jeví nějakému takovému vědomí, je absurdní.

Po tomto úvodu je čas vrátit se k námitkám našich kritiků. O mlhovině, která zchladla a vytvořila solární systém, uložila své vrstvy a vzedmula svá pohoří, stejně jako o obrovských dinosaurech a myriádách stád zaniklého zvířectva se říká, že nás předcházely časově. Geologie,

astronomie a biologie nám vykreslily úchvatný obraz předhistorické minulosti. Je to však stále jenom obraz. A co jiného než vědomí nám ho dělá skutečným? Zapomínáme, že nakonec jsou to pouze naše mentální rekonstrukce, to znamená, naše představy. Vše, co víme například o době kamenné v Evropě, je vytvořeno naší představivostí. Zobrazujeme si to v představě tak, jako by to někdo bezprostředně viděl. Existence nějaké představy poukazuje na existenci nějaké myslí, která tuto představu chová. Existence nějakého jevu poukazuje na žijícího pozorovatele tohoto jevu. Představu nebo jev lze vysvětlit jedině tím, že ho vystopujeme k vědomí.

Jestliže důkladně pochopení principu relativity odhalilo, že každá věc je jev, předpokládá tento jev existenci nějaké myslící bytosti, které se jeví. Co například fyzika a biologie říkají o dřívějším pozemském životě, mohou říkat, jen když současně zahrnou přítomnost bezděky předpokládaného žijícího pozorovatele, který je schopen tento jev myslet. Neboť, jak lze o šedých skalách a modrých oceánech vůbec myslet jinak, než jako o viděných představách? A jak lze vůbec něco vidět, nevidí-li to vědomí někoho? Tyto dvě věci – scénérie a vidění, existující a poznávané – jsou téměř mysticky spojeny. Co Příroda spojila, člověk nerozlučuje!

Nyní již bude jasné, že v námitkách, které vznesl materialista nebo náboženský kritik, je přítomen pozorovatel, který nebyl vzat v úvahu, neboť i když myslí na dobu, kdy planeta nebyla obydlena, myslí na ni jedině ve výrazech myslí, která ji pozoruje; jinak na ni ani nelze myslet. Planeta prostě neexistuje a nemůže existovat odděleně od takového vnímání. Z čiré nutnosti umísťují bezděky sebe nebo jiného pomyslného žijícího pozorovatele.

vatele do pozorovacího vztahu k neobydlené planetě a teprve pak o ní počnou mluvit! Nemohou přemýšlet o žádné existenci, která by nebyla existencí poznávanou. Domnívají se, že přiměřeně vyloučili pozorovatele z dějiště světa – a zatím toto dějiště již svou pouhou existencí předpokládá pozorovatele! Kdokoli se zmiňuje o neobydleném světě nebo popisuje opuštěné dějiště, musí přijmout jako základnu pro svou zprávu přítomnost někoho, kdo zažívá buď svět, nebo děj.

Je naprostým nepochopením říkat, že mentalismus tvrdí, že svět neexistuje, když na něj nemyslíme, nebo že hora zmizí, když není nikdo, kdo by se na ni díval, ale že znovu ožije, když je někdo přítomen! To je jen kritikovo tvrzení o tom, o čem si nesprávně myslí, že mentalismus je. Co mentalismus opravdu tvrdí, je to, že se *nelze nikdy přesvědčit* o existenci světa bez současné existence poznávající mysli. Každý materialista *bezděky* předpokládá přítomnost takové mysli, když předpokládá, že svět může existovat nezávisle. Bude třeba však ještě najít svět, který není objektem vědomí. I když si materialista představí svět zcela od sebe oddělený a věří bláhově, že stále existuje nezávisle na pozorující mysli, naprosto si neuvědomuje fakt, že zavádí neviditelného pozorovatele, kterému se to musí jevit jako svět. Ať zkouší mluvit o zaniklém planetárním ději, nebo o ne navštívené planetární oblasti jinak, než jako by je někdo vnímal; shledá, že to není možné.

Někdo může namítnout, že svět nepřestane existovat, když na něj přestaneme myslet, jako například v hlubokém spánku. Odpověď je: Jestliže tím kritik myslí, že nezmizí pro spícího člověka, pak je jeho námítka naprosto nepřijatelná; jestliže tím však míní, že existuje

dále pro ty, kteří jsou v bdělém stavu, musí s ním mentalista plně souhlasit. V prvním případě přehlédl, že naše teze stále platí, neboť si opět bezděky představil pomyslného pozorovatele a učinil z něho nespícího svědka světa, který nyní existuje v mysli tohoto pomyslného pozorovatele.

Nezapomeňme na nezvratný zákon celé zkušenosti světa; **úplné ustání činnosti mysli má za následek hluboký spánek nebo mdlobu; úplné obnovení činnosti mysli má za následek bdělý stav. Z toho musíme tedy odvodit, že činnost mysli, tedy myšlení, je nerozlučně spojena se zkušeností světa, která přichází s bdělým stavem. Zkušenost vzniká právě z této činnosti. Neboť mysl, a nic jiného, poskytuje všechny prvky své vlastní zkušenosti. Vše, co mentalismus tvrdí, je, že poznávané je shodné s existujícím a že je nelze rozdělit ani nejbystřejší inteligencí.**

Jestliže se pokusíme myslet na svět prostý mysli, shledáme, že to není možné. Neboť existence předpokládá nějaký druh života a život zase předpokládá nějakou inteligenci. A inteligence je samozřejmě důkazem, že je mysl přítomna. To znamená, že když vyjmeme ze světa mysl, jsme nuceni vyjmout celý svět. Pak existuje pouze naprostá prázdnota. Jestliže tomu rozumíme, pak není možné se ptát, co se stane se světem v přestávkách mezi vnímáním, tedy mezi dobami skutečného uvědomování si jeho přítomnosti; ani není možné se ptát, jak mohla být pozorována prehistorická neobydlená planeta. Tyto otázky jsou chybně položeny a nelze je zodpovědět, neboť předpokládají něco, co nelze připustit. Proto na ně není možné odpovědět. Pozorovaná krajina pro nás sa-

mozřejmě přestane existovat, když od ní odvrátíme zrak a přestaneme ji vnímat. Ale podobná představa může dále nezávisle existovat v jiných pozorujících myslích. Celému tomuto problému je však možné dát jiný tvar a vyjádřit ho jinak: O jakou mysl v těchto případech jde?

Konečně, tohoto světa, v němž žijeme, v němž se pohybujeme a máme své bytí v každé hodině i v každém okamžiku, si povšimneme jedině proto, že naše tělo je k němu vnímavé pěti různými způsoby; že ho cítíme, vidíme, slyšíme, čicháme a chutnáme. Například jeho barvy, tvary a vzdálenosti existují pro nás jedině proto, že existují pro naše oči. Jsou to zkušenosti našich očí, tedy dojmy smyslů. Ale smyslové dojmy samy nemají význam, jestliže nejsou podporovány individuální myslí nebo předány individuální myslí, která je má. Jestliže je skutečnost poznávaného světa založena na smyslových dojmech, pak skutečnost takových dojmů spočívá v živoucí myslí. Jedinec tedy stojí v pozadí světa, i když – paradoxně – je do světa také zahrnut.

Tento paradox musí být vysvětlen. Učiníme-li mysl jedince *jediným* zdrojem jeho zkušenosti, pak přijdeme do zajímavé situace, neboť ho učiníme *jediným* stvořitelem a vládcem tohoto obrovského a rozmanitého vesmíru létavic a kroužících planet. Ale to je absurdní. Jeho mysl může dát rozkaz, ale strom se na její pokyn nepromění v řeku. Zůstane umíněně stromem. Je tedy jasné, že musí být v pozadí individuální zkušenosti světa přítomen nějaký činitel, tvůrčí a spolupůsobící, který se vymyká ovládání jedince a je mimo jeho vědomí. Srozumitelné vysvětlení existence a uspořádání světa musíme hledat ve společné činnosti dvou elementů, a to individuálního a neznámého nadindividuálního.

Stojíme před dokázaným faktem, že tyto věci a tento svět nejsou ničím jiným než myšlenkovými konstrukcemi a jejich původ musí být dílem nějaké mysli. Musí existovat nějaká neznámá příčina neustálého sledu myšlenkových forem, které se nám předkládají jako zkušenosti. Tato příčina existuje a je třeba ji vysvětlit. Myšlenkové formy, které vstupují do individuálního vědomí, musí tedy být mentální korelací nadindividuální mysli, která má schopnost, je jak vytvořit, tak vnutit individuální mysli.

Omezovat existenci tak, jako by byla pouze obsahem omezeného lidského vědomí, je chybné. I malé pátrání ukazuje, jak nemožně je toto vědomí omezeno; vždyť ani nemůže vnímat miliony živočichů nižší úrovně, než je člověk – jako jsou mikroby, jichž je vzduch plný. Inteligentní člověk musí uznat, že zde v tomto rozmanitém vesmíru může být místo pro bytost vyšší, než je člověk. Člověk nemůže být posledním slovem Přírody.

Vesmír by byl opravdu v ubohém stavu, kdyby po celé své nekonečné námaze a prudkých bolestech nedosáhl lepšího výsledku, než je přítomný stav lidského vědomí. Když existují myriády rozmanitých forem života ve vesmíru na nižším vývojovém stupni, než je člověk, je nelogické se domnívat, že nemohou existovat jiné vyšší formy, než je on, nebo že dokonce nemůže existovat nějaká poslední, konečná forma nejvyšší inteligence, která chápe věci z kosmického hlediska? Bylo by vskutku urážlivé přiřknout takové nadřazené inteligenci pouze smysly, vyvinuté omezenou lidskou zkušeností, když si může být vědoma světa svým vlastním širším způsobem.

Musí to být univerzálně rozepjatá mysl, neboť jinak by nemohla nést vědomí myriády věcí a bytostí ve světě.

Musí to být mysl základní, trvalá a samostatná, neboť jinak by nemohla vnímat všechny změny a proměny, které se neustále odehrávají v nepřetržitém trvání světa. Musí být vždy spojena s vesmírem, neboť jinak by nemohla být pozorovatelem vesmíru. Právě taková neomezená mysl je nezbytným pozorovatelem neobydleného světa nebo nenavštíveného místa. Nauka mentalismu tvrdí, že existuje takováto nejvyšší Mysl nejen na základě správného uvažování, ale též na základě zažití této nejvyšší existence pomocí insightu (vhledu do Skutečnosti).

Nejsme pouze v sebe pohroužení svědci svých dojmů, ale také účastníci všeobecné zkušenosti. I když podrobnosti všech pozorování v čase a prostoru jsou relativní, není hora pro jednu osobu horou a pro druhou osobu řekou. Její *všeobecná* totožnost jako hory je faktem pro všechny pozorovatele. Všem se jeví stejný fyzický vesmír, neboť počítky milionů lidí jsou spojené a jsou si alespoň vnějškově podobné. Toto spojení dokazuje, že mají společný základ. Fakt, že jak my, tak i ostatní lidé, máme podobné vjemy zevního světa, je důkazem, že jsme všichni zakořeněni v jedné a téže trvale pozorující a stálé Nad-Mysli.

V bdělém stavu i ve snu se nám bude jevit krajina zevně v prostoru. Ale zatímco prvou uvidí současně všichni ostatní tvorové, kteří mají oči a budou tam náhodou přítomni, budeme druhou vidět jen my sami. První vzniká nezávisle na našem osobním myšlení, kdežto druhá vzniká výlučně z našeho osobního myšlení. Tento rozdíl je stejně důležitý, jako je důležitá jejich podobnost

v tom, že jsou výhradně mentální. První krajina existuje proto, že všichni žijeme ve světě myšlenek, a proto, že nepřestává existovat pro svého původního myslitele – pro všeobjasňující Světovou Mysl.

Tutéž odpověď lze dát na další námitku, že existence světa není závislá na našem myšlení řízeném vůlí; není to dílo osobní vůle každé oddělené a individuální mysli, ale je vnucována smyslům jedince, ať je mu to milé nebo ne. Ba i ti, kteří chápou, že mysl je jak hercem, tak i pozorovatelem v tomto univerzálním dramatu světél, barev, zvuků, pachů a hmatových počitků; kteří chápou, že sama činnost myšlení je tvůrčí, takže si vytváří vlastní čas a prostor; kteří dovedou pochopit, že vesmír jako celek je pouze myšlenkový tvar a že nic nemůže vejít v lidskou zkušenost, co nepřichází jako myšlenka, nedovedou pochopit, že i když nemají vědomý úmysl stvořit svět, může to provést jejich myšlení, a že si přitom vůbec neuvědomují vnitřní činnost procesu, když probíhá. Obraz světa nevzniká z jejich všemocné vůle; je to něco, co je jim *dáno*. Zcela jasně ho zažívají ve svém vědomí, vědí však, že mu nedávají vznik.

Nauka o kosmickém mysliteli, působícím podvědomě v jejich individuální mysli způsobem, který zde bude stručně vysvětlen, vyplní tuto mezeru v jejich chápání. Musí si zde uvědomit, že jiná Mysl působí na jejich mysl. Jestliže jedinec a jeho časo-prostorový svět jsou nerozlučně spojeny, jestliže vědomí jedince zahrnuje již svou přirozeností svět a jestliže je proto vědomí skutečností obou, pak je to proto, že jedinec a jeho časo-prostorový svět jsou pouze projevem něčeho třetího, co je překračuje a co tedy musí být vyšší formou vědomí. Lze vysvětlit, že podobnost vjemů vzniká tím, že vyšší vědomí,

kteřé podněcuje všechny individuální mysli k činnosti smyslového vnímání, je jedině – je to společná Světová Mysl.

Svět, který se rozvíjí před naším zrakem, je tedy náznakem přítomnosti všudypřítomné Mysli, která ho vtiskuje našim smyslům z *nitra*. Každý předmět není tedy pouze myšlenkou v individuální mysli, ale také v Mysli Univerzální. Neboť tato Mysl není svépomocný stvořitel, ani něco odděleného a nezávislého na jedinci. Obě přispívají k stvoření světa jedince. *Jak* se to vše děje včetně psychologického pochodu, kterým individuální mysl přijímá tyto představy, je popsáno v následující podkapitole „Rozlišení světa a osobní myšlenky“.

Jak to přijde, že svět nepřestává existovat v častých intervalech, jako je například spánek, když přestal existovat v počítčích mnohých jedinců? Jak to, že nábytek i nadále existuje v zavřeném pokoji, v němž není přítomná žádná pozorující osoba? Jak existoval dokonce celý vesmír předtím, než existoval v počítčích živých tvorů, a jak bude toto vnímání existovat, až všichni tito tvorové zahynou? Jedině možná odpověď na tyto otázky je, že musíme uznat vztah nejen mezi jedincem a světem, ale také mezi světem a Univerzální Mysli. Dále, musíme uznat, že vzájemný vztah mentálních pochodů všech lidí je příčinou, že všichni vidíme tentýž svět v tomtéž časoprostorovém řádu.

Jaký je tento vztah? Není ničím menším než jejich znásobenou existencí v jedině větší Mysli, tak jako existují tisíce buněk v jedině větším těle. To, co určuje zkušenost světa jednoho člověka z *jeho nitra*, určuje také zkušenost druhého člověka. Vskutku, existuje skrytá jednota, která obsahuje všechny lidské mysli, podobně jako

větší kružnice uzavírá mnoho menších soustředných kružnic. A tak, když nějaká nenavštívená polární oblast není nikomu známá a ani si ji nikdo nepředstavuje, pozoruje ji a myslí alespoň Univerzální Mysl. Této polární oblasti nedává původní existenci myšlení lidské, ale vyšší. Věc není *výhradní* představou v individuálním vědomí, i když je vlastní představou tohoto vědomí. Proto nemusí mentalista popírat existenci všeho toho, co v kterémkoli jednotlivém okamžiku nevstoupilo do pole jeho zkušenosti.

Jak nazveme tuto nejvyšší Mysl? Mlhavý výraz jako „Bůh“ je třeba nejdříve definovat, než je možné ho použít ve správném smyslu. Ale tentýž výraz nabyl již tolik rozmanitých významů v takovém množství rozličných intelektů, že je obtížné a snad nemožné nalézt definici, která by všechny uspokojila. Proto jsme oprávněni používat výraz, který se sám vysvětluje. A tento výraz – Světová Mysl – bude nadále používán v celé knize k označení této univerzální Inteligence. Básnický řečeno je Světová Mysl Duší Přírody.

Rozlišení světa a osobní myšlenky

Zkušenost má dvojí formu. Neexistují jen věci, které předkládá okolní prostředí naší pozornosti, ale také myšlenky, které si sami introspektivně předkládáme. Jak může být vnější svět, který je tak zřejmě stejný pro nás všechny, dán na stejnou úroveň s vnitřním světem našich osobních a libovolných představ? Jak lze srovnat jeho pevný, nepoddajný, stálý tvar, který je poměrně v klidu a tvořivý vnitřní svět našeho myšlení, který neustále pulzuje v pohybu? Obrazy a představy vznikají a zanikají více

méně dle naší vůle a podléhají našim tužbám, kdežto smyslové dojmy jsou více méně neovlivněné naší vůlí nebo přáním. Kromě toho, fyzický svět se nám vnucuje nezávisle na našem vlivu, kdežto naše představy o něm mu podléhají. Jak je možné zařadit do jedné a téže kategorie představu, jako je například vzpomínka na strom, která je výsledkem vnitřního pochodu vědění o stromu, a onen skutečný strom? Nikdo neshledává, že představy jeho fantazie a předměty tělesné zkušenosti jsou stejné v jeho zkušenosti, ale naopak každý cítí mezi nimi vyhraněný rozdíl.

To je snad jeden z největších kamenů úrazu na cestě pro většinu studentů tohoto učení. Právě tento nápadný rozdíl nutí lidstvo k přesvědčení, že okolní předměty, které tvoří jejich pozemské okolí, jsou „hmotné“ a skutečné, kdežto myšlenky, představy, vzpomínky, dojmy a mentální obrazy jsou ve srovnání s nimi nehmatatelné a neskutečné. Jak mohou tedy být v podstatě stejné?

Odpověď je, že toto rozlišení je jistě správné, že však je to rozlišení pouze ve stupni, ne v druhu; **je to rozlišení, ne rozdíl**; neničí podstatně mentální charakter vnějšího světa. Jak bude později ukázáno, **to, čemu se zpravidla říká věc, je především výtvar Světové Mysli. To, čemu se zpravidla říká myšlenka, je výtvozem výhradně lidské mysli.** Představy věci a myšlenky se tak liší v síle, v intenzitě a živosti, s kterou vznikají ve vědomí. Nicméně zůstávají představami.

Proč existuje takový jasný rozdíl mezi těmito dvěma kategoriemi zkušenosti, když obě jsou ve skutečnosti mentální povahy? Proč se nám zdá naše zkušenost o věcech tak jistá a určitá? Odpověď je, že každou z těchto kategorií prožíváme za různých podmínek, i když obě

jsou ryze mentální. **Rozdíl mezi „hmotnými“ věcmi a myšlenkami, jako vybavenými vzpomínkami, je stejný jako rozdíl mezi zkušenostmi bdělého stavu a stavu snů; první jsou společné všem, kdežto druhé jsou výhradně soukromé. Síla, s jakou se nám smyslové dojmy vnucují, spočívá v jejich kosmickém původu, kdežto slabost představ, které vznikají v nás, tkví v jejich lidském původu.** Každý si tedy může rekonstruovat fyzické počitky vybavením vzpomínkových představ; bude jim však scházet ostrost, síla a skutečnost původních počitků.

Obyčejně nám uniká fakt, že zde jde jen o rozdíl v kvalitě naší pozornosti; mylně se domníváme, že jde o naprostý rozdíl v druhu. Tento rozdíl není dán jen kosmickým původem našeho okolí, ale také tím, že mysl je ostře a trvale soustředěna, když je obrácena ven, ale je soustředěna jen nejasně a přerušovaně, když je obrácena do nitra. Výsledkem první činnosti je zevní fyzická zkušenost, výsledkem druhé činnosti je zkušenost vnitřní představy; obě jsou však z téže mentální látky. Proto se stává v některých okamžicích zvýšené intenzity, že i myšlenkové tvary druhé skupiny mají veškerou důraznou skutečnost skupiny první. Takové okamžiky zažívá milenec, který je odloučen od své milenky, básník, malíř a spisovatel v nejhlubších okamžicích svých tvůrčích nálad, a pokročilý mystik, pohroužený do hlubokého, oddaného rozjímání o svém ideálním světci. Nemusíme popírat, že se zevní věci *zdají* zcela odlišné od vnitřních myšlenek, musíme však se vším důrazem popřít, že by – přes svou váhu a pevnost – mohly vůbec existovat mimo zkušenost myslí. Klame nás poměrná chladnost našich soukromých představ, poměrná síla smyslových dojmů a nepopíra-

telný rozdíl v ostrosti, pocitu skutečnosti a bezprostřednosti mezi těmito dvěma druhy myšlení. A to pak způsobuje, že nedovedeme poznat jejich skrytou stejnost, základní jednotnost látky, z níž jsou utvořeny. To také vysvětlí, proč mysl rozděluje svou činnost tak, že jeden druh zkušenosti je všeobecný a druhý je soukromý, závislý na osobním postoji, charakteru a cítění. Světová Mysl má moc vytvořit své představy, promítnout své mentální konstrukce a vyplnit svou zdánlivou prázdnotu nespočetnými myšlenkami o věcech takovým způsobem, že je chápe celé lidstvo. Každý jedinec přijímá mimovolně tyto představy svým *vlastním* mentálním způsobem. Mocně a hypnoticky je nám vnucována tvrdošijná naléhavost světové ideje, podobnost celkového dojmu, kterým působí na nespočetné mysli, živost a hmotnost, kterou pocítujeme smysly. Naše myšlenky a představy o této ideji světa jsou poměrně slabší a méně určité. Myšlení Světové Mysli předkládá tuto ideu našemu zraku a zkušenosti, jako by byla trvalá a pevná, a takto promítnuta do naší individuální mysli. Uvádíme zde vědomě slova „jako by“, neboť i tato pevnost a stálost vnějšího světa existuje jen na základě našich vlastních nynějších měřítek času. Co podle počítání naší omezené mysli trvá milion let, může se snadno vyrovnat v myšlení Světové Mysli jedné sekundě! Čas je totiž čistě relativní záležitost.

Jaký je tedy základní rozdíl mezi představou události, vyvolanou vzpomínkou, která se vybaví z vlastní vůle v mysli a brzo zanikne, a představou vysoké hory, která vzniká v mysli nedobrovolně a trvá po dobu mnoha lidských životů? Obě představy jsou nevyhnutelně a základně pomíjející, ačkoli první může trvat několik okamžiků a druhá několik set tisí-

ciletí. Rozdíl, který mezi oběma *pocitujeme*, nás zaslepuje k faktu, že je mentální nejen činnost, kterou předmět poznáváme, ale i sám předmět. Cokoli pozorujeme kolem nás, je samozřejmě mimo tělo a na místě, na kterém to pozorujeme. Ale protože tělo, viděná věc a prostor, v kterém oba existují, jsou prokazatelně výtvorem mysli, může být konečný názor jen ten, že to vše je pouhý jev ve vědomí. Známe jen své mentální stavy, i když se některé jeví jako „věci“. Vidíme jen své mentální obrazy, i když se některé jeví jako vnější.

Je výsměchem lidské nevědomosti, že se nejvíce klamou ti, kdo hlasitě prohlašují, že se mentalista klame! Podstata jejich omylu spočívá totiž v domněnce, že když mentalista popírá existenci „hmoty“, popírá také existenci věcí a lidí nebo že z jejich bytostí dělá pouhé mlhavé duchy. Mentalista naopak tvrdí, že to vše zde skutečně je. A připouští, že to vše není v naší hlavě, ale mimo ni. Jenže on upozorňuje, že je to **vytvořeno mentálně**. Neopírá látky pevné, tekuté a plynné. Pouze podotýká, že jsou to **mentální jevy**. Souhlasí, že hmatový pocit odporu a pocit tlaku poukazují na přítomnost pevného tělesa, ale prohlašuje, že tyto pocity jsou ve skutečnosti počítky samotné mysli.

Na základě zpráv zraku, hmatu a chuti se nám zdá, že tekuté mléko, měkké máslo a ztuhlý sýr jsou vzájemně naprosto odlišné. Rozum nám však říká, že jsou to jen tři tvary jedné a téže základní suroviny. Právě tak nám smysly poskytují různé druhy zkušeností, ale rozum nám říká, že to jsou jen zkušenosti jediného vědomí, ne různé druhy „hmoty“. Mysl je jako jediná půda, z níž vyrůstají všechny rozmanité trávy, rostliny, stromy, zele-

nina, ovoce a obilniny. Vše, co vnímáme, vytváří mysl, ať již se to jeví seberoamanitěji.

A tak se můžeme pevně chopit tohoto závažného faktu, že **světu je dáván vnější tvar v myslí a myslí**. Všechny rozdíly mezi různými živly, jako je voda, země a vzduch, to nevyvracejí, protože to jsou rozdíly v mentální zkušenosti. Mysl může mít tisíce přestrojení tak široce odlišných jako kámen a plyn, my však jimi musíme proniknout až k samotnému skrytému činiteli. Jak kámen, tak plyn existují jen prostřednictvím naší myslí a pro ni.

Mentalista také nepopírá, že existují například elektrony a protony, kterých užívá věda, aby vysvětlila látku fyzického světa, ale tvrdí, že také ony jsou v základě představami. Ví, že jeho zkušenost světa, která zahrnuje v sobě i zkušenost jeho hmatatelnosti, i když není přímým výtvorem jeho vědomí, je přesto jeho obměnou. On také ví, že události, které se dějí v této zkušenosti, nepřicházejí *k němu* z vnějšku, ale zevnitř pole jeho vědomí.

Bylo by hrubým omylem se domnívat, že se mentalismus hlásí k nauce o neexistenci světa. Již samo prohlášení, že svět je myšlenkovým tvarem, znamená, že musí existovat jako myšlenka – nikoli však jako nezávislá „hmotná“ jsoucnost. Hledající musí plně a jasně pochopit, že když se řekne, že „hmota“ jako taková je bezvýznamná a neexistující, není tím řečeno, že druh zkušenosti, který se projevuje jako zevní, je bezvýznamný a neexistuje.

Kdo dokáže ocenit pravdu těchto tvrzení, dokáže také ocenit jejich udivující důsledky. **Každý, kdo věří, že nespočetné tvary fyzického světa a nespočetné fáze existence jsou v základě víc než mentální, věří v ma-**

terialismus, i když četl *Nový zákon*, *Bhagavadgítu* a všechny staré i nové mystiky. Když je dobře známá indická nauka o „máje“ oproštěna od hustého porostu překypující mystifikace, který ji obaluje, znamená prostě, že „hmota“ je iluzí mysli.

V čem nakonec spočívá mentalistův pokrok? Nespočívá v přechodu od nižší skutečnosti ke skutečnosti vyšší, ale v přechodu od nižšího pojmu skutečnosti k pojmu vyššímu; tedy od „hmoty“ k vědomí.

Vznik vesmíru

Po těchto úvahách přirozeně vzniknou v mysli čtenáře jisté úvahy. Pohlédneme-li na vesmír z historického hlediska, stojíme před třemi souvisejícími otázkami, které znepokojovaly mysl a draly se na rty každé vzdělané rase starověku, středověku i doby moderní. Jsou to otázky: Kdy vznikl svět? Odkud vznikl? Jak vznikl?

Kosmologie nauky mentalismu začíná svou odpověď na tyto otázky vysvětlením, že vesmír je věčný. Není okamžiku, kdy by neexistoval, buď latentně, nebo činně, a nebude proto ani okamžiku, kdy by přestal existovat, ať latentně nebo činně. Je tomu tak proto, že **svět nevzniká náhlým aktem tvůrčí činnosti, nýbrž postupným procesem projevování**. Protože je nekonečnou myšlenkou a ne nekonečnou věcí, přivádí ho Světová Mysl v bytí ze *sebe samé*, ze své vlastní mentální „substance“ a ne z nějaké vnější látky, jako je „hmota“, jak předpokládají materialisté – ať již vědečtí, náboženští nebo metafyzičtí. Světová Mysl nemusí v určitém okamžiku vztáhnout, obrazně řečeno, své ruce a začít jimi modelovat „hmotu“ jako hrnčír, hnětoucí svou hlínu, do tvaru vesmíru.

Vzhledem k tomu, že je vesmír myšlenkový útvar, nemůže nikdy skutečně zaniknout, stejně jako nemůže zaniknout lidská představa, jestliže ji vypustíme z pozornosti. Tento bod snad pochopíme lépe, když uvážíme, jak existují myšlenky v mysli člověka. Co se s nimi stane, když zmizí? Odkud přicházejí, když se objevují? Člověk si je může kdykoli vybavit, ačkoli se v přestávce zdá, že neexistují. Jeho představy jsou projevy jeho vlastní mysli, nikoli výtvořiny z nějaké zevní látky. Stejným způsobem projevuje ve vesmíru Světová Mysl něco ze svého vlastního jáství. A protože její vlastní jáství je, jak později dokážeme, jedinečné, věčné a nesmrtelné, musí proto nevyhnutelně být věčné a nesmrtelné i světové ideje, které v ní vznikají.

V dlouhých dějinách vesmíru neexistuje proto žádný určitý okamžik, o němž by bylo možno říci, že v něm byl vesmír poprvé stvořen. Nikdy neměl začátek, a proto nikdy nebude mít konec. Nikdy nebyl započat, a proto nikdy nebude ukončen. Je věčný, protože látka, ke které jej můžeme nakonec vystopovat, není nic jiného než Mysl, která nemá představitelný počátek ani myslitelný konec. Mysl je tím, čím byla a je od bezpočáteční, nevypočitatelné minulosti; jak řekl Buddha: „Nezrozená, nestvořená, nepočatá.“ Pro ni neexistuje žádný první ani poslední okamžik.

K znázornění tohoto tvrzení bývá v této nauce student vyzván, aby nakreslil kruh. Bod, kde ho začal kreslit, označuje jeho začátek, a bod, kde skončil, označuje jeho konec. Na tento kruh musí pohlížet jako na *symbol*, zastupující veškeré kruhy, které kdy existovaly. Nebude pak moc označit nějaký určitý bod jako jeho začátek nebo konec. Body, které původně označil, byly pouze do-

časné. Kruh pak je chápán jako obrazec skutečně bez počátku a bez konce. I kdyby se řeklo, že vesmír byl stvořen jednoho zvláštního historického dne, nemůže tedy být tento historický den ničím jiným než jen dočasným označením. Je to totéž jako dočasné označení na studentově kruhu; neboť není okamžiku, kdy by neexistovala Mysl. Projevy Mysli existovaly tedy vždy buď abstraktně, nebo konkrétně. Kolo Svastiky, znázorňující vesmír, víří bez konce.

Kdokoli pochopí tuto myšlenku, bude schopen pochopit také její důsledek; pochopí, že příčinnost je jen dočasná pravda, pouhé označení podobné tomu, které bylo pokusně použito při kreslení kruhu, a že nakonec není ani první příčina ani poslední výsledek nikde v těchto nekonečných řadách věcí. Nic neexistuje samo o sobě a vše, co dnes existuje, je nepřímý důsledek nespočetných příčin, které se táhnou jako nekonečný řetěz do minulosti, která nemá počátku. Kdo může pochopit, že každá událost je nějak spojena s nespočetnými jinými událostmi, že všechny věci bez výjimky jsou spojeny puvčinou vzájemné závislosti, chápe také, že žádná projevovaná věc nemůže být zcela soběstačná nebo nezávislá, v plném významu tohoto slova, stejně jako nemůže mít jedinou příčinu ani jediný účinek.

Zpravidla zapomínáme, že to, co obyčejně pokládáme za zřejmou příčinu nějaké události, je pouze význačný poslední okamžik v množství nesledovatelných předchozích změn, které se v tomto okamžiku setkaly a sloučily. Přehlízíme také, že to, co obyčejně považujeme za stvoření nové věci, je jenom posledním plodem nepřímé spolupráce nespočetných starších událostí. Za těchto podmínek nekonečné řady pří-

čin, které jsou jen zdánlivými příčinami, a výsledků, které jsou jen zdánlivými výsledky, je otázka, kdy byl svět stvořen, nesprávně formulována, protože celý problém byl od počátku chybně vyjádřen. Ve slovech této otázky jsou zahrnuty některé chybné předpoklady. Takovou otázku nelze zodpovědět, ne proto, že by filosofie byla nevědomá, ale protože otázka není správně položena.

Vesmír je tedy tak starý a tak věčný jak sama Světová Mysl. Je to představa, je to však představa věčná. Stvoření nezačíná a nekončí nikdy a nikde. Neexistuje žádné místo ani žádný okamžik, o němž lze s jistotou prohlásit, že je příčinou nebo posledním výsledkem. Jak by tedy bylo možné určit počáteční bod celého tvůrčího procesu? Jak tedy můžeme vůbec vybírat z této nekonečné řady navzájem spojených událostí jinak než zcela libovolně? Kterýkoli zvolený bod bude označovat počátek stvoření jedině ze zcela povrchního hlediska. Jak mlhavá je představa o vesmíru, která předpokládá, že lze přisoudit určité „datum“ stvoření! Každé takové „datum“ se bude lišit podle libovůle toho, kdo je stanoví; neboť si vytvoří teorii, která se mu bude hodit. Tato teorie bude závislá na lidském temperamentu a vkusu.

Svět je souhrnem nespočetného množství na sebe navazujících událostí. Proto žádná jednotlivá událost nemá jen jednu jedinou příčinu. Když se pokoušíme vypátrat prapůvod vesmíru až do sebevzdálenější minulosti, shledáváme, že každá takzvaná příčina má svůj původ v předcházející příčině, a ta že je opět výsledkem, způsobeným předešlou příčinou; z tohoto faktu je správné a rozumné odvodit, že vesmír nemá žádný počátek a že proto nemůže mít žádný konec. To znamená, že proces „trvalého stávání se“ je věčný a že je to sám zákon vlast-

ního bytí vesmíru. Žádná věc není totiž pouze příčinou nebo výhradně následkem, nýbrž musí být vždy současně obojím.

Tyto okolnosti ruší metafyzickou pravdivost staré představy o kauzalitě, i když ji ponechávají netknutou pro praktické účely. Ruší *konečnou* pravdivost zákona příčiny a účinku, který vládne všem jevům světa, i když ponechávají její *bezprostřední* pravdivost nedotčenou. Když pochopíme, že řetěz vzájemně závislých článků, z nichž sestává příčina, je bez počátku a bez konce, musíme zavrhnout kauzalitu jako metafyzickou zásadu. Nesmíme to však nesprávně chápat. Nemluvíme zde ze stanoviska praktického nebo vědeckého, nýbrž ze stanoviska filosofického. Říkáme pouze, že omezená lidská inteligence nemůže nalézt *přiměřenou* příčinu, ale jen některé činitele, kteří přispívají k této příčině. Nelze jít dále. Vždy budou další činitelé, které nelze zjistit. Slovy teologa: Jen Bůh ví vše.

Jestliže je teorie náhlého prvotního stvoření z filosofického hlediska neudržitelným předpokladem, je stejně neudržitelná příbuzná teorie stvoření něčeho z ničeho.

Jestliže pohlížíme na vesmír z vnějšku, vzniká z nicoty a zaniká v nicotě. Ale jestliže na něj pohlížíme z vnitřku, je vždy v jeho pozadí skrytá věčná skutečnost. Tato skutečnost je Mysl. Svět je jen jejím projevem. Jestliže totiž je každý výsledek předem obsažen ve své příčině a ta opět v tom, co před ní předcházelo, táhne se řetěz stále a stále zpět a končí teprve, když dojde ke zdroji všech myšlenek – k Mysli. Takto Mysl v sobě obsahuje

všechny věci, ji však neobsahuje nic. Proto mentalismus učí, že vesmír má stejný původ jako kterákoli myšlenka, to znamená, že pochází z mysli a existuje jakožto mysl; je tedy správné pohlížet na vztah mezi vesmírem a jeho původcem podobně jako na vztah mezi kteroukoli lidskou myšlenkou a myslí, z níž se zrodila. Světová Mysl nemusí „stvořit“ vesmír z ničeho, neboť ho může zrodit ze sebe sama. A jako mentální princip to činí tím, že promítá svět jako svou představu. Svět je její sebezobrazování.

Jak přijal vesmír charakter, který má? Na to odpovídá nauka mentalismu. Mysl, nebo lépe Světová Mysl, je imanentní (bytostně vlastní) celému vesmíru. Vesmír vzniká z její konstruktivní meditace, ale vzniká v uspořádané sebezobrazující podobě, vytvořené z mentálních záznamů dřívějšího stavu činné existence, uchovaných v její vlastní paměti. Nepřetržitý proud představ, zobrazujících slunce a hvězdy, země a moře a všechno viditelné, vyzařuje ze Světové Mysli podle božského, nezvratného, tajemného karmického zákona tak jako voda, tryskající z nevyčerpatelného zřídla.

Karma je dvojitý zákon; jeden všeobecný a druhý specifický. První zákon, všeobecný, je základní a platí pro všechno ve vesmíru, neboť je to prostě zákon vlastní kontinuity každé jednotlivé jšoucnosti. Planeta stejně jako protoplazma musí zdědit význačné rysy své předcházející existence, a tak přizpůsobit výsledek příčině. Druhý zákon, specifický, je bezprostřední a platí pouze pro jedince, kteří dosáhli sebeuvědomění; takto omezuje počátek své činnosti na lidské bytosti. To činí jedince zodpovědného za myšlenky a za činy, zrozené z jeho myšlenek.

Vzájemně působící karmické pochody umožňují existenci vesmíru. Světová Mysl nevytváří své všeobecné představy světa nějakým libovolným rozhodnutím, nýbrž na základě jejich přirozené kontinuity jako výsledků představ všech světů, které dříve existovaly. Jsou pokračováním všech v paměti uchovaných představ světa, které se dříve projeví. Jsou však upravovány a rozvíjeny svým vlastním vzájemným působením a vývojem, nikoli libovolným rozkazem nějakého zlidštelého Boha. Světová Mysl vytváří svět tím, že jej konstruktivně myslí. Nemyslí však libovolně. Myšlenky vznikají samovolně podle přírodního zákona karmy a vývoje. Je nutno zdůraznit, že z tohoto hlediska vesmír vytváří samořídící systém, i když je třeba současně chápat, že sám tento systém je svou nepřetržitou existencí a plynulou aktivitou závislý na Světové Mysli. Veškeré karmické síly a myšlenkové formy pokračují ve svých vzájemných aktivitách, proplétají se, navzájem na sebe působí a samy se rozvíjejí v přítomnosti Světové Mysli, podobně jako rostliny vyrůstají samy v přítomnosti slunečního světla. Ale je to právě tato přítomnost, které vděčí za své udržování a existenci.

To vše předpokládá předcházející existenci vesmíru, v níž se utvořila jeho přítomná všeobecná karma. Chápeme již, že vesmír je nepřetržitý a že jeho minulost je bez počátku. Ale jeho dějiny pravidelně přerušují intervaly neexistence. Jsou ovšem jen dočasné. Jeho existence není ve skutečnosti přerušovaná, dochází jen ke zdánlivým přerušením, když upadá do latentního stavu. Neboť vesmír rotuje proměnlivými údobími. Každé další objevení znovu projeveného vesmíru následuje nevyhnutelně po latentním stavu, do kterého vstoupil předešlý projev. Když se vyčerpají společné karmy všech indivi-

duálních i planetárních středisek, uzavírá se cyklus světových dějin. Projevený vesmír pak ustupuje a Světová Mysl ustává ve svých činnostech. Po noci však následuje svítání, a kosmický úsvit je svědkem opětného znovupředstavování všech věcí. Když tytéž karmy začnou znovu klíčit a reprodukovat se, začíná nový cyklus a viditelný svět vzniká znovu jako dědictví všech existencí, které byly ve světě předešlém. Charakteristiky předcházejícího kosmu určují povahu kosmu následujícího.

Tento protiklad činnosti a klidu, Stávání se a Bytí, rytmu, který pozoruhodně připomíná vdechování a vydechování žijících bytostí, objevuje se nám ihned, jakmile se snažíme porozumět vztahu Světové Mysli k vesmíru. Současný vesmír není první, který se projevuje, ani nebude poslední. Každá jednotlivá světová soustava – jakou je naše současná – je pouze jednotkou v bezpočáteční a nikdy nekončící řadě. Jedině v tom smyslu lze říci, že vesmír je nezničitelný. Každý je dědictvím vesmíru, který existoval před ním, každý je projevením se oněch karm, které přišly na řadu, aby vyvolaly svou vlastní realizaci.

Dějiny univerzální existence jsou dějinami nekončného řetězu střídání potencionálního bytí s činným stáváním se. Takto prochází vesmír vývojem, který se utváří dle přísného karmického zákona, a ne pouhou náhodou, jak se domnívají materialisté, ani dle libovolných příkazů osobního stvořitele, jak se domnívají náboženští horlivci. Moderní vědecká představa o evoluci je jen poloviční pravda. Skutečný proces je rytmus vzrůstu a rozkladu, evoluce a úpadku, které po sobě následují v nevyhnutelném pořadí. Spojení těchto dvou fází tvoří univerzální pohyb, který nemá konce. Jestliže se kosmické

mlhoviny rozvíjejí do slunečních soustav, rozkládají se tyto soustavy zase nakonec v kosmické mlhoviny. Vesmír tvarů se vrací vždy ke svému výchozímu bodu; je bez počátku a bez konce; proto je podroben zrození a smrti, úpadku a obrození, to znamená *změně*. Je jako věčně kroužící kolo, valící se střídavými eony činnosti a odpočinku. Proto jej mudrci starých dob znázorňovali obrazem otáčejícího se kola Svastiky.

Karmické záznamy

Nyní je nutno odhalit tajemnou činnost karmy, této síly, která utváří podmínky každého střediska bytí od protoplasmatické buňky až po obrovský vesmír. Kdyby svět nebyl ničím jiným než souhrnem „hmotných“ předmětů, karma by nikdy nemohla vejít v činnost. Ale protože je vesmír souhrnem myšlenkových útvarů, jak nám dokazuje mentalismus, a protože existuje Světová Mysl jako sjednocující základ, spojující všechny tyto útvary, existuje možnost karmy jako určující síly. Neboť karma by neměla smysl, kdyby nebyla nějaká uspořádaná souvislost mezi minulostí, přítomností a budoucností všech těchto věcí a tvorů, kteří tvoří vesmírnou existenci. To však vede k závěru, že v nějakém tajném zákoutí Přírody musí být jakási paměť, která vše zaznamenává a uchovává.

Když si každý jedinec pamatuje průběh svého života – proč by se mělo zdát neuvěřitelné, že Světová Mysl zachovává záznam svých vlastních dějin? A protože její existence je neoddělitelná od projeveného kosmu, zachovává takto také všeobsahující záznam dějin vesmíru. Žádná myšlenka, žádná událost, žádný předmět, žádný výjev ani žádná podoba se nikdy zcela neztratí. To zna-

mená, že jsou dosud zachovány vzpomínky na planety, hvězdy a mlhoviny, zcela ztracené v dálkách prostoru a času. Lidskou představivost však jímá závrať před nekonečnými důsledky této pravdy; její omezení jí zde brání v činnosti. A protože paměť není předmět, který lze uchopit smysly, ale je něco zcela nefyzického, vyžaduje to existenci něčeho mentálního. Mentální princip, který by byl kosmický ve svém prostorovém rozpětí a nepřetržitý z hlediska pojetí času, je a může být jedině Světová Mysl. Takto lze vystopovat základ veškeré karmické činnosti ke Světové Mysli. Vznik, trvání a rozklad karmy jdou ve skutečnosti ruku v ruce s vytvářením představ Světovou Myslí.

Dozvěděli jsme se, že nakonec se všechno musí vrátit ke svému božskému zdroji; jestliže se to nevrátí dříve svým vlastním vývojem, pak se to jistě vrátí na konci kosmického cyklu univerzálním rytmickým rozkladným pohybem, který tehdy dosahuje svého vrcholu. Vrátime-li se v myšlenkách zpět do doby, kdy vesmír neexistoval viditelně a hmatatelně – k jednomu z oněch kosmických údobí, kdy Světová Mysl jako by vtáhla svůj dech – nalézáme tajemný stav nicoty, která nicméně není nicotou. Pak je jedině Mysl, panuje jedině velká Prázdnota, jako by vůbec nic neexistovalo. Potom není žádná věc, žádná myšlenka, ani žádný tvor. Nicméně existují jakýmsi způsobem *možnosti vzniku všech věcí, myšlenek i tvorů*. Podobně jako různé zvuky jsou utajeny v drážkách, vyrytých do povrchu gramofonové desky, tak také rozmanité myšlenkové tvary jsou karmou latentně uchovávány během období univerzálního odpočinku ve Světové Mysli. A protože vše ve vesmíru je bez výjimky myšlenkovým tvarem nebo souhrnem těchto tvarů, plyne z toho, že všechno

bude i v tomto období stále potenciálně existovat. Podobně jako kdysi existoval mohutný dub neviditelně a nehmatatelně v žaludu, nebo jemná vůně bílé květiny se neprojevovala, existujíc přesto v drobném semínku, tak také Země, hvězdy i Slunce, které dnes vidíme kolem sebe, kdysi nefyzicky existovaly v zárodečné formě, kterou jejich karma uložila v paměti Světové Mysli. Každé hvězdné těleso na obloze se svými zvláštními rysy a každý živoucí tvor, který na nich dlel se svými tužbami, sklony a schopnostmi, byl uchován v paměti obdivuhodnými schopnostmi Světové Mysli. Z toho je zřejmé, že paměť hrála velkou úlohu v utváření světa, který si my uvědomujeme. Vesmír tedy stále existoval během těchto období svého stažení ve formě možnosti podobné semínku.

Světová Mysl chová v sobě vše. Od minulosti, která nemá počátku, shromažďuje tyto kosmické vzpomínky. Vzor všeho, z čeho vesmír sestává, existoval v ní dříve v této potenciální formě. Právzorek všeho v Přírodě existoval nejdříve v této bezmezné zásobárně. Podobně jako se vhodnými podmínkami mění tiché záznamy gramofonové desky v jasně slyšitelná slova, tak se také neviditelné záznamy Světové Mysli mění ve zralé karmické chvíli v jasně zažívané věci. Jako hlasitý výkřik v úzké horské roklině vyvolává ozvěnu, tak karmické záznamy, uchované během kosmické noci, se opakují v časo-prostorovém světě, jakmile vejdou v činnost, a takto se opět objevují v hmatatelné a viditelné formě.

Nesmíme se dopouštět materialistického omylu a považovat tuto univerzální mysl za něco, v níž jsou narovnané myriády myšlenkových tvarů, seskupujících se ve vesmír. Myšlenky v ní neexistují předem samostatně v

konkrétní formě, nýbrž v abstraktním smyslu, v jakém existují v mysli hudebníka představy dojmu, jehož chce dosáhnout. Taková předchozí existence světových představ je možná jedině působením karmy. Když naše omezená lidská mysl dokáže chovat latentně takové spousty tak rozdílných představ najednou – proč by nemohla neomezená Světová Mysl chovat nespočetné jednotky, jejichž souhrnem je celá představa světa?

Musíme správně chápat tento semínkovitý tvar karmy. Protože je vše skutečně mentální a všechny věci jsou myšlenkovým útvarem, není pamětní záznam, který o nich Světová Mysl uchovává, nějakou podružnou a oddělenou látkou, nýbrž podstatou či duší každé věci. Přirovnáme-li Světovou Mysl ke kusu vosku, pak vtisk, který do něho učiníme mentálním razítkem, představuje neprojevený svět uložený v paměti a síla tlaku na razítko představuje karmu. A jako vytlačený otisk není odlišný od vosku, stejně tak se ani nespočetné karmické záznamy, z nichž sestává vzpomínkový obraz celého vesmíru, který je jen velkou myšlenkou, neliší od Světové Mysli.

V hlubokém spánku člověk zapomíná na svůj život i na zevní svět, ale příští ráno si na ně jasně znovu vzpomene. Za hlubokého spánku uchovává všechny své myšlenky latentně a tajemně, i když se zdá, že zanikly. Tím nám Příroda naznačuje a pomáhá nám pochopit, jak je možné, aby všechny představy Světové Mysli byly latentně a tajemně zachovány, i když se během kosmické noci přestávají činně projevovat. Právě tak, jako individuální mysl neztrácí během spánku ani jedinou myšlenkovou formu, tak ani Světová Mysl neztrácí ani jedinou myšlenkovou formu, když se uzavře jedno kosmické období a

vše zmizí do zdánlivé nicoty, ale ve skutečnosti se vrací do původní jednoty, z níž vše dříve vzniklo.

Z lidského stanoviska jsou karmické záznamy tak abstraktní, že nám snad objasní jejich význam další přirovnání. Básník, který se chystá napsat působivou báseň, nebude z počátku znát přesné věty ani přesná slova, do nichž bude oděna, ani její celkovou formu a zaměření. Zpravidla bude pociťovat ve svém nitru matné intuice a nepředvídané inspirace, které si budou žádat vyjádření; teprve když pro ně začne postupně tvořit určité slovní výrazy, začne se mu celá věc jevit jasněji. Co se děje? Samovolná skladba a postupné rozvíjení básně vnese do časo-prostorového světa viditelných tvarů něco, co bylo předtím v jeho takzvané podvědomé mysli pouze jako mentální možnost. Stejně tak je vesmír ve svém potenciálním stavu mentální možností existující ve Světové Mysli; možností, jejíž existenci nelze chápat, dokud se činně neprojeví jako viditelný tvar. Každý myšlenkový útvar – což znamená každá věc – který je v tomto světě, se rodí z příslušného záznamu v beztvarém světě. Rozsáhlost a rozmanitost světových jevů vzniká ze záznamů, které spočívají od bezpočáteční minulosti jako nepřerušovaný řetěz neustálých proměn ve Světové Mysli. Každá činnost, každá existence zanechává svůj vtisk ve Světové Mysli, a nahromaděný výsledek všech těchto sdružených vtisků se projeví nakonec jako vesmír.

A tak všeobecné karmické vzpomínky neprojeveného světa spočívají ve Světové Mysli a čekají na dobu, kdy budou uvedeny do činnosti, podobně jako neviditelné obrazy na citlivé fotografické desce čekají na vyvolání, aby byly viditelné. Potom se uvolní jejich energie a přivedou v život nový kosmický projev. Potenciální planetární

a kosmické myšlenkové tvary, shromažďované ve Světové Mysli od nedohledné minulosti, se samočinně aktivizují úderem nezbytné cyklické hodiny, podobně jako oceán projevuje své potenciální vlny, když počne vhodně působit vítr nebo měsíc. Vesmír je celkovým souhrnem všech záznamů, které se takto činně projeví, a je dědictvím všech dřívějších tvarů a životů.

Abychom si lépe objasnili další bod, vraťme se ke svému dřívějšímu počátečnímu studiu způsobu, jak poznáváme zevní věci. Vibrace, která postupuje od povrchového smyslového ústrojí nervovým spojením k buňkám v mozkové kůře, dodává pouze jednotlivé počítky. Teprve když jsou tyto počítky sdruženy, uspořádány a převedeny do vědomí jako vidění, slyšení a podobně, stane se ze smyslového počítku vjem. Když je takový vjem uložen v mysli a později znovu připomenut nebo reprodukován, vchází do činnosti schopnost paměti. Tato schopnost paměti je pouze zvláštní tvar představivé schopnosti mysli. Jestliže lidská mysl své vzpomínky vyvolává představivostí, pak musí Světová Mysl používat téže schopnosti svým obsáhlejším způsobem. Až pochopíme tento bod, budeme moci snáze chápat další, že karma, protože je kinetickou pamětí Přírody, je nezbytně spojena s obrazotvornou schopností Přírody.

Světová Mysl vše znovu vyvolává, konstruuje a vyvíjí z těchto nashromážděných vzpomínek, tedy z představ nespočetných tvarů. Semínkovité vzpomínky na představu vesmíru, uchované a přenesené z dřívějšího cyklu, ožijí, znovu se objeví a rozvinou tajemnou silou

paměti a představivosti Světové Mysli. Světová Mysl je však neuvádí v činnost neuspořádaným a libovolným způsobem. Naopak, v tomto pochodu je uspořádaný sled, protože každý z myriád myšlenkových tvarů, obsažených ve světové představě, je v každém stupni svých dějin dědictvím toho, co mu předcházelo.

Všechny potenciální myšlenkové tvary nejsou přiváděny do činnosti současně. Třídívý proces, vrozený inteligenci Světové Mysli, postupuje vždy společně s nezvratným zákonem karmy, vybírá a shrnuje z celého použitelného množství jedině ty tvary, které směřují k postupnému rozvinutí v čase a uspořádanému rozvinutí v prostoru. Potenciální myšlenkové tvary se nevynořují najednou, nýbrž postupně. Proto se vesmír neobjevuje nikdy jako hotový, nýbrž vždy v postupném vývoji.

Světová Mysl přivádí vesmír v existenci svou schopností konstruktivní představivosti, *kteřá je její první charakteristickou vlastností*. Může promítnout cokoli, protože její ústřední činností je představivost, nejtvárnější ze všech elementů. Proměna tvarů, které představivost může přijmout, je neomezená. Neexistují tedy meze pro vývoj tvarů, které vidíme kolem sebe ve vesmíru. Takto lze snadno vysvětlit bohatost obrazů, které vyzářila Světová Mysl. Jestliže je pro omezenou lidskou představivost možné vytvářet obdivuhodnou pestrost tvarů a vzorů v umění a řemeslech, proč by nemohlo být daleko snazší pro neomezenou představivost Světové Mysli vytvářet, samozřejmě pod zákonem karmy, nespočetné množství tvarů a vzorů, které plní vesmír? Proto je v kosmu množství jiných slunečních soustav vedle naší, na nichž žijí všemožné druhy živých bytostí, které svou rozmanitostí daleko přesahují nejfantastičtější lidskou představu.

Dějiny postupného rozvíjení vesmírového obrazu jsou tedy dějinami mnohotvárných proměn nezměrného množství představ, které existují ve Světové Mysli. Z tohoto hlediska je stvoření prostě mnohotvárná schopnost Mysli přijmout kterýkoli a jakýkoli zvolený tvar; je to v podstatě pochod obrazotvornosti. Nakonec však nezáleží na tom, zda řekneme, že Světová Mysl si vesmír představuje, chce, myslí, konstruuje nebo sní, neboť všechny tyto činnosti musí pro ni nezbytně být jedno a totéž. Tento bod pochopíme lépe, když si položíme otázku: Je nějaký psychologický rozdíl mezi stavem spisovatele, který je na vrcholu svého tvoření do svých představ tak ponořen, že se nechá unést dobrodružstvím svého hrdiny, nebo náboženského mystika pohrouženého v dokonalé zahloubání nad utrpením na kříži tak, že to u něho vyvolává stigmata, a stavem člověka, kterému se zdá tak živý, hrůzný sen, že se při probuzení chvěje strachem? Všechny tyto stavy nezbytně zahrnují a spojují vůli, myšlení, představivost, tvořivost a snění.

Světová Mysl se věčně projevuje v nekonečné rozmanitosti tvarů. Stejně jako pod mnohotvárností vysněného výtvaru člověka, jemuž se zdá sen, je skryta jednota a spojitost snící mysli, tak i pod mnohotvárností věcí v oblasti bdělého stavu spočívá skrytý fakt, že jsou všechny projevem jedné a téže Mysli. A jako je snící člověk oddělen od vysněného světa jen na povrchu a tajně je s ním spojen, stejně tak je i oddělenost bdělého světa jenom povrchním dojmem. Nakonec skutečně existuje jedině jednota.

Vznik jedince

Právě tak jako nespočetné myšlenky uložené v hlubinách individuální mysli existují společně, i když se do vědomí vnořují vždy jednotlivě, právě tak společně existují nesčíslné individuální mysli z dřívějších vesmírů v hlubinách Světové Mysli a po svítání kosmického projevu se rozvíjejí do rozmanitých druhů vědomí. Jedno a totéž světlo se láme v milion fotografií, z nichž každá se liší od ostatních. Jedna a táž Světová Mysl se láme v milion jsoucností, z nichž každá je odlišná od ostatních. Jednotlivci vstupují do existence ve vesmíru působením karmy stejně jako předměty. Nový tvor se objeví v univerzální existenci téměř stejně jako nová věc, to znamená, že je uvedena v činnost řada jeho dřívějších karmických záznamů, které zase jsou výsledkem dřívější existence. Jednotlivec a svět se vynořují společně v témže okamžiku z minulosti, která se za oběma táhne. Karmy jednotlivců jsou spojeny s karmami univerzální existence a neprojevují se odděleně nebo postupně. Jedna vchází v činnost současně s probuzením druhé. Když se projevuje energie Světové Mysli, přijímá dvojí charakter: vesmíru a jedince; oba se však rodí současně. Vesmír ani jedinec se neprojevuje jako první, ale oba se projevují společně. Jinak řečeno: Jak se vlnky karmy šíří po jezeru Světové Mysli, probíhají současně a stejným způsobem vesmírem i jedincem.

Abychom porozuměli tomu, jak vznikají živoucí bytosti ze zdánlivé prázdnoty, musíme pochopit, že přerušení ve spojitosti individuálního života, které se děje v hlubokém spánku, a ještě významnější přerušení mezi vtěleními se děje jenom na povrchu a nikoli v hlubinách.

Světová Mysl působí jako jakási nádržka, v níž jsou uloženy všechny zmizelé články paměti a zmizelé mentální energie. Proto se žádný tvor skutečně neztrácí, i když se to tak zdá. Činnost myšlení, citových vzruchů a vůlí vedenných činů, navlečené na vlákno „já“, které toto „já“ vytvářejí, zapadají do paměti Světové Mysli jako semínka do rozbrázděné země. Svou paměť Světová Mysl umožňuje individuální činnost, kterou skrytě podporuje a udržuje. A tak, když dozraje světové období pro zevní projev, všechny zárodkovité záznamy nespočetných jedinců, které byly tajemně a latentně uchovány a čekaly na tuto hodinu, jsou povolány zpět a zrodí se ve vhodném prostředí. Každá individuální existence je tedy souhrnem nespočetných dřívějších existencí.

Svět a jedinci, kteří v něm žijí, nejsou jen přetělením dřívějších existujících sil, nýbrž pokračují ve vývoji a vzájemně na sebe působí. Toto vzájemné působení probíhá následujícím způsobem: Některé záznamy ze zkušeností nahromaděných existencí směřují tak silně k tomu, aby se opakovaly, že přijmou ústrojný charakter, to jest, stanou se komplexem energií. Jako proud vody stéká přirozeně cestou nejmenšího odporu do nižší polohy, tak se snaží i tyto záznamy spojit nejdříve ze zvykavého opakování a později ze spojení a vzájemné přitažlivosti takto vytvořených. Záznamy se tedy neslučují bez rozdílu, nýbrž na základě přirozeného pochodu růstu. Tyto komplexy mohou mít nejrozmanitější tvary. Dokonce i pět smyslů, zrak, sluch atd., jsou takovými komplexy, které se projevují výkonným způsobem. Neboť zrak a sluch jsou především činnostmi vědomí. Viděli jsme již, že Příroda je jednoduše jiný název pro výtvar Světové Mysli, výtvar, ke kterému i my podvědomě a bezděky přispívá-

me, protože poznáváme každý předmět v Přírodě jediné jako fázi svého vlastního vědomí. **Karmické záznamy, uvedené v pohyb uvnitř Světové Mysli, se odrážejí do individuální mysli jako všeobecný obraz světa. Jedinec ho musí přijmout do samého středu svého vědomí; a to může provést jen svou vlastní činností. To znamená, že obraz světa musí být tak přizpůsoben, že si ho jedinec přivlastní svou zkušeností.**

Ačkoli Světová Mysl projevuje jedince i svět současně a společně, je jedinec středem, kolem něhož se svět otáčí. Je tomu tak částečně proto, že obraz světa nabývá pro jedince skutečnosti jediné tehdy, když ho pociťuje jako svou vědomou zkušenost, a částečně proto, že může sebe nazvat „já“ a existovat jako oddělené jáství jediné tím, že vytvoří objektivní prostředí.

Až tato studia dostatečně pokročí, bude zřejmé, že **skrytý styčný bod Světové Mysli s každou vědomou bytostí má svou vlastní existenci, a musí proto být označen svým vlastním názvem. Název, který zde bude nyní používán pro tento styčný bod, je „Nadjá“.** Každý jedinec tedy získává obraz světa od svého Nadjá. Nadjá má v lidském těle své sídlo v srdci. I když je samozřejmě spojeno s celým tělem, je v nejužším spojení se srdcem. Tak jako moc krále se rozprostírá po celé říši, a přesto lze říci, že má své středisko v paláci, v němž král přebývá, tak i Nadjá prostupuje celým tělem, a přesto je také soustředěno v srdci. **Proto je srdce ohniskový bod, jimž Světová Mysl prostřednictvím Nadjá působí na osobnost. Karmické síly se tedy stávají aktivní v srdci, odkud přecházejí do časoprostorové existence. Jako světelné obrazy na citlivém filmu se**

tyto karmické síly rozvíjejí v drobnou semínkům podobnou myšlenkovou formu. To je matrice budoucího světa. Kdyby se pochod zastavil zde, zažíval by jedinec svět jen ve formě snu. A vskutku, nedospělá lidská rasa procházela v dřívějším období kosmického vývoje životem tímto zvláštním způsobem.

K vyvolání podmínek pro plněji ven promítnutou a bdělou zkušenost je nutná spolupráce mozku a smyslů. Ty působí zčásti jako transformátor, který zvyšuje napětí elektrického proudu, z části jako mikroskop, který zvětšuje obraz předmětů. Dokud není obraz světa zachycen mozkiem, vědomí zůstává na úrovni snu a fyzická zkušenost není možná. Myšlenkový tvar se proto přenáší ze srdce do střediska, které zvětšuje obraz v povrchové vrstvě mozku pochodem, podobným rozhlasovému či televiznímu přenosu (při kterém se signál mění v množství bodů elektrické energie a pak se opět z přijímaných elektrických impulzů sestavuje), a do zvláštních citlivých středisek vidění, slyšení, hmatu, chuti a čichu. Zde mozek přetváří přijímané vibrace ve vysoce zvětšený obraz, který si jednotlivec uvědomuje, podobně jako rozhlasový přijímač přetváří elektromagnetické vlny v řady zvuků, které současně velmi zesiluje. Když je celý tento pochod dokončen, jednotlivec si plně uvědomuje přetvořený a zvětšený obraz světa, který mysl nyní promítá, *jako by to bylo něco zevního*. (Věda mluví poctivě, pokud říká, že myšlení je průvodním jevem molekulárního pohybu mozku; pokud však tvrdí, že myšlení je výtvořem molekulárních pohybů v mozku, oddává se jen svým domněnkám.)

Jako srdce vysílá krev do celého těla, tak **středisko Nadjá v srdci vysílá vědomí do mozku. Bdělé vědomí o světě trvá, pokud jsou vysílány ze srdce semínkovité obrazy do hlavy. V běžném případě to znamená, že toto přenášení i zvětšování „transformátorem“ mozku plus smyslů trvá a pokračuje po celý den. Když se vnitřní proud z Nadjá stáhne zpět do srdce, nelze bdění dále udržet a středisko, které zvětšuje myšlenkové tvary, zůstává během spánku nečinné.**

Toto vnitřní vysílání neustále pokračuje a mozek neustále zvětšuje původní karmické záznamy ve fyzické smyslové dojmy. Počítky jedince vyvěrají skutečně z jeho nitra. Materialisté, kteří objevují, že veškeré smyslové činnosti jsou spojeny s určitými mozkovými středisky, a kteří proto chtějí mozek učinit zdrojem našich smyslových obrazů, se až potud nemýlí – jenže nedošli ještě dosti daleko. Nezmapovali ještě všechny funkce mozku. Každý jedinec skutečně vytváří v mozku a mozkiem smyslové obrazy. Vytváří je však z látky, poskytované z nitra, ze zdroje, který neznají a jehož existenci netuší lidé, kteří považují pocit v konečcích svých prstů za jediné svědectví skutečnosti. Tvůrčí činnost, která vyvolává zkušenost světa pro každého jedince, vychází v základě z jeho Nadjá.

Čtenář musí bedlivě sledovat to, co nyní bude následovat. Je nesnadné to sledovat napoprvé, ale snadné, jakmile se to jednou pochopí. Jedině povrchním myšlením vzniká v nás domněnka, že zažíváme věc, která je zde a nyní před námi, aniž něčím přispíváme k její povaze. Hlubší přemýšlení nám však odhalí, že v naší mysli je něco, co řadí počítky o dané věci a co je slučuje v uce-

lený vjem této věci. Když se díváme na určitou věc, vzniká v nás komplexní seskupení určitých počitků barvy a tvaru, avšak vědomou zkušenost o tomto předmětu nedostáváme po částech, nýbrž ve spojitém celku. To znamená, že ji nedostáváme vědomě v podobě jednotlivých počitků, z nichž každý by stál osamoceně, jako ojedinelá hvězda v prostoru. I když nás dříve metafyzická potřeba analýzy různých prvků, které se podílejí na zkušenosti, nutila, abychom je intelektuálně oddělili od této zkušenosti, nesmíme zapomínat, že ve skutečnosti nestojí tyto prvky osamoceně. Jsou vždy propojeny. Složky vědomí nelze od sebe oddělit. Když vidíme nějakou věc, nevidíme ji po částech. Buď vidíme celý obraz, nebo vůbec nic. Neznámá činnost mysli spojuje všechny počitky zraku, sluchu, hmatu, chuti a čichu. Rozmanité počitky, které se slučují ve vjem, jsou jako různé chemické prvky, které se spojují, aby vytvořily sloučeninu. V kousku kuchyňské soli nevidíme sodík a chlor jako oddělené prvky. Podobně nevidíme červenou barvu, tvrdý povrch a oblý tvar propisky jako oddělené prvky. Mentální oblast, v níž se počitky shromažďují a spojují v hotový vjem, je zcela mimo vědomí jedince. Jeho pozornosti je předložen již jen vjem, konečný hotový obraz.

Kromě toho, nám smyslové dojmy neposkytují samy poznání oné věci. Za tímto účelem musí vstoupit do činnosti některé schopnosti individuální mysli. Nejdříve nám musí říci paměť, co ví o příslušné věci, a tak ji zařadit; potom ji musí rozum zvážit a posoudit. Ale především je to schopnost představivosti, co uchopí počitky, dokončí práci, předloží nám hotovou zevní věc a propůjčí jí trvalou a nezávislou existenci. Základem veškeré naší smyslové zkušenosti je tato představivá činnost mysli a

nikoli nějaká oddělená fyzická substance, jak se běžně předpokládá. Přesto však si nesmíme představovat, že celý pochod, v němž se to vše odehrává, prochází posloupnými stupni v čase; celý pochod se děje v jediném okamžiku, ačkoli pro intelektuální analýzu jsme nuceni jej rozdělovat. Akt vnímání nemá žádný nezávislý fyzický protějšek, který by se od něj lišil.

Ale **dříve než je zkušenost vjemu možná, než mohou být počítky přetvořeny v rozeznatelný předmět, musí být uspořádány některé vztahy jak mezi počítky, tak i mezi nimi a námi.** Někdo může například jet ve vlaku od východního pobřeží k západnímu přes celý kontinent, ale když bude celou cestu spát, nebude o tom nic vědět. **Metafyzicky to znamená,** že nevědomost onoho člověka se může rozptýlit, jen když si uvědomí délku své cesty a její trvání v čase. Jinými slovy: **právě aktem pozorování dává pozorovatel bezděky věci vnější tvar a současně na ni vkládá své časo-prostorové podmínky. Povrchové já musí věci poznávat jako oddělené jednu od druhé, což znamená, že je musí umísťovat do prostoru. Musí poznávat události jako odehrávající se jedna po druhé nebo před druhou, což znamená, že je musí umístit do času. Žádný předmět se nemůže objevit, jestliže se neobjeví v prostoru, stejně jako žádná událost nemůže nastat, jestliže nenastane v čase, neboť předměty stojí blízko nebo daleko od sebe a události se odehrávají jedna po druhé nebo před druhou. Proto, kdykoli pozorujeme nějakou vnější věc nebo událost, jsme nuceni ji pozorovat zvláštním časo-prostorovým způsobem. Není to tím, že by předmět nebo událost byla v takovém řádu, ale tím, že náš proces lidského pozorování pracuje tímto**

zvláštním způsobem. Nemůžeme-li pozorovat svět tímto způsobem, nebudeme ho pozorovat vůbec. To znamená, že o něm nebudeme mít žádnou zkušenost.

Naše mysl je tak utvořena, že jsme nevyhnutelně nuceni zažívat svět tímto způsobem. Mysl, aniž si to uvědomujeme, okamžitě promýšlí své počítky, přenáší je do výrazů tohoto zvláštního časoprostorového řádu a pak vnáší do našeho vědomého pole výsledný myšlenkový tvar, který konstruuje, a ten je tím, co nám ona předkládá jako naši osobní zkušenost.

Dříve než můžeme mít o věci představu, musíme o ní myslet jako o něčem od nás odděleném. To znamená, že musíme mít základní schopnost myslet o ní jako o vzdálené od našeho těla. Proto musí mysl mít nezbytně schopnost umísťovat své výtvořiny do prostoru, což zahrnuje i samotné smysly. Jestliže se mají její představy vůbec vnímat, musí se jevit jako rozprostřené v prostoru. Tytéž úvahy platí pro události, které se dějí v čase; naše mysl musí také být předem schopna vymezit své výtvořiny do tvaru postupných řad.

Aby mysl předvedla karmický záznam nějaké věci do projevené existence, musí jej opatřit vztahy rozměru, tvaru, vzdálenosti a směru, a takto současně s ním vytvořit prostor. Myšlenkové tvary každé věci, promítané Světovou Myšlí, se tak jeví jako by věc byla vnější k myšlenkovému tvaru našeho těla, a proto všechny spolu existují v prostoru jako ucelený systém, který nazýváme Příroda. Tělo je zvláštní myšlenkový tvar, který zůstává oddělen ode všech ostatních, a přesto je mentální, podobně jako rybář-

ská síť v řece je oddělena od vody, ač je v ní úplně ponořena.

Protože i smysly jsou tvarem vědomí, můžeme teprve po hlubokém bádání odhalit, že svět, který se jeví našim smyslům, se ve skutečnosti jeví naší myslí. Věc *existuje* mimo nás, ale je to jenom naše představa, kterou jsme si o ní vytvořili ve své myslí. Zdá se, že věc je mimo nás a představa je v nás, ale základní podstata obou je mentální. Mysl skutečně vytváří to, co zažívá, a skutečně zažívá to, co vytváří. Zažívající mysl vytváří zážitky sama ze sebe takovým způsobem, že převládá iluze, že je přijímá ze zevního zdroje.

Umělec načrtne na papír pohoří a údolí. Správným vystínováním a perspektivou docílí toho, že tuto krajinu vidíme v plném reliéfu, i když nevytváří na papíře žádné skutečné vyvýšeniny ani prolákliny. Stejně tak oživené karmické záznamy, když jsou shrnuté dohromady, nám zobrazují zevní svět; neumísťují ho však mimo mysl, i když cítíme, že je tak umístěn. **Takzvaný fyzický svět je prostě to, co se zdá zevní k myšlenkám. Vědomí je prostě to, co se zdá k myšlenkám vnitřní. Ale fyzický svět je ve skutečnosti tvar, který přijímá vědomí, když se promítá pěti smysly a chová své představy jako něco od sebe odlišného. Svět, který se zdá být předkládán našim smyslům z vnějšku, je však ve skutečnosti promítán z nitra myslí. Takto tedy nalézá nauka mentalismu své opodstatnění.**

Časo-prostorový řád předpisuje meze naší existenci, rýsuje obrysy našeho zažívaného vesmíru. Meze, určené našim vjemům prostorem a časem, jsou neodstranitelné, neboť jsou cenou, kterou platíme za to, že

vůbec můžeme vidět svět kolem sebe. Jak jsme již dříve uvedli, je karmická předcházející existence světových představ podobná abstraktní existenci představ o zamýšleném účinku hudebního díla v myslí skladatele. Karmické možnosti jsou mimo časo-prostor, kdežto projevené věci jsou samozřejmě v časo-prostoru, který na ně vložili jejich pozorovatelé. Projevení karmických možností je nutné pouze pro projevené časo-prostorové bytosti, jako jsme my, omezení lidské tvorové, ale ne pro Světovou Mysl. Proto jejich existence je nezbytně relativní. Proto je také relativita lidské zkušenosti nevyhnutelná.

Nyní lze pochopit, že je v nás činná také Světová Mysl jakožto Nadjá. Nazývat Nadjá „podvědomím“ opravdu znamená ho degradovat! Správněji bychom jej měli nazvat „spoluvědomím“, nebo ještě lépe „nadvědomím“.

Věda se řídí materialistickým názorem, který tvrdí, že zevní předmět předchází vědomé představě o něm; nikdy tento názor nemůže předmět a představu propojit, a tak je nucen ponechat ve vysvětlení vnímání mezeru. **Mentalismus** je však spojuje tím, že **činí představu v určitém smyslu prvotní, objekt až druhotný.** Nyní je možné pochopit, proč taková priorita vzniká. Postup osobní zkušenosti záleží totiž v tom, že si naše mysl konstruuje představu o představě utvořenou Světovou Myslí a současně ji pozoruje jako něco objektivního. Fakt, že Světová Mysl sama zná tuto představu, dodává jí prvotní existenci. Svrchovaná představa Světové Mysli je samozřejmě prvotní ve srovnání s naší lidsky zkonstruovanou a lidsky pozorovanou věcí. Ale protože nakonec jsou obě pouze představami, je také správné říci, že fyzický předmět nikdy neexistuje odděleně od představy o něm.

Takto si utváříme svůj časo-prostorový obraz okolí z tohoto podvědomě dodávaného semínkovitého myšlenkovitého tvaru. **Časo-prostorový tvar, který utváří vjem, dodává individuální mysl, kdežto materiál, který přijímá onen tvar, dodává Světová Mysl. Mysl jedince podvědomě předurčuje, jak jeho zkušenost přijde, to jest, jak bude umístěna ve zvláštním prostorovém řádu a jak se bude měnit ve zvláštním časovém sledu, kdežto Světová Mysl poskytuje to, co bude jedinec zažívat.**

Vztah mezi zkušeností každé jednotlivé vědomé bytosti a Světovou Myslí znázorňuje vztah mezi obrazy, které se objevují na fotografickém filmu a mezi světlem, které tyto obrazy umožňuje. To je to tajemství; to, co *my* chápeme jako vědomí, je umožněno jen tím, že konečná mysl zvětšeně promítá své vjemy do času a prostoru. Toto vědomí se zdá nepřetržité, avšak ve skutečnosti tomu tak není; smyslové dojmy následují po sobě tak rychle, že dávají iluzi jako film. Toto vědomí je neustálým pohybem okamžikových záblesků, prodlouženým vláknem okamžikových uvědomění. Ve skutečnosti, jakmile myšlenkový okamžik vznikne, projde a zanikne, zaujme ihned jiný jeho místo, samozřejmě ne náhodně, ale nezbytně vychází z toho, který mu předchází. A tak pod dvěma myšlenkovými okamžiky, které po sobě následují, je Mysl, skrytý spojovací článek, který je logicky uspořádá a umožní jejich vědomí.

S prohlášením mentalismu souhlasí to, že fyzický svět není pevnou věcí, jak se na pohled a dle hmatu zdá, nýbrž že skutečně prochází nikdy nekončícím procesem změny od okamžiku k okamžiku. Naše představy světa nemají totiž trvalou existenci, ale jen přerušovanou. Vzni-

kají jen, aby zase neprodleně zanikly. Iluze hladce plynulé existence, kterou zažíváme, vysvětluje fakt, že po každé zaniklé představě následuje jiná, která je jí podobná, ale která s ní není *skutečně* totožná. A tak pravidelný, stále plynoucí sled myšlenek je charakteristickým znakem každé vědomé bytosti; věčně pokračuje proces spalování mentální látky. Proto každá myšlenka je opravdu nová; nikdy nemohou být dvě myšlenky totožné, i když jsou zpravidla podobné.

Myšlenky, ať již jsou abstraktní, nebo to jsou obrazové představy, vysílá hlubší vrstva mysli nikoli souvisle jako proud vody tekoucí z kohoutku, nýbrž jako pravidelnou sérii jednotlivých kulek z kulometu. Naše poznávání světa je prostě neustálý proud těchto rychle za sebou jdoucích představ, sled okamžiků, podobných zámitům blesků na noční obloze. Tento pochod je však příliš rychlý, než abychom ho mohli pozorovat.

Všechny představy jsou tedy okamžikové články v nepřetržité řadě. Každá se objeví, jenom aby byla následována jinou. Náš přítomný fyzický tvar vědomí je jen rychlý sled měnících se myšlenkových okamžiků, přičemž každý člen řady má individuální vědomí a celek dává iluzi jediného proudu celistvého uvědomění. Rychlost, s kterou tyto vědomé okamžiky po sobě následují, se nám nemusí zdát tak nemožná, vzpomeneme-li si na vědecky zjištěnou rychlost střídání oscilací elektřiny, která činí mnoho milionů oscilací za sekundu. Ovšem důležitý poznatek je, že náš zvláštní tvar prostorové a časové vědomé smyslové zkušenosti trvá, pokud trvá myšlenka, a zaniká, jakmile zaniká myšlenka. Ale protože se následující myšlenka objevuje prakticky neprodleně, uniká nám její přerušení.

Stále prchající, stále se měnící a přesto stále pokračující charakter světa je vlastně jako pohybující se kinematografický obraz, jehož scény se našemu zraku jeví tak živé a jehož postavy tak přesvědčivě mluví k našemu sluchu. Ale když vyjmeme z promítacího přístroje film, vidíme, že sestává z mnoha tisíců jednotlivých „nehybných“ obrázků. Pocit skutečnosti nám poskytuje jen, když se obrazy uvedou v rychlý a nepřetržitý pohyb. Podobně hladce plynoucí množství nespočetných tisíců mentálních obrazů světa, podobných jeden druhému, ale nikdy přesně totožných, splývá dohromady a vytváří dojem pevného světa. Souhrn všech těchto poslušných mentálních konstrukcí v této stále plynoucí řadě vědomých vjemů vytváří naši zkušenost světa. Necháváme se však klamat jeho zdáním plynulé stálosti. Nechápeme, že je to ve skutečnosti mentální proud, a tak jsme doslova posedlí svou vírou v nehybnou „hmotu“.

Předchozí zápis je vědecký názor na situaci. Vysvětluje, proč jsou všechny věci opravdu okamžikové a proč je celý vesmír opravdu „Stáváním se“. Z filosofického hlediska se však tato okamžikovost vědomí týká pouze osobního já, nikoli Nadjá. Zde, jak nám ukáže naše pozdější studium, existuje nepřerušovaná plynulost vědomí. Zde není skutečně nic vně nás a všechny události jsou skutečně ve věčném Nyní. Tento neustálý pohyb od jednoho vědomého okamžiku k druhému nám poskytuje materiál zkušenosti světa, ale také tříští naše celistvé vědomí a dává vznik pocitu přecházení z minulosti do přítomnosti a očekávané budoucnosti; tím dává vznik našemu pocitu času. Místo abychom společně s Nadjá uskutečňovali, že život vždy „je“ trvale přítomen ve věčném Nyní, cítíme, že „byl“ nebo že „bude“.

Kdybychom jen dovedli zachytit důsledek našich zkušeností v čase a prostoru, dovedli bychom zachytit to něco v nás, co musí být úžasně posvátné, co je mimo čas a co se vymyká prostoru. To však jsou věci, které bude nutno studovat později.

Svět jako naše představa

Naše mysl nevytváří předměty pro někoho jiného; vytváří je jedině pro nás. Naše počítky mohou být podobné počátkům jiného člověka, nejsou však s nimi totožné. Jsou to dvě soustavy počítků, nikoli jedna. Proto naše počítky nemohou být *totožné* s jeho, i kdybychom naslouchali stejné hudbě. Naše počítky jsou totiž výlučně naše vlastní, vytvářené naší myslí, kdežto jeho počítky vytváří jeho mysl. Naše vnímání dotyčných zvuků přestane v okamžiku, kdy si ucpe me uši vatou, kdežto jeho vnímání zvuků bude pokračovat, neboť jeho počítky tvoří jinou soustavu. Správně můžeme říci o svých počítkách, že jsou *podobné* počátkům jeho, a že zvuky, které slyšíme my, jsou *podobné* těm, které slyší on.

Takto se stává zkušenost světa vlastnictvím každého jedince, zcela nezávislá na zkušenosti jiných jedinců, ačkoli je jí zcela podobná. Bude dobré ujasnit si to na příkladu. Každé oko v lidském těle vidí určitou scénu z jiného úhlu, a utvoří si proto jiný obraz. Přesto oba tyto obrazy splynou v jediný a pouze ten vstoupí skutečně do vědomí. Analogicky můžeme přirovnat představu Světové Mysli k obrazu poskytovanému pravým okem a představu vytvořenou podvědomě jedincem k obrazu z levého oka; ale

představa, kterou si jedinec skutečně uvědomí, je konečný obraz, který vznikne splynutím obou. Každé ústředí vědomého života má svůj vlastní výklad svého okolí, které nejen zaznamenává, ale také tlumočí.

Jako tisíc různých jezírek odráží barvy a odstíny jednoho a téhož slunce, tak také tisíc různých vědomých bytostí odráží jednu a tutéž představu světa jako zkušenost společnou všem. Protože každá soustava počitků je přibližně podobná, uvědomujeme si přibližně stejný vesmír. Ale stejně jako každá vlnka na povrchu každého jezírka zachycuje a odráží tentýž proud slunečního světla odděleně svým vlastním individuálním způsobem podle své velikosti, síly a tvaru, tak i každý tvor zachycuje a odráží představu světa svým zvláštním způsobem. Stejně jako nemohou dva různé fotografické aparáty současně zaujmout přesně stejnou polohu v prostoru a čase, a nemohou proto současně vyfotografovat tutéž scénu přesně stejným způsobem, tak také **nemůže jedna vědomá bytost vnímat svět přesně tímž způsobem jako druhá. Každá bytost zažívá představu světa svým jedinečným způsobem a přizpůsobuje ji svému intelektu. Dodává jí své vlastní časo-prostorové charakteristiky, a proto si tvoří svůj vlastní zažívaný svět.**

Ale naše mysl není odloučená a osamocená. V jejím pozadí je Světová Mysl. Za naším myšlenkovým tvarem věci je její základ – popud Světové Mysli, který ji přivádí do existence. Proto je naše tvůrčí schopnost jen částečně nezávislá. **Světová Mysl vmýšlí své představy do naší mysli. Je to myšlení Světové Mysli, co je prvotně zodpovědné za svět. Je pravda, že sdílíme tyto představy, že se spoluúčastníme takto vyvolaných smyslových obrazů, ale nepromítáme jejich pů-**

vodní podnět. To, co v nás působí, je kosmická činnost. Na prvním místě je svět výtvořem Světové Mysli a teprve na druhém místě reflexí je výtvořem naší mysli. A taková reflexe je dokonale možná, protože každý malý kruh individuální mysli leží uvnitř velkého všeobsahujícího kruhu Světové Mysli. Jedinec přetváří ve svém vlastním vědomí představy, které do něho vzáříla Světová Mysl. **Asimilujeme ve svých individuálních myslích plody zasazené Světovou Myslí.**

Nelze proto ani říci, že je člověk omezen na své vlastní výtvořy, ani připustit, že je pouze pasivním příjemcem předem existujících výtvořů jiné mysli. Pravda zahrnuje oba názory, ale není jimi vyčerpána. Lidská mysl nepřijímá představy od Světové Mysli zcela pasivně, ale je určitým způsobem aktivní a jiným způsobem pasivní. Příčina jejích představ spočívá částečně v ní samé a částečně ve Světové Mysli. **Světová Mysl je skrytá příčina, která vyvolává naši představu světa do bytí, ale uvedení této představy do činnosti náleží nám.** Uvědomujeme si spolu se Světovou myslí svět, který se prostírá kolem nás; tento svět není výlučně osobně náš. **Jednotlivé konečné mysli sdílejí a mohou sdílet svrchované představy Světové Mysli jedině v mezích svých schopností. Svým omezeným způsobem hledí každá konečná mysl svým malým okénkem na univerzální jeviště,** zatímco Světová Mysl, působící skrze nás, vnímá svou představu vesmíru neomezeným způsobem.

Kdyby nebyl přítomen tento element Světové Mysli v našich individuálních myslích, nemohli bychom vůbec odpovídat na její popudy a vnímat věci, ležící kolem v prostoru a pohybující se v čase. Právě tato příbuznost

nám umožňuje uvědomovat si zevní svět. Bez konstruktivní činnosti jedince by nemohl svět přijímat podobu, kterou známe. Bez současné přítomnosti Světové Mysli by neexistovalo nic trvalého a majícího význam, co by mohlo přijmout tuto podobu. Veškeré zkušenosti, které shromažďujeme svými pěti smysly, všechny naše počítky zevního světa, vznikají v základě z tohoto tajemného, televizi či rozhlasu podobného spojení s bytím, vědomím a činností Světové Mysli. **Jsme to my, kdo si vmýšlí zevní svět do zvláštní časo-prostorové formy existence, ale je to Světová Mysl, co nás k tomu nutí.** Bez tohoto úzkého vztahu by zmizel celý vesmír z dosahu vnímání všech vědomých bytostí a ony současně s ním. Kdyby tato svrchovaná mysl jen na okamžik ustala v tvoření svých představ, byl by všem bytostem odňat zdroj jejich počítků. Jako lze říci, že myšlenky člověka existují jen tak dlouho, dokud je člověk myslí, tak i světová představa existuje jen tak dlouho, dokud ji Světová Mysl myslí. Kdyby Světová Mysl ustala jen na okamžik ve svém tvoření představ, pak by se vesmír, řečeno Shakespearovými slovy, „rozplynul a ani trosky by po sobě nezanechal“.

Vesmír je vsutku kouzlem, které na nás vložila Světová Mysl. My všichni jsme obklopeni kulisami, které postavila; ale tyto kulisy jsou myšlenkově stvořené; síla, která nám dává pociťovat jejich skutečnost, je mentální, a dokonce i smysly takto okouzlené, jsou tvary vědomí. Proto působení kosmické mysli na mysl individuální není nic než kouzlo!

Vědecky zjištěná a ověřená fakta hypnotismu jsou důležitým potvrzením určitých aspektů mentalismu. Protože když hypnotizér přinutí svůj subjekt, aby viděl barev-

nou hrací kartu, ačkoli mu předkládá pouze kus čistého papíru, nutí ho vidět něco, co jasně existuje jen jako mentální obraz, tedy myšlenka. A když subjekt, jemuž je řečeno, že stojí u žhavé pece, se začne potit, dokazuje tím, že je dokonce možné, aby myšlenka působila na nervové ústrojí, smysly a mozek takovým způsobem, který je podle mínění nepoučených lidí možný jedině fyzickou zkušeností. A když je subjekt přinucen sugescí vidět před sebou stát zeď, co je to jiného, než živý důkaz faktu, že mentální konstrukce lze vidět prostorově vně těla? Proto hypnotické jevy, podobně jako úkazy iluze, odhalují mentalistickou pravdu a předkládají hloubavému badateli velké množství otázek. Tak dalece jak tyto jevy dokazují, že sugesce, tedy myšlenky, mohou způsobit, že předměty se v lidské zkušenosti jeví hmatatelně, dokazují, že mentalismus je pravdivý. Zápisy hypnotismu přinášejí důkazy o tom, že před našima očima může existovat zevní svět, který je jen tvarem vědomí ničím více. Jinými slovy: vesmír je utvářen z nitra mysli člověka nikoli z vnějšku. Síla, která ho vytváří, je pro něho podvědomá, ale existuje. Je to zčásti Světová Mysl a zčásti jeho skrytá minulost. A síla jejího výtvoru je síla hypnózy, které člověk podléhá. Ježto Světová Mysl je přítomna ve všech dobách a na všech místech, může trvale udržovat existenci vesmíru ve vjemech všech jeho nespočetných tvorů.

Ale ať již je původ našich zkušeností jakýkoli, faktem zůstává, že jsme si vědomi jen svých vlastních představ a že naše vjemy věcí musí být nezbytně pouhé obrazy v mysli. Vidíme své konstrukce ve všem, co vidíme. Příroda je naše vlastní představa. Ať již mimo nás existuje nebo neexistuje věc, která těmto obrazům odpo-

vídá, stejně bychom ji nikdy nemohli poznat jinak, kdybychom ji vůbec mohli poznat, než jako myšlenku. Ať se snažíme jakkoli, nemůžeme v žádném okamžiku naší zkušenosti zavést zevní existenci hmoty. Nejen, že tyto představy jsou *jedinými* věcmi, které opravdu zažíváme, nejen, že naše pojmy o oddělených fyzických předmětech jsou zcela klamné, ale tyto představy nemají žádnou skutečnou existenci mimo naši vlastní mysl. Z tohoto důvodu a v tomto pravém smyslu označovali staří asijsí zřeci vesmír slovem „mája“, které se zpravidla nevhodně a nedokonale překládá jako iluze.

Světová Mysl nepracuje jako architekt, nemusí nejdříve navrhnout představu světa a pak ji začít konstruovat ve „hmotě“. Vesmír není dílem zlidštělého Stvořitele, který by dával tvar spoustě beztvaré „hmotné“ látky, ani není výsledkem hry slepých, nevědomých a neusměrněných sil. Světové ideje musíme považovat za síly, spočívající latentně ve Světové Mysli a neoddělitelné od ní. A protože jsou vrozené její podstatě, jsou soustavou, která se *samočinně* uvádí v pohyb. Každý takový záznam je simultánně uváděn do činnosti pouhým faktem, že je myšlen v časo-prostorových výrazech: to je *potom takzvaný „hmotný“ předmět*.

Až pochopíme skutečnou úlohu, kterou hraje mysl při každém počítku, pochopíme, že veškeré naše vědění není ničím jiným než transmutací vědomí ve svět. Veškerá naše zkušenost je shrnuta v prohlášení, že ji myslíme.

Mysl je svým vlastním pozorovatelem i pozorovaným, já i ne-já, zakoušejícím i zažívanou věcí.

Shrnutí kapitoly

Látka světa je stejná jako ta, z níž jsou utvořeny naše představy, naše myšlenky. Pak bude zjevné, že energie není prvotní základ vesmíru; že nejvyšší skutečnost je mentálního charakteru, a proto nemůže být na ni omezena; a že energie je pouze jedním z hlavních aspektů této skutečnosti a nikoli nezávislou silou. Mysl je zdrojem energie, na kterou by chtěla věda zjednodušit vesmír. Zkrátka se shledá, že energie je přívlastek myslí. Ovšem výraz mysl v tomto případě není ta mysl, kterou my lidé zpravidla známe, ale Univerzální Mysl v pozadí našich malých myslí. A tak „hmota“ je jen pouhý slovní výmysl a energie je jen pouhá činnost myslí.

Mentalismus odvozuje své jméno ze svého základního principu, že Mysl je jedinou skutečností, jedinou substancí a jedinou existencí; že věci jsou našimi myšlenkami a myšlenky nalézají svůj podkladový materiál v naší myslí. Mentalismus je zkrátka nauka, že v posledním rozboru neexistuje nic než Mysl.

Přesněji míníme mentalismem toto: Veškeré věci v lidské zkušenosti jsou bez výjimky zcela a úplně mentální; nejsou pouze mentálními kopiemi fyzických věcí; veškeré toto panoráma univerzální existence není ničím jiným než výlučně mentální zkušeností a není pouze mentálním zobrazením nějaké oddělené fyzické existence.

Takzvaný „hmotný“ svět je prostě to, co se zdá zevní k myšlenkám. Vědomí je prostě to, co se zdá k myšlenkám vnitřní. Ale „hmotný“ svět je ve skuteč-

nosti tvar, který přijímá vědomí, když se promítá pěti smysly a chová své představy jako něco od sebe odlišného. Svět, který se zdá být předkládán našim smyslům z vnějšku, je však *ve skutečnosti* promítán z nitra myslí. Takto tedy nalézá nauka mentalismu své opodstatnění.

Myslící já je obklopeno tím, co není já, to znamená vším, co je zevní k jeho tělu. Vše, co je zahrnuto do této vnější oblasti, se nazývá svět. Ty dva nelze oddělit. Sama představa já v sobě zahrnuje své odlišení od toho, co není já, tedy od toho, co je vůči němu vnější. Proto oba vzájemně předpokládají svou existenci. Já existuje svým světem a jeho svět existuje jím; oba jsou vzájemně spjaty. I když jsou při zkušenosti *pocit'ovány* jako oddělené a protikladné, jsou *poznávány* při rozboru jako spojené.

Mentalismus činí představu v určitém smyslu prvotní, objekt až druhotný. Nyní je možné pochopit, proč taková priorita vzniká. Postup osobní zkušenosti záleží totiž v tom, že si naše mysl konstruuje představu o představě utvořenou Světovou Myslí a současně ji pozoruje jako něco objektivního. Fakt, že Světová Mysl sama zná tuto představu, dodává jí prvotní existenci. Svrchovaná představa Světové Mysli je samozřejmě prvotní ve srovnání s naší lidsky zkonstruovanou a lidsky pozorovanou věcí. Ale protože nakonec jsou obě pouze představami, je také správné říci, že „hmotný“ předmět nikdy neexistuje odděleně od představy o něm.

Takto si utváříme svůj časo-prostorový obraz okolí z tohoto podvědomě dodávaného semínkovitého myšlenkovitého tvaru. Časo-prostorový tvar, který

utváří vjem, dodává individuální mysl, kdežto *materiál*, který přijímá onen tvar, dodává Světová Mysl. Mysl jedince podvědomě předurčuje, *jak* jeho zkušenost přijde, to jest, jak bude umístěna ve zvláštním prostorovém řádu a jak se bude měnit ve zvláštním časovém sledu, kdežto Světová Mysl poskytuje to, co bude jedinec zažívat.

Naše mysl nevytváří předměty pro někoho jiného; vytváří je jedinečně pro nás. Naše počitky mohou být podobné počitkům jiného člověka, nejsou však s nimi totožné. Jsou to dvě soustavy počitků, nikoli jedna. Proto naše počitky nemohou být *totožné* s jeho, i kdybychom naslouchali stejné hudbě. Naše počitky jsou totiž výlučně naše vlastní, vytvářené naší myslí, kdežto jeho počitky vytváří jeho mysl. Naše vnímání dotyčných zvuků přestane v okamžiku, kdy si ucpe me uši vatou, kdežto jeho vnímání zvuků bude pokračovat, neboť jeho počitky tvoří jinou soustavu. Správně můžeme říci o svých počitcích, že jsou *podobné* počitkům jeho, a že zvuky, které slyšíme my, jsou *podobné* těm, které slyší on.

Takto se stává zkušenost světa vlastnictvím každého jedince, zcela nezávislá na zkušenosti jiných jedinců, ačkoli je jí zcela podobná. Bude dobré ujasnit si to na příkladu. Každé oko v lidském těle vidí určitou scénu z jiného úhlu, a utvoří si proto jiný obraz. Přesto oba tyto obrazy splynou v jediný a pouze ten vstoupí skutečně do vědomí. Analogicky můžeme přirovnat představu Světové Mysli k obrazu poskytnutému pravým okem a představu vytvořenou podvědomě jedincem k obrazu z levého oka; ale představa, kterou si jedinec skutečně uvědomí, je

konečný obraz, který vznikne splynutím obou. A tak každé ústředí vědomého života má svůj vlastní výklad svého okolí, které nejen zaznamenává, ale také tlumočí.

Skrytý styčný bod Světové Mysli s každou vědomou bytostí má svou vlastní existenci a musí proto být označen svým vlastním názvem. Název, který zde bude nyní používán pro tento styčný bod, je „Nadjá“. Každý jedinec tedy získává obraz světa od svého Nadjá.